

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kültürel Gelişimi (Tarih Öncesi)

Doç. Dr. Veli ÜNSAL

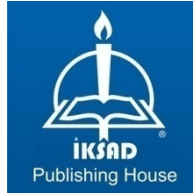
Orta Kızılırmak Havzası'nın Kültürel Gelişimi (Tarih Öncesi)

Doç. Dr. Veli ÜNSAL

Bu Çalışma; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Tarafından
Desteklenmiştir.

Proje No: FEF.A4.18.032

Destek ve Katkılarından Ötürü Teşekkür Ederiz.

Copyright © 2018 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other non
commercial uses permitted by copyright law. Institution
of Economic Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E-mail kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications - 2018©

ISBN: 978-605-7923-71-4

Cover Design: İbrahim Kaya

December / 2018

Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
GİRİŞ.....	3
Orta Kızılırmak Havzası'nın Coğrafi Konumu	3
Kızılırmak'ın Coğrafi Konumu	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. ORTA KIZILIRMAK HAVZASI'NIN İLK KÜLTÜRLERİ.....	7
1.1.Paleolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası.....	7
1.1.1.Paleolitik Çağ'da Kayseri ve Çevresi.....	9
1.1.1.1. Barsık	12
1.1.1.2.Soğanlıdere	13
1.1.2. Paleolitik Çağ'da Kırıkkale ve Çevresi.....	14
1.1.2.1.Bahşili	14
1.1.2.2.Kızıldere	14
1.1.2.3.Sarıkayalar.....	15
1.1.2.4.Sivri Dağ.....	15
1.1.2.5.Kılıçlar.....	15
1.1.3. Paleolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi.....	16
1.1.3.1.Acıgöl Etekleri	16
1.1.3.2.Avla Dağ.....	17
1.1.3.3. Ürgüp Kara-in.....	17
1.1.3.4. Suvermez.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ÇAĞ'DA ORTA KIZILIRMAK HAVZASI.....	19
2.1.Neolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası.....	19
2.1.1.Neolitik Çağ'da Kayseri ve Çevresi	23
2.1.1.1.Dededag.....	24
2.1.1.2.Hacıbeyli Höyüğü.....	24
2.1.1.3.Kumluktepe Höyüğü	26
2.1.1.4.Toparın Pınar	27
2.1.2.Neolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi	27
2.1.2.1.Avla Dağ.....	28
2.1.2.2.Damsa	29
2.1.2.3.Değirmenönü	29
2.1.2.4.Hassanlar.....	30
2.1.2.5.İğdeli Çeşme.....	31
2.1.2.6.İlfat Kayalığı.....	32
2.1.2.7.Samsunhöyük.....	32
2.2.Kalkolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası	34
2.2.1.Kalkolitik Çağda Kayseri ve Çevresi.....	39

2.2.1.1.Aşağı Küçük Örtülü	39
2.2.1.2.Çağla Tepe	39
2.2.1.3.Çayır	40
2.2.1.4.Dolma Tepe	40
2.2.1.5.Fraktin Höyük	41
2.2.1.6.İkitepe	41
2.2.1.7.Karapınar Höyük.....	42
2.2.1.8. Küçük Höyük	42
2.2.1.9.Sarıca Tepesi	43
2.2.1.10.Soğulca Höyük.....	43
2.2.1.11.Tavla Höyük	43
2.2.2.Kalkolitik Çağ'da Kırıkkale ve Çevresi	44
2.2.2.1.Kuzeren	44
2.2.2.2.Kültepe	45
2.2.2.3.Sulucatepe	46
2.2.2.4.Yeniyapan	46
2.2.3.Kalkolitik Çağ'da Kırşehir ve Çevresi.....	47
2.2.3.1.Darıözü Göleti (1)	48
2.2.3.2.Darıözü Göleti (2)	48
2.2.3.3.Darıözü (1).....	49
2.2.3.4.Hacı Evrasim'in Tarlası	49
2.2.3.5.Hashöyük	50
2.2.3.6.İlıkpınar.....	52
2.2.3.7.Saraycık	53
2.2.3.8.Sarıkaya	53
2.2.3.9.Şekiller	54
2.2.4.Kalkolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi	54
2.2.4.1.Civelek Mağarası	54
2.2.4.2.Külüntepe	56
2.2.4.3.Paşalı	56
2.2.4.4.Taşlı Burun	57
2.2.4.5.Yazıhüyük	57
2.2.5.Kalkolitik Çağ'da Yozgat ve Çevresi	58
2.2.5.1.Akçaağıl.....	58
2.2.5.2.Bozalan Kale	58
2.2.5.3.Çadır Höyük.....	59
2.2.5.4.Çayırılık	60
2.2.5.5.Çokumağıl.....	60
2.2.5.6.Kaletepe	61
2.2.5.7.Kayalıboğaz	61
2.2.5.8.Kül	62
2.2.5.9.Sögütçük Pınarı	62

2.2.5.10.Yılıkıcı.....	62
2.2.5.11.Zekeriye	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	66
3. ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA KIZILIRMAK HAVZASI	66
3.1.Eski Tunç Çağı'nda Kayseri ve Çevresi	70
3.1.1.Kültepe	70
3.2.Eski Tunç Çağı'nda Kırıkkale ve Çevresi	73
3.2.1.Büklükale.....	73
3.3.Eski Tunç Çağı'nda Kırşehir ve Çevresi.....	75
3.3.1.Kalehöyük.....	76
3.3.2.Kaman Kalehöyük.....	79
3.3.3.Yassı Höyük	82
3.4.Eski Tunç Çağı'nda Nevşehir ve Çevresi	85
3.4.1. Suluca Karahöyük.....	85
3.4.2.Topaklı Höyük	86
3.4.3.Zank Höyük	87
3.5.Eski Tunç Çağı'nda Yozgat ve Çevresi	89
3.5.1.Alışar.....	89
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97
KISALTMALAR	140
FİGÜR LİSTESİ.....	148
FİGÜRLER.....	149

ÖN SÖZ

“Orta Kızılırmak Havzası’nın Kültürel Gelişimi” konulu bu çalışma ile havzanın tarih öncesi çağlardaki durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Orta Kızılırmak Havzası, Kızılırmak ve kollarının suladığı topraklarda yer almaktadır. Bölge tarihöncesi çağlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayacak bütün elverişli özelliklere sahiptir. Bu yüzden de bu bölge en eski çağlardan itibaren insanlığı buralara çekmiş ve Paleolitik Çağ’ın başlarından günümüze kadar kesintisiz iskâna uğramasına sebep olmuştur. Havzada Kalkolitik Çağ’dan sonra artan iskân faaliyetleri, Eski Tunç Çağı ile en üst noktaya ulaşmıştır. Böylece havza bu dönemden itibaren Anadolu’nun sayılı bölgeleri arasına girmiştir.

“Orta Kızılırmak Havzası’nın Kültürel Gelişimi” adı altındaki bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde insanlığın geçirdiği evrelerin ve tarih öncesi çağların ilki olan Paleolitik Çağ’da havzanın kültürel durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde insanlık adına köklü değişimlerin yaşandığı Neolitik Çağ ile insanlığın artık madeni keşfi ve şehirleşmeye başladığı dönem olan Kalkolitik Çağ’da havzada yaşanan gelişmeler ortaya konmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise Eski Tunç Çağı’nda karşımıza çıkan en önemli yerleşmeler ele alınarak Orta Kızılırmak Havzası’nın kültürel gelişimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi Biriminin desteği yadsınamaz. Kendilerine destek ve katkılarından ötürü teşekkür ediyorum. Ayrıca alışma boyunca gösterdikleri sabır ve anlayıştan ötürü sevgili aileme de minnettarım.

Çalışmanın Orta Kızılırmak Havzası'nın tarihi ve arkeolojisine katkı sağlaması dileğiyle.

Doç. Dr. Veli ÜNSAL

Eylül-2018

GİRİŞ

Orta Kızılırmak Havzası'nın Coğrafi Konumu

Anadolu, kuzey yarımkürede Eski Dünya Kütleleri denilen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasına yakın bir yerde bulunur. Ayrıca Anadolu, Avrupa'dan Asya'ya geçişi sağlayan ve boğazlar aracılığı ile Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan bir su yolu görünümündedir (Memiş, 1989: 3; Kınal, 1991: 1; Erzen, 1992: 1 vdd; Atalay, 1992: 1; Yücel, 1987: 4 vdd; İzbirak, 1984: 1). Bu ülke, Hellenistik dönemden itibaren Anatolia adı verilen Asia Minor/Küçük Asya topraklarıdır.

Anadolu toprakları I. Türk Coğrafya Kongresinde alınan bir kararla bünyesi, yer şekilleri, iklimi, tabii bitki örtüsü ve beşeri özelliklerine göre yedi ayrı coğrafi bölgeye ve çeşitli bölümlere ayrılmıştır.

Buna göre çalışma konumuzu oluşturan Orta Kızılırmak Havzası (Figür-1), İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümü içerisinde yer alır (Güngördü, 1989: 2-3). Alan bakımından bölgenin en büyük bölümüdür. Kuzey kesimi daha engebeli, güney kesiminde ise plato ve düzlükler yaygındır. Orta kısımda geniş Kızılırmak platosu bulunur. Tarım alanlarının oranı, verimli volkanik topraklarla kaplı güney kesimden daha yüksektir.

Orta Kızılırmak Havzası coğrafi konumu itibariyle, güneyde Akdeniz doğuda Anadolu'nun yüksek kesimleri, kuzeyde Karadeniz ve batıda Ege kıyıları arasında bir orta bölgedir.

Fırat'tan sonra, Türkiye'nin ikinci büyük havzasıdır. İç Anadolu'nun orta bölümünde yer alır. Ülke topraklarının yaklaşık % 11'ini kaplayan havzanın geniş bölümü tepelik alan görünümündeyken yalnızca kuzey ve doğu kesimleri dağlıktır.

Havza, Kızılırmak ve kollarına katılan akarsuların su toplama alanlarını kapsamına alır. Su toplama alanı 78180 km² yıllık su hacmi ise 5,5 milyar m³ olan Kızılırmak havzasının 3.528.800 hektarlık bölümü ovalık alan niteliğindedir. Kızılırmak havzasında genellikle değişik yaşta kùlteler yayılmıştır. Başkalaşım kayaçlarının da görüldüğü havzadaki tortullar arasında kireçtaşı, kil, marn ve jips yer almıştır. Kızılırmak havzasının kıyı kesimlerinde deniz, iç kesimlerinde ise karasal iklim özellikleri egemendir. En az yağış alan kesim havzanın çukurluk olan orta kesimleridir.

İç Anadolu'da kırsal nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu bölümdür. Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Kayseri, Nevşehir ve Niğde illerinin yer aldığı bölümde, bu çalışmaya adını veren Orta Kızılırmak Havzası'nı doğrudan ilgilendiren Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Yozgat illeri dâhil edilmiştir.

İç Anadolu Bölgesi'nin tam ortasında yer alan bölümde Bozok platosu geniş yer tutar. Güneyinde Hasan, Erciyes, Melendiz gibi sönmüş volkanlar bulunur (Atalay, 1992: 38). Genellikle bozkırlarla kaplı olan bölümün en önemli akarsuyu bölüme ve havzaya adını veren Kızılırmak'tır. Kurak ve yarı kurak bir alan olan Orta Kızılırmak Bölümü'ndeki Delice Çayı, Kılıçözü (Kırşehir) Çayı, Çekerek Çayı ve Kızılırmak, bölümün gelişmesinde en önemli etkenlerdir (Güngördü, 1989: 4).

Orta Kızılırmak Havzası 1000-1200 m. yükseklikte, akarsuların 100-200 m. derine gömüldükleri geniş bir plato sahasıdır. Çok sayıdaki akarsu, genellikle neojen kalkerlerden oluşan bu yapıyı kuzey, güney ve batı yönlerinde derin vadiler açarak parçalamıştır (Güngördü, 1989: 2-3). Bu bölümün temelinde jeologların “Orta Kızılırmak” ya da “Kırşehir Masifi” adını verdikleri yaşlı bir kütle yer alır.

Orta Kızılırmak Havzası bu özelliklerinden başka, İç Anadolu Bölgesinin diğer bölümlerine oranla nüfus yoğunluğu çok olmayan bölümlerdendir. Karasal iklime sahip bölümde yazlar sıcak ve kurak kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır. En önemli gelir kaynağı tarım olan bölümde Tiftik keçisi ve koyun besiciliği yaygındır.

Kızılırmak’ın Coğrafi Konumu

Adını içerisinde tuz ve jips bulunan genellikle kıvılcımlı renkli, kumlu-killi topraktan almaktadır. Sınırlarımız içerisinde doğan ve denize dökülen, en uzun su kaynağımızdır. Kızılırmak bu özelliği ile Anadolu’nun en uzun ve en önemli vadilerinden birini oluşturur. Sivas ili İmranlı ilçesinin doğusundaki Kızıldağ’dan (3025 m.) doğan ve 1355 km. uzunluğa sahip olan Kızılırmak (Atalay, 1992; 145), İç Anadolu’nun tümünü büyük bir yay çizerek dolaşır ve Bafra burnundan Karadeniz’e dökülür. Bu yönüyle Kızılırmak sularını denize ulaştıran açık bir havzaya sahiptir. Havza alanı bakımından ise Fırat’tan sonra ikinci sırada yer alır (Güney, 2004; 53).

Sivas’ın İmranlı, Zara ve Hafik ilçelerinden sonra güneybatıya yönelen ırmak, Kayseri ili sınırlarına girdiğinde dar bir vadide akışını

sürdürür. Nevşehir ili Avanos ilçesine kadar yine aynı doğrultuda yoluna devam eder. Avanos'tan sonra Gülşehir'e kadar doğu-batı doğrultulu ilerleyen nehir, artık inebileceği en güney noktaya kadar inmiştir. Gülşehir'den sonra yönünü kuzeybatıya çeviren ırmak Kırşehir platosuna girer. Bu yörede vadisi genişleyen ırmak yer yer ova görünümüne bürünerek Hirfanlı baraj gölünü oluşturur. Bir süre kuzey yönünde akan Kızılırmak, Kırıkkale sınırlarına girdikten sonra kuzeydoğuya yönelir ve bu bölgede en uzun kollarından biri olan Delice'yi sularına katar. Bu bölgeden sonra kuzeybatıya yönelerek Çorum sınırlarına girerek Osmancık ve Kargı ilçeleri yakınlarında keskin dirsekler yapar. Önce Devrez Çayını, sonra ise Gökırmak'ı alarak akışını sürdürür ve Bafra ovasında denize dökülür (Güney, 2004; 53-54).

Anadolu'nun birçok nehri gibi düzensiz bir rejime sahiptir. Kar ve yağmur suları ile beslendiğinden zaman zaman sel karakteri gösterir (Yücel, 1958; 113, 141; Atalay, 1992; 143).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORTA KIZILIRMAK HAVZASI'NIN İLK KÜLTÜRLERİ

1.1.Paleolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası

Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bağlantı sağladığı gibi verimli topraklara da sahiptir. Ayrıca yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, akarsularının bolluğu, ikliminin elverişli olması, Anadolu'nun tarih öncesi çağların başından itibaren yerleşme görmesinin başlıca sebebidir.

Tarih öncesi Çağlar; Paleolitik (Alt, Orta ve Üst), Mezolitik, Neolitik (çanak çömleksiz ve çanak çömlekli), Kalkolitik (Erken, Orta, Geç) ve Tunç Devri (Eski, Orta, Son) olmak üzere birkaç bölümde incelenir (Dinçol, 1982: 16; Kınal, 1987: 9; Memiş, 1989: 6; Akurgal, 1995: 21)¹.

Anadolu'da Paleolitik Çağ mağara ve açık hava yerleşmelerinde sistemli ve ayrıntılı kazıların yapılmaması, Avrupa ve Afrika'ya nazaran kesin bir kronolojinin henüz ortaya çıkmamasına neden olmuştur. Ancak yüzey araştırmalarında ve kazılarda ele geçen yontma taş aletlerin özellikle Batı Avrupa ve Yakındoğu Paleolitik endüstrileri ile tipolojik özelliklerine dayanarak karşılaştırmalı bir kronolojinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Anadolu'nun Paleolitik Çağı ile ilgili olarak, kazı ve araştırmalar artmadığı sürece bu problemlere yenileri ekleneceği şüphesizdir.

¹ İnsanlığın tarih öncesi dönemlerde geçirdiği evreler için bk., Lloyd, 1998: 16; Şenel, 1995: 52 vdd.; Akurgal, 1999: 2 vd.; Sevin, 2003: 7 vdd.; Yıldırım, 2002: 15 vdd.

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası da insan yerleşimine elverişli bir saha da yer almaktadır. Son derece zengin tarihi, arkeolojik ve doğal kaynaklara sahip olan Orta Anadolu coğrafi konumu itibariyle, güneyde Akdeniz doğuda Anadolu'nun yüksek kesimleri, kuzeyde Karadeniz ve batıda Ege kıyıları arasında bir orta bölgedir. Bu nedenle bu bölge binlerce yıl önce parlayıp sönen eski medeniyetlerin bir kavşak yeridir. Orta Anadolu bozkırları tarih öncesi çağlarda insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bütün elverişli özelliklere sahipti. Su kaynaklarının çokluğu, tabii sığınakların varlığı, çayır ve ormanlık alanları ve özellikle av hayvanlarının bolluğu ile insanlığı en eski çağlardan beri buralara çekmişti. Bugün Orta Anadolu her ne kadar yarı çıplak bir görünüm arz ediyorsa da, kuvvetle muhtemel, tarih öncesi çağlarda vadiler arasında kıvrılarak akan çay ve dereler boyunca, sık korular ve kışa dayanıklı ormanlarla kaplı bir bölgeydi. Bu yüzden tarih öncesi çağlar için yerleşmeye müsait bir coğrafyaya sahipti.

Orta Kızılırmak Bölümünün Kırşehir'den başka diğer illeri, Kayseri, Kırıkkale, Nevşehir ve Yozgat'tır.

Yukarıda adı geçen ve çalışma alanını oluşturan Kırşehir ve çevresine yakınlığından dolayı dikkatimizi çeken, Orta Kızılırmak Bölümünün diğer illerinden, Kayseri ve Nevşehir'de tarih öncesi çağlardan ilki olan, Paleolitik Çağa ait hem buluntu yerlerine hem de bazı buluntulara rastlanmaktadır. Buna karşın, Kırşehir ve çevresinde, bu döneme ait ne buluntulara ne de buluntu yerlerine bu zamana kadar rastlanılmamıştır. Ancak bunun nedeni bölgede yerleşme olmamasından değil belki de yeteri kadar araştırma yapılmamasından

kaynaklanmaktadır. Kaldı ki Hirfanlı baraj gölü yakınlarında yapılan antropolojik araştırmalar, bölgenin insan yerleşimi hakkında olmasa bile faunası ile ilgili olarak bize bazı ipuçları verir.

1.1.1.Paleolitik ağ' da Kayseri ve evresi

İnsanoğunun Anadolu'da ki en eski yerleşmeleri Paleolitik ağın başlarına kadar uzanır. İnsanlık tarihinin en uzun sürecini oluşturan Paleolitik dönem, taş teknolojisinin gelişimine bağlı olarak Alt, Orta ve Üst olmak üzere üç ana bölüme ayrılmıştır (Kınal, 1991: 10; Yıldırım, 2002: 15; Sevin, 2003: 8). Paleolitik, Eski Taş ağı yâda henüz besin üretim aşamasına erişemediklerinden dolayı Toplayıcılık ve Avcılık Dönemi adı verilen bu evreyle ilgili araştırmalar ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunluk kazanmıştır.

Paleolitik insan topluluklarının yaşam biçimleri toplayıcılık ve avcılığa dayanıyordu (Maisels, 1999: 107; Akurgal, 1999: 3; Yıldırım, 2002: 15; Sevin, 2003: 7; Bahar, 2010: 184)². Bu ağ insanı değişken iklim koşullarına uyum sağlamaya çalışarak, geniş coğrafi alanlara seyrek ve dağınık durumda yayılmışlardı. Yine bu ağ insanı dördüncü zamanın ilk kısmında çok soğuk iklim koşulları altında yaşamıştır. Ayrıca bu zaman içerisinde köklü iklim değişiklikleri olmuştur. Bu değişikliklerden hem dünyamız hem de taş devri költürleri etkilenmiş ve bu költürler çeşitli bölgelere yayılmıştır. Sözü edilen değişikliklerden etkilenen insanlar buldukları yerlerden daha

² Ayrıntılı bilgi için bk. Dinçol, 1982; 12; Memiş, 1989; 6; Kınal, 1991; 9; Erzen, 1992; 8 vd.; şenel, 1995; 58 vd.; Akurgal, 1995; 21; Lloyd, 1998; 24.

iyi yaşayabilecekleri yerlere gitmişlerdir (Çiğdem, 1996: 15; Yıldırım, 2002: 16; Sevin, 2003: 7).

Bu çağ insanı mesken olarak, doğal kaya mağaralarını, kaya altı sığınaklarını ve çok ilkel barınakları geçici yerleşim amaçlı kullanmıştır. Üretim konusunda bilgileri olmadığı için geçimlerini avcılık ve toplayıcılık ile sağlıyorlar, günlük yaşantılarını ise doğada bulunan çakıl taşlarından kaba aletler yaparak sürdürmeye çalışıyorlardı. Erkek hayvan avlayarak kadın ise küçük bitkileri toplayarak yaşıyordu. İnsanoğlu dünyada yaşamaya başladığı en eski çağlarda, yaşam kaynağı için vazgeçilmez olan suyun yanında, beslenme ihtiyacını en ilkel yöntemlerle bulunduğu coğrafi alandaki bitkisel ürünlerden karşılamıştır. Alet olarak ise bu çağ insanı taştan, tek yâda iki taraflı el baltası kullanıyordu. Devrin sonlarına doğru ise, kemikten iğneler ve obsidyenden mızrak uçlarını kullanmıştır (Dinçol, 1982: 13; Memiş, 1989: 6; Kınal, 1991: 9; Akurgal, 1995: 21)³.

Bu çağa ait çeşitli teknik ve tipteki taş ve kemikten yapılan aletler kadar önemli kalıntılar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tespit edilmiş olan mağara ve kaya resimleridir. Bunlar ilk insanın kültür seviyesini, yazılı belgeler kadar olmasa da, yeterli ölçüde ve anlaşılır biçimde ortaya koyar. Bu kaya resimlerine Kars, Van, Hakkâri, Adıyaman ve Malatya civarındaki bazı yerleşmelerde rastlanmıştır.

İnsanoğlunun ilk geçim kaynağını yani toplayıcılığı, bitki kökleri, otlar ve ağaç meyveleri oluşturur. Toplayıcılıkta esas olan insanın günlük gereksinimleridir. Bunun içinde insanoğlu sadece

³ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk., Şenel, 1995: 53; Lloyd, 1998: 16; Akurgal, 1999: 3; Yıldırım, 2002: 15.; Sevin, 2003: 7.

bulduğu hazır besinler ile yetinmiş ve bunları kolayca bulabileceği ortamlara doğru yönelmiştir. Toplayıcılık Paleolitik Çağ insanının yaşam biçimidir. Yine bu çağ insanı için doğadaki yabani hayvanlar büyük bir tehlike oluşturuyordu. Yabani hayvanlar karşısında zor durumda kalan insanoğlu hayatını korumak için bu çağın bir başka yaşam biçimi olan avcılığı keşfetti. Daha öncesinde bu hayvanlardan kaçan insanoğlu bundan böyle birtakım araç-gereç ve yöntemlerle avlanmaya başladı (Şenel, 1991: 49 vd.; Çiğdem, 1996: 17).

Bu çağ insanının bıraktığı maddi kültür belgeleri, yani onlardan günümüze kadar gelen kalıntılar arasında genellikle çakmak taşlarının yontulmasıyla biçimlendirilmiş baltalar, kesiciler, deliciler ve kazıyıcıların bulunması bu kültüre Paleolitik (Eski Taş Çağı) isminin verilmesini daha iyi açıklar. Yapılan araştırmalar sonucu Anadolu'nun Paleolitik Çağının oldukça zengin olduğu ortaya konulmuş ve Anadolu'nun Paleolitik haritası çıkarılmıştır.

Anadolu'nun Paleolitik Çağına ait yerleşmelere, yoğun olarak Güney⁴, kısmen Orta ve Doğu Anadolu⁵ az sayıda Marmara ve Karadeniz⁶ bölgelerinde rastlanmaktadır.

⁴ Kansu, 1943_a: 190.; Bostancı, 1952: 137.; Kökten, 1955: 271.; Şenyürek-Bostancı, 1958_a: 147 vd.; Şenyürek-Bostancı, 1958_b: 171.; Şenyürek, 1959: 9.; Kökten, 1960: 42.; Şenyürek, 1961: 149.; Bostancı, 1962: 223.; Bostancı, 1968: 51.; Çambel, 1971: 25.; Yalçinkaya, 1987: 21-38.; Yalçinkaya, 1988: 15-38.; Yalçinkaya, 1990: 39-57.; Yalçinkaya, 1991: 43-70.; Yalçinkaya, 1992: 55-70.; Yalçinkaya, 1993: 23-42.; Yalçinkaya, 1995: 1-25.; Yalçinkaya, 1996: 49-70.; Yalçinkaya et al, 1997: 1-9.

⁵ Kansu, 1939: 93 vd.; Kansu, 1943_a: 190.; Kansu, 1943_b: 35.; Kökten, 1943_b: 601-613.; Kökten, 1944_b: 659-680.; Kökten, 1944_a: 464-486.; Kökten, 1952: 195-209.; Kökten, 1971_a: 13-22.; Kökten, 1971_b: 125-132.; Kökten, 1972: 1-2.; Kökten, 1974: 1-5.; Kökten, 1975: 95-104.; Kökten, 1976: 1-3.; Koşay, 1984: 12.; Sevin, 2003: 12.

⁶ Kökten, 1944_b: 659.; Kökten, 1951: 201-213.; Kökten, 1957: 46.; Kökten, 1962_a: 40.; Kansu, 1960: 708-710.; Kansu, 1961: 519-520.; Kansu, 1963: 657.; Kansu, 1964: 205-213.; Kansu, 1965: 547-548.; Kansu, 1966: 491-492.; Kansu, 1972: 22.;

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kırşehir ve Yozgat çevrelerinde bu döneme ait yerleşmelere ve buluntulara rastlanmazken, havzanın Kayseri, Kırıkkale ve Nevşehir yörelerinde Paleolitik Çağ verileri sabittir.

Gerek Kayseri ve yakın çevresinin, gerekse Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağı bölgede varlığı bilinen Barsık ve Soğanlıdere buluntuları ile aydınlanmaktadır.

1.1.1.1. Barsık

Kayseri ili Merkez ilçeye bağlı Barsık Köyü yakınlarında, Kayseri-Felâhiye karayolu üzerindedir. Kızılırmak Nehri ile kesişen küçük bir kuru dere vadisinin teraslarında ve çakıl dolgulu alanda yer almaktadır.

1963 yılında Kızılırmak boyunca gerçekleştirilen jeolojik araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre Kızılırmak Nehri'nin 40 m.lik terasında, moloz dolgu toprağı içinde yontma taş parçaları bulunmuştur. Yontma taş buluntulara Kızılırmak'ın geçmişte oluşturduğu dolgu toprakları arasında rastlanmış ve bu alan araştırmacılar tarafından Alt Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Ele geçirilen küçük buluntular arasındaki kaba yongalaşmış taş nesnelere ikisi, kireç taşındandır. Bu buluntular kaba taşlara yakın

Kansu, 1977: 628-630.; Gündüzalp, 1986: 49 vd.; Özdoğan, 1982: 37-49.; Özdoğan, 1983: 137-142.; Özdoğan, 1984: 63-68.; Özdoğan, 1985: 221-232.; Özdoğan, 1986_a: 409-420.; Özdoğan, 1986_b: 29-39.; Özdoğan, 1988: 157-174.; Özdoğan, 1990: 373-388.; Arsebük-Özbaşaran, 1994: 17 vd.; Arsebük et al, 1990: 9.; Arsebük et al, 1991: 17.; Arsebük et al, 1992: 1 vd.; Harmankaya-Tanıdı, 1996; Sevin, 2003: 8.

bir biçimsellik gösterir. Ele geçen bir başka çakıl taşı alet ise beyaz renkte ve çakmaktaşıdır. Dışa doğru kavisli ve yarım daire biçimindeki kaba düzeltili bu alet yuvarlak kazıyıcı veya disk biçimli bir çekirdek olarak tanımlanabilir. Buluntuların tümünün Kızılırmak tarafından akarsu taşıma yöntemiyle bir başka yerden buraya geldiği ve depolandığı kabul edilmektedir. Bu buluntuların üzerlerindeki sürüklenme ve aşınım izleri, söz konusu aletlerin bu bölgeye başka yerden geldikleri görüşünü kuvvetlendirir. Buluntular, biçimsel özelliklerine ve buldukları alanın özelliğine dayanarak kesin olmamakla birlikte Acheuléen benzeri olarak tanımlanmaktadır (Tomskey, 1982: 217 vd.).

1.1.1.2. Soğanlıdere

Soğanlıdere, Kayseri il merkezinin güneybatısında, Soğanlı Dere Vadisindedir. Buluntu alanının bu vadi içindeki tam yerinin tespiti zordur (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Vadiye ismini veren bölgede Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek bir tek alet, yüzey buluntusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Campbell-Thompson, 1910: 71).

Aynı yerleşmeyi 1946 yılında Kökten incelemiştir. Kökten, Yeşilhisar İlçesi ile Soğanlı Köyü arasında vadiyi taramış (Kökten, 1947_b: 226), ancak arazi üzerinde ve Soğanlı Deresi'ne yakın yataklardaki kesitlerde elde ettiği obsidyen parçaları tarihlendirmemiş ve bu alet veya artıklarının ne oldukları hakkında da bir yorum getirmemiştir. Buna karşın, Paleolitik Çağ aletlerinin Soğanlı

Vadisi'nde değil, vadinin üstündeki düzlüklerde aranmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir (Kökten, 1947_b: 226-227).

İnan ise bir çalışmasında Soğanlıdere'den Paleolitik bir istasyon olarak bahseder (İnan, 1947: 121).

1.1.2. Paleolitik Çağ'da Kırıkkale ve Çevresi

Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağını aydınlatan bazı buluntu yerlerine Kırıkkale ve çevresinde de rastlanmıştır.

Kırıkkale ve çevresinde bu döneme ait buluntu yerleri, Bahşili ve Kızıldere, Sarıkayalar, Sivri Dağ ve Kılıçlar'dır.

1.1.2.1. Bahşili

Kırıkkale'nin Bahşili İlçesi'nin hemen kuzey-kuzeybatısında Orta Paleolitik Döneme tarihlendirilen unifacial çekirdek, bipolar Levallois çekirdek, yonga ve yonga parçaları Sağır ve ekibi tarafından tespit edilmiştir (Sağır et al, 2014: 137, Resim 6).

1.1.2.2. Kızıldere

Kırıkkale'nin Merkez İlçesi'ne bağlı köylerden biri olan Kızıldere Köyü'nün güney-güneybatısında yaylalar olarak adlandırılan sahada, Sağır ve beraberindeki bir ekip tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda Orta Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen facetela topuklu yongalar ele geçirilmiştir (Sağır et al, 2014: 137, Resim 5).

1.1.2.3.Sarıkayalar

Kırıkkale'nin Bahşili İlçesi'ne bağlı Sarıkayalar ve Küçüksarıkayalar Köyleri'nde Sağır ve beraberindeki bir ekip tarafından Paleolitik Çağ araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Küçüksarıkayalar Köyü'nün kuzeyinde Miyosen Dönem okellere be bunların arasında hayvanlara ait fosil kemik parçalarına rastlanmıştır (Sağır et al, 2014: 137, Resim 7).

Sarıkayalar Köyü'nde yapılan çalışmalarda ise köyün kuzey yamaçlarında Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen yonga parçaları ele geçirilmiştir (Sağır et al, 2014: 137, Resim 8).

1.1.2.4.Sivri Dağ

Kırıkkale'nin Merkez İlçesi'ne bağlı köylerden biri olan Kızıldere Köyü'nün hemen kuzeyinde yer alan Sivri Dağ yakınlarında bulunan bir mağarada Sağır ve beraberindeki bir ekip tarafından Paleolitik Çağ araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Bu alanda yapılan çalışmalarda hayvan kemiklerinden başka herhangi bir kültürel bulguya rastlanılmamıştır. Ancak Sivri Dağ'ın yamaçlarındaki tarlalarda gerçekleştirilen çalışmalarda sileksten çift tarafi düzeltilmiş yongalara ve akmaktaşlarına rastlanmıştır (Sağır et al, 2014: 137, Resim 3).

1.1.2.5.Kılıçlar

Kırıkkale ili Yahşıhan İlçesi'ne bağlı Kılıçlar beldesinin kuzeybatısında Sağır ve beraberindeki bir ekip tarafından Paleolitik Çağ yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar

çerçevesinde Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen yonga parçası ele geçmiştir (Sağır et al, 2014: 137, Resim 5).

Sağır ve beraberindeki bir ekip, Kırıkkale ve çevresinde gerçekleştirdikleri araştırmaların hem bölgenin Neojen dönemi çökellerindeki fosil buluntuları için hem de Paleolitik Çağ insan hareket ve izleri için önemli katkılar sağladığını düşünmektedirler.

Kırıkkale ve çevresinden başka Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağı'nı aydınlatan bazı yerleşme ve buluntu yerlerine Nevşehir ve çevresinde de rastlanmıştır.

Nevşehir ve çevresinde bu döneme ait buluntu yerleri, Acıgöl Etekleri, Avla Dağı, Ürgüp Kara-in, Suvermez ve Tuz Gölü'dür.

1.1.3. Paleolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi

Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağını aydınlatan ve yine Kırşehir ve çevresine yakınlığından ötürü dikkatimizi çeken Nevşehir ve çevresinde de bazı buluntu yerlerine rastlanmıştır.

Nevşehir ve çevresinde bu döneme ait buluntu yerleri, Acıgöl Etekleri, Avla Dağı, Ürgüp Kara-in, Suvermez ve Tuz Gölü'dür.

1.1.3.1. Acıgöl Etekleri

Nevşehir'in 18 km. güneybatısı ve Göldağı'nın kuzeybatısındaki Acıgöl'ün eteklerinde bulunmaktadır. Toplanan buluntuların Acıgöl'ün ne tarafından yapıldığına dair bir bilgi verilmemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Paleolitik Çağa ait yontma taş aletler bulunmuştur. Bulunan parçaların hepsinin hammaddesi obsidyendir. Aletler obsidyen çekirdeklerden koparılmış yongalardandır ve bu aletlerin birer yüzleri işlenmiştir (Kansu, 1945: 294).

1.1.3.2. Avla Dağ

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin 8 km. güney-güneydoğusundadır. Volkanik Avla Dağ yükseltisinde ve bu yükseltinin batı eteklerindedir. Bölgenin Neolitik yerleşmeleri tespit edilmeye çalışılırken tesadüfen Orta Anadolu'nun Paleolitik Çağına katkı sağlayan bazı buluntulara rastlanmıştır. Alt Paleolitik Çağa tarihlenen bu buluntular Avla Dağ ile Damsa Çayı arasındaki vadide, küçük bir derenin taşıdığı birikintiler arasında ele geçmiştir. Yontma taş alet ve artıklarından oluşan buluntulardan en önemlisi hammaddesi bazalt olan iki yüzeysel el baltasıdır (Todd-Pasquare, 1965: 112). Bunun yanında 1.000'i geçen sayıda obsidyen alet ve artıklarda ele geçmiştir. Adı geçen buluntular, daha önce araştırılmamış bir bölge olan Ürgüp yöresinin Alt Paleolitik Çağını aydınlatması açısından önemlidir (Harmankaya-Tanındı, 1996).

1.1.3.3. Ürgüp Kara-in

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin güneydoğusunda, Kara-in Köyü'nün üstündedir. Tarla olarak kullanılan bu alanlarda Orta Paleolitik Çağa tarihlenen bazı buluntulara rastlanmıştır. Söz konusu köyün yakınında Çakmaklık adı verilen bir mevkide de çakmaktaşı ocakları bulunmaktadır (Harmankaya-Tanındı, 1996).

Orta Anadolu'da, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinin 1946 yılında yaptıkları araştırmalar sırasında çanak çömlek parçaları, yontma taş aletler ve köyün yakınındaki dere yatağında obsidyenden yapılmış mikrolitler ve yongalar ele geçmiştir. Hammaddesi obsidyen olan ve Mousterien

tekniginde yapılmış iki alet özellikle dikkat çekmektedir. Bu aletler İnan'a göre Orta Paleolitik özellikleri göstermektedir (İnan, 1947: 121-122).

1.1.3.4. Suvermez

Nevşehir il merkezinin yaklaşık 30 km. güneybatısındaki Suvermez Köyü'nün yakınlarındadır. Buluntu yeri tam olarak belirtilmemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Bölgede yapılan araştırmalar sırasında yontma taş aletler ele geçmiştir. Levallois tekniğinde yapıldıkları belirtilen ve Orta Paleolitik Çağa tarihlenen altı obsidyen yonganın kazıyıcı ve uç kazıyıcı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Kansu, 1945: 294-295).

Orta Kızılırmak Havzası'nda Kayseri ve Nevşehir'den sonra bu çağa ait buluntular

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kayseri, Nevşehir ve Niğde çevrelerinde Paleolitik Çağa ait buluntulara ve buluntu yerlerine, Ankara ve çevresinde ise hem bu döneme hem de Mezolitik/Epipaleolitik Çağa ait buluntu yerlerine rastlanmıştır. Ankara'daki Macunçay Epipaleolitik yerleşmesi hem Ankara ve çevresinin, hem Orta Kızılırmak Havzası'nın, hem de tüm Anadolu'nun bu dönemini en iyi yansıtan merkezlerden biridir.

Çalışma sahasının yakın çevresinde tarih öncesi dönemlerden Paleolitik ve Epipaleolitik Çağlara ait buluntulara rastlanırken, Orta Kızılırmak Havzası'nın bu yöresinde, Kırşehir ve çevresinde söz konusu dönemlere ait buluntulara şimdilik rastlanılmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Neolitik ve Kalkolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası

2.1. Neolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası

Tarih öncesi dönemde, Mezolitik (Epipaleolitik) Çağdan sonra Neolitik Çağa geçilmiştir. İlk kez Yakın Doğu'da filizlenen bu dönem yaklaşık olarak M.Ö. 8000-5500 yılları arasına tarihlenmektedir (Akurgal, 1995: 13; Harmankaya et al, 1997: 13).

Bu dönem çanak çömleksiz Neolitik ve çanak çömlekli Neolitik olarak ikiye ayrılmıştır. Çanak çömlekli Neolitik Çağ ise, ilk ve son olarak iki evreye ayrılır (Sevin, 2003: 21; Harmankaya et al, 1997: 13).

Neolitik Çağ insanlığın kültürel gelişiminin en önemli süreçlerinden birisidir. Bu süreçte insanoğlunun yaşam şekli ve geçim kaynaklarında köklü değişiklikler olmuş, bir bakıma günümüz uygarlığının temelleri atılmıştır. İnsanoğlunun yaşamındaki en önemli değişiklik, doğal barınaklardan kalıcı köysel yaşama, avcılık ve toplayıcılıktan da üretime yani tarım ve hayvancılığa geçmesidir (Bahar, 2010: 185; Sevin, 2003: 18).

Paleolitik ve Mezolitik Çağlarda tamamen asalak bir ekonomiye sahip olan Anadolu insanı, Neolitik Çağ ile beraber üretici ekonomiye ulaşmıştır. Neolitik devrin en önemli buluşları arasında tarımın keşfi ile domuz, öküz, koyun ve keçi gibi hayvanların ehlileştirilmesi gelir (Kınal, 1991: 13 vd; Sevin, 2003: 55; Akurgal, 1995: 22; Çiğdem, 1996: 16 vd). Bunun sonucudur ki; insanlar ettikleri ürünleri beklemek için tarlaların civarına yerleşmeye mecbur olmuşlardır.

Böylece tarım ile birlikte yerleşik hayat doğmuş ve köyler meydana gelmiştir.

Bu çağın bir başka ve en önemli keşfi seramik yapımıdır. Gayet kaba bir hamurdan elle yapılmış olan Neolitik Çağ seramikleri acemi pişirme yöntemleri yüzünden çok defa dışı siyah, içi kırmızı kalmaktaydı. İnsan yaşamını kolaylaştıran malzemelerin bulunması için arayışlar başlamış bundan da ticaret doğmuş, araç-gereç yapımında büyük gelişmeler sağlanmış ve artık insanlar gıda birikimine başlamışlardı (Alkım, 1968: 47 vdd; Kınal, 1991: 13 vdd; Sevin, 2003: 18 vdd; Akurgal, 1995: 21 vdd).

Ayrıca bu çağda genel olarak, insanlar artık mağaralara sığamaz duruma geldi, toprağa bağlanmağa başladılar, güneşte ve kurutulan çamurun sağlamlığını öğrenerek, konutlar yaptılar. Böylelikle uygar yaşamın temelleri atıldı. Neolitik Çağ ile Anadolu'daki insan toplulukları Paleolitik Çağda sıkça rastlanan ilkel yaşam biçiminden vazgeçerek, yani doğa ile verdiği savaşı bırakarak, doğadan faydalanma yoluna gitmiştir.

İnsanoğlu ile doğal ortam arasında yeni bağlantıların kurulması ve yeni hayat biçiminin ortaya çıkmasını sağlayan en büyük etken Buzul Devri'nin bitişi ve sonrasındaki iklim değişiklikleridir. İklim bu çağın son dönemlerinde daha ılımanlaşmış, bugünkü bitki örtüsü ve hayvan türleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Böylelikle avcılık ve besin toplayıcılığının yerini önce yerleşik yaşam, sonra da çiftçilik hayatı almıştır (Bahar, 2010: 185). İnsanlar mağaralardan, sığınaklardan çıkıp, ovalarda akarsu kıyılarında verimli kulübe benzeri barınaklarda yaşamaya başlamışlardır. Geçimlerini sağlamak için avcılık

toplayıcılık yerine tarım yapmaya başlamışlardır. Bazı yerlerde ise hayvanların evcilleştirildiği bile görülmektedir (Sevin, 2003: 18-19).

Neolitik Çağda insanların kullandığı araç-gereçler yine taştan yapılmıştır. Ancak hayat şartlarındaki gelişime bağlı olarak alet yapımında bazı gelişmeler olmuştur. Taşlar işlenerek kullanıma uygun hale getirilmiştir. Bu dönemde yaşayanlar, diğer tarih öncesi çağ insanına göre daha ileri seviyeye ulaşmışlardır. Bu dönemdeki buluntular arasında taştan yapılmış delici ve kesici araçlara, ok ve mızrak uçlarına bol miktarda rastlanmaktadır (Harmankaya et al, 1997: 9-10).

Bu dönemde dinsel yaşamda da değişiklikler görülmüştür. Evlerin bir bölümü, dini inancın gereği olarak ayrılmıştır. Boğa, bereket ve doğurganlığın simgesi görülerek kutsal sayılmıştır. Birçok evin duvarında boğa başı kabartması ve boğa boynuzunun bulunması bu görüşü destekler (Sevin, 2003: 18-19).

Neolitik Çağın önemli gelişmelerinden birisi de kile, elle biçim verilerek ateşte pişirilmesi ve böylelikle günlük işlerde büyük kolaylık sağlayacak olan çanak çömleğin üretilmesi olmuştur. Çünkü insanlığı bu dönemde köyler kurmasına rağmen, çanak çömleği yapmayı henüz öğrenememişti. Bu dönemde günlük yaşamda kullanılan kap ve kacaklar ahşap ya da taştan yapılmaktaydı. Bu sebeple Neolitik Çağın en erken aşamalarına Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ adı verilir (Sevin, 2003: 21; Harmankaya et al, 1997: 9-10).

Anadolu'daki Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ kültürleri Doğu-Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu olmak üzere iki gruba ayrılır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu kültürlerinin Mezopotamya ve Doğu

Akdeniz gelenekleriyle, Orta Anadolu kültürlerinin ise yerli karakter taşıdığı genellikle kabul edilir (Sevin, 2003: 47).

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda yerleşme yerlerinin seçiminde genellikle hammadde kaynaklarına yakın olan göl ve bataklık kıyısındaki doğal tepeler ile akarsu kenarları ilk sırayı almıştır.

Orta Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Çağın en önemli yerleşmeleri, Aksaray yakınlarındaki Aşıklı Höyük, Musular ve Nenezi ile Niğde yakınlarındaki Kayırlıköy, Kaletepe ve Bitlikeler yerleşmeleridir.

Bunlardan Aksaray'ın 25 km. güneydoğusundaki ve M.Ö. 8000-7500 yılları arasına tarihlenen Aşıklı Höyük⁷ bu döneme ait farklı mimarisiyle ve bu çağ toplumlarında korunma olgusunun başladığını gösteren çevre duvarı ile dikkat çeker (Esin, 1996: 31-42; Esin-Harmankaya, 1992: 2-12).

M.Ö. 7. bin yılın başlarına doğru insanoğlu kilin özelliklerini keşfetmeye başlamış ve böylece çömlekçiliği uygulamaya başlayan yeni köy toplulukları ortaya çıkmıştır. Kültürel yaşamdaki değişikliğin göstergesi olan, çanak çömleğin bulunuşu bir devrim olarak kabul edilmese de özellikle gıda ekonomisinde insanları değişik beslenmeye yöneltmiştir. Böylelikle tahılların saklanıp pişirilmesi kolaylaşmış, mutfak kavramı ortaya çıkmıştır (Sevin, 2003: 48; Harmankaya et al, 1997: 16.).

⁷ Aksaray'a 25 km. uzaklıkta olan Aşıklı Höyük hakkında ayrıntılı bilgi için bk; Esin, 1991: 1-34; Esin, 1992:131-153; Esin, 1993_a: 131-146; Esin, 1993_b: 179-183; Esin, 1994_a: 29-38; Esin, 1994_b: 77-95; Esin, 1995_a: 61-77; Esin, 1995_b: 135-146.; Esin, 1996: 31-42; Esin et al, 1991: 123-174; Esin-Harmankaya, 1992: 2-12; Esin-Harmankaya, 1997: 2-3.

Orta Anadolu'da Konya Ovası'ndaki Çatalhöyük⁸, Çanak Çömlekli Neolitik Çağ yerleşmelerinin en ünlüsüdür. Bu yerleşmede binden fazla konut ve yedi-sekiz bin nüfusun yaşadığı düşünülmektedir. Bu açıdan Yakın Doğu'nun bilinen en büyük köy ya da kasabalarından biri durumundaydı (Mellaart, 1975: 98 vdd). Çoğunlukla dört beş ev, bir grubu oluşturur ve bu evlerin arasında dini bir mekân bulunurdu. Evlerin duvarları kerpiçtendi, kapıları yoktu ve herkes evine taşınabilir bir merdivenle evin damından iniyordu (Naumann, 1998: 15). Kerpiç mimarisinin en güzel örnekleri de Çatalhöyük'te mevcuttu. Çatalhöyük'ün bir başka dikkat çekici yönü duvar resimleriydi (Bahar, 2010: 192). Bu duvar resimlerinin konuları arasında av ve dans sahneleri, çeşitli insan ve hayvan resimleri ve kabartmaları yer alıyordu (Akurgal, 1995: 5; Sevin, 2003: 48-49; Harmankaya et al, 1997: 17). Ayrıca Çatalhöyük tek başına bile başlı başına Anadolu Neolitiğini en iyi şekilde yansıtan örneklerden biridir.

2.1.1. Neolitik Çağ'da Kayseri ve Çevresi

Tüm bunların yanında Orta Kızılırmak Havzası'ndaki Kayseri ve Nevşehir'de bu döneme ait yerleşmelere rastlanmaktadır. Bu yerleşmeler Orta Kızılırmak Havzası'nın Neolitik Çağı hakkında bize bilgi verirler.

⁸ M.Ö. 7.020-6.500 yılları arasına tarihlendirilen Çatalhöyük hakkında ayrıntılı bilgi için bk, Mellaart, 1962_a: 49-52; Mellaart, 1962_b: 41-65; Mellaart, 1963_a: 43-103; Mellaart, 1963_b: 29-38; Mellaart, 1963_c: 19-32; Mellaart, 1963_d: 721-740; Mellaart, 1964_a: 39-119; Mellaart, 1964_b: 36-40; Mellaart, 1965: 43-49; Mellaart, 1966_a: 165-191; Mellaart, 1966_b: 1-15; Mellaart, 1967; Mellaart, 1989; Hodder, 1996; 43-48.

Orta Kızılırmak Havzası'nda bu döneme ait dikkat çeken belli başlı merkezler Kayseri yakınlarındaki Dededağ, Hacıbeyli, Kumluktepe ve Toparın Pınar yerleşmeleridir.

2.1.1.1.Dededağ

Kayseri ili Yahyalı İlçesi'nin 9 km. kuzeydoğusunda, Ağaçaşar Köyü'nün güneyinde, oldukça dağlık ve engebeli bir arazide yer alır. Büyük olasılıkla tek tabakalı mevsimlik geçici bir konaklama yeri olan Dededağ⁹ yerleşmesinin doğal bitki örtüsü bozkırdır (Harmankaya et al, 1997).

Orta Anadolu'da, Omura başkanlığında, Japon ekibinin 1990 yılında gerçekleştirdiği Yüzey Araştırması'nda tespit edilmiştir. Omura kesin bir şey söylememekle beraber, bu yerleşmeyi Neolitik Dönem yerleşmeleri arasında göstermektedir. Buluntular hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemekle beraber obsidyenden yapılmış aletlerin varlığından bahsedilmektedir (Omura, 1992: 542).

2.1.1.2.Hacıbeyli Höyüğü

Kayseri ili Yeşilhisar İlçesi'nin yaklaşık 26 km. kadar güneyinde, Hacıbeyli Köyü'nün 1,5 km. doğusunda yer almaktadır.

Yay Gölü'ne güneyden açılan bir vadinin yamacında yer alan, ovale yakın biçimli olan höyük, 100 m. çapında ve 10 m. yüksekliğindedir. Tepenin üstü ve güneyi günümüzde tarla olarak kullanılmaktadır. Höyüğün doğu eteklerinde Aladağ'dan doğup,

⁹ Dededağ, Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu tarafından "Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (KAYAP)" kapsamında ele alınmış ve Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir (Kulakoğlu, 2011: 415).

güneyden kuzeye doğru akan ve Yay Gölü'ne dökülen bir dere bulunmaktadır (Harmankaya et al, 1997).

İlk defa 1990 yılında Kaman Kalehöyük'te kazı yapan Japon ekibinin İç Anadolu yüzey Araştırmaları kapsamında Kırşehir, Kayseri ve Aksaray bölgesinde yaptıkları incelemeler sırasında tespit edilmiştir. Höyükte, Neolitik Çağ bulgularının var oluşu, ilerleyen yıllarda daha ayrıntılı çalışmaların yapılmasına yol açmıştır (Omura, 1992: 542).

Höyüğün yüzeyinde ele geçen buluntularda Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ dışında Demir Çağ ve Eski Tunç Çağ'ı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ tabakasında, yanmış toprak katmanları bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre evlerin duvarları kerpiç, tabanları çaytaşıdır. Yoğun kül ve kömür parçaları damların örgüsü hakkında fikir vermemektedir. Burada yaşayanlar yontma taş endüstrisinin hammaddesi olan obsidyeni tercih etmişlerdir. Hacıbeyli Höyükten elde edilen buluntular teknolojik ve tipolojik bakımdan incelenmiştir. Bunlar arasında dilgi ve yonga çekirdekleri vardır. Dilgilerin fazla oluşu hâkim taş endüstrisinin dilgilerden oluştuğu fikrini vermektedir. Yerleşmede dilgi ve yongalardan başka bıçaklar, kalemler, deliciler ve kazıyıcılar da vardır (Fujii, 1995: 133, fig:1).

Höyüğün alt tabakasının Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenebileceği, Aksaray yöresindeki Aşıklı Höyük bulgularına benzemesinden dolayı ileri sürülmüştür. Bu yerleşme yeri İç Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ açısından incelenmesi gereken yerleşme yerlerinden biridir (Harmankaya et al, 1997).

2.1.1.3.Kumluktepe Höyüğü

Kayseri İli İncesu ilçesinin yaklaşık 1.5 km. kadar kuzeydoğusundadır (Harmankaya et al, 1997).

Kumluktepe¹⁰ önce Todd (Todd, 1965: 34-36; Todd, 1968: 103-107; Todd, 1980) ve daha sonra Omura (Omura, 1992: 592) başkanlığındaki Japon ekibi tarafından ziyaret edilmiştir.

Yeşilhisar ve Kayseri Ovaları arasında bir vadi üzerinde bulunan höyük, 150 m. çapında ve yaklaşık 5 m. yüksekliğindedir. Anadolu'nun tüm höyükleri gibi Kumluktepe Höyük'te tahribata uğramıştır. 1960'lı yıllarda başlayan bu tahribat günümüzde de devam etmektedir. Kumluktepe'deki tahribat, bölgede yapılan tarım alanlarının yerleşmeye doğru ilerlemesinden ve kaçak yapılan kazılardan kaynaklanmaktadır. Köylülerin gerçekleştirdiği kaçak kazılar sonucunda, höyüğün batı kesiminde, geç devire ait bir mezar odasına rastlanmıştır (Harmankaya et al, 1997).

Kumluktepe'de ele geçen ve Neolitik Çağ'a tarihlenen çanak çömleklerin analizi sonucunda yerleşme de iki mal grubunun varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan biri koyu yüzlü ačkılı mal, diğeri de açık kahverengi ve kaba mal grubudur (Todd, 1980: 53).

Höyükte neredeyse ilk çalışmaları başlatan Todd tarafından 1.925 adet yontma taş aletleri bulunmuştur. Bu aletlerin 1.347 tanesi yongalardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra dilgiler, deliciler, kazıyıcılar ve az sayıda çekirdek ele geçen buluntular arasındadır. Bu

¹⁰ Kumluktepe Höyük, Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu tarafından "Hacafer 2" adı ile isimlendirilmiştir (Kulakoğlu, 2012: 221, Resim: 13-14).

yerleşmedeki yontma taş aletleri ağırlıklı olarak obsidyenden yapılmıştır (Todd, 1980: 80 vd). Ayrıca az da olsa hammaddesi çakmaktaşı olan aletler de toplanmıştır.

2.1.1.4.Toparın Pınar

Kayseri ili Develi İlçesi'nin 18 km. kuzeybatısında, Çayırözü Köyü'nün güneyinde yer alan düz yerleşim alanıdır¹¹.

Omura başkanlığındaki Japon ekibinin, Orta Anadolu Yüzey Araştırmalarının 1990 yılı çalışmalarında saptanmıştır. Olasılıkla mevsimlik geçici bir konaklama yeridir (Harmankaya et al, 1997). Bu döneme ait buluntular bir kanal toprağının içinden çıkarılmıştır. Ancak bu kanalın yeri ve niteliği hakkında bilgi verilmemektedir. Sadece obsidyen buluntulardan bahsedilmekte ve bunların geniş bir alana yayıldığı ileri sürülmektedir. Olasılıkla Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmeleri arasındadır (Omura, 1992: 542).

2.1.2.Neolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi

Kayseri'den başka Orta Kızılırmak Havzası'nın Nevşehir yöresinde de Neolitik Çağ buluntu ve yerleşimlerine rastlanmıştır. Bunlardan bazıları hem Paleolitik hem de Neolitik buluntularıyla, bazıları ise sadece bu döneme özgü buluntuları ile dikkat çekerler. Ayrıca Nevşehir ve çevresinde Çanak Çömlekli ve Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmelerinin her ikisine birden rastlanmaktadır.

¹¹ Toparın Pınar, Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu tarafından "Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (KAYAP)" kapsamında ele alınmış ve "Toparın Pınar" adıyla isimlendirilmiştir (Kulakoğlu, 2012: 221).

Nevşehir yöresindeki bu yerleşmeler, Avla Dağ, Damsa, Değirmenönü, Hassanlar, İğdeli Çeşme, İlfat Kayalığı ve Samsunhöyük'tür.

2.1.2.1. Avla Dağ

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin yaklaşık 8 km. kadar güneydoğusunda ve Karlık Köyü'nün 2 km. yakınında yer alır (Harmankaya et al, 1997).

1960'lı yılların başlarında İç Anadolu Bölgesi'nde Maden Teknik Arama adına yapılan jeolojik amaçlı araştırmalar sırasında yontma taş alet ve artıklarına rastlanmıştır. Bu döneme ait buluntular, bu çevrede bulunan Avla Dağ'ın 300 m. aşağıdaki batı terasında, Damsa Çayı Vadisi'nin doğu tarafında ele geçmiştir (Todd-Pasquare, 1965: 95-112).

Yerleşmenin batı kısımlarında Neolitik Çağ malzemelerinden başka, Paleolitik Çağ¹² ait buluntulara ve Eski Tunç Çağı II-III'e tarihlenebilecek çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Neolitik Çağ'a tarihlenen çanak çömlekler kum katkılı hamurlu ve kahve ya da siyah açkılı mallardan oluşmaktadır (Todd-Pasquare, 1965: 95-112).

Yerleşmede ele geçen yontma taş aletlerin büyük çoğunluğu obsidyenden, bir kısmı ise çakmaktaşı ve bazaltdan yapılmıştır. Bu aletlerin bulunuş şekli ve yoğunlukları konusunda herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte, bunların çoğu dilgi ve yongalardan

¹² Avla Dağ, Paleolitik Çağ buluntuları ile de tanınmaktadır. Ancak burada ele geçen taş aletlerin net tarihlendirmesi yapılmamıştır. Buluntuları değerlendiren Esin, Levallois tekniğe sahip aletlerin varlığından yola çıkarak bölgede yerleşimin başladığı ilk dönem için Üst Paleolitik'i önerse de, tarihlendirmenin güçlüğünden de bahseder (Esin, 1981: 8)

oluşmaktadır. Ele geçen dilgiler arasında az da olsa orak ve bıçak malzemelerinin varlığı, burasının Neolitik Çağ yerleşmesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir (Harmankaya et al, 1997).

Avla Dağ olasılıkla avcı ve toplayıcı grupların sahası içinde kalan bir bölgedir. Hem Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da hem de Çanak Çömleklili Neolitik Çağ'da yerleşim gördüğü düşünülmektedir.

2.1.2.2.Damsa

Nevşehir ili Ürgüp İlçesinin güneyindeki Damsa Baraj Gölü'nün batı kıyısında, günümüzde sayfiye yeri olarak kullanılan bir alandır (Harmankaya et al, 1997).

Bu alanda Damsa Baraj Gölü'nün mevsimsel olarak alçalıp yükselmesi ile sürüklenen alet ve artıklara rastlanmıştır. Bu aletler arasında iki vurma düzlemlili dilgiler, omurgalı dilgiler, ön kazıyıcılar ve işlik yerlerinde ön işleme sırasında oluşan bazı artık parçalar bulunmaktadır (Balkan Atlı-Cauvin, 1998: 222).

2.1.2.3.Değirmenönü

Nevşehir ili Avanos İlçesi Özkonak Kasabası'nın kuzeyindeki Değirmenönü Mevkii'ndedir. Şenyurt tarafından yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Beldeninkuzeyine doğru akan derenin doğu kenarında yer alan yerleşim alanı derenin oluşturduğu küçük vadi terasında ve dereye hafif bir meyille inen yamaç üzerinde bulunmaktadır. Etrafi oldukça yeşillik ve ağaçlık olan söz konusu dereyi, yamaçlarda bulunan kaynak ve gözeler beslemektedir. Birkaç tabakadan oluşan Değirmenönü düz yerleşmesi, teras kısmı ile birlikte yaklaşık 100 x 150 m. boyutlarındadır. Ele geçen kaba nitelikli çanak

çömlek parçaları ve değişik renklerdeki çakmaktaşları burada Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait bir iskânın varlığını göstermektedir. Değirmenönü dere kenarında, teras ve yamaç iskânına sahne olmuş, dere boyunca mevcut olan su kaynaklarının kenarlarının tercih edilmiş olması nedeniyle değişik bir iskân modeli ortaya koymaktadır. Terasın üzeri tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Yamaçta herhangi bir tahribat yoktur. Değirmenönü mevkiinde Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç Çağ'ına tarihlenen çanak çömlek parçalarının yanı sıra az da olsa geç dönemlere tarihlenen çanak çömlek parçalarına da rastlanmıştır (Şenyurt, 2000: 371-372, Res: 11).

2.1.2.4.Hassanlar

Nevşehir-Kırşehir il sınırı arasındadır. Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesine bağlı Hasanlar Köyü'nün hemen yanında bulunan bu yerleşme, Anadolu'daki orta boyutlu höyüklerden biridir (Harmankaya et al, 1997).

Yerleşme yeri Seyfe Gölü'nün de bulunduğu Çerçi Çölü düzlüğünde yer almaktadır. Yerleşmenin hemen yakınlarından Kolaycık Deresi'nin bir kolu akmaktadır. Bundan başka yine höyüğün hemen yanından yazları kuruyan küçük bir dere akmaktadır. Seyfe Gölü ve çevresindeki bataklıklar, bu yerleşmenin ana sınırlarını oluşturmaktadır.

Omura tarafından gerçekleştirilen İç Anadolu Bölgesi yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmalarında tespit edilmiştir. Obsidyen buluntuları ile dikkat çeken bu yerleşme yerinde ele geçen çanak çömlek parçaları hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Hassanlar Höyük'ten çanak çömlek buluntularından başka dilgiler ve baskı düzeltici uçları da toplanmıştır (Omura, 1991_a: 71).

Çok yakın bir zamana kadar Kırşehir ili sınırlarında yer alan Hassanlar Kırşehir ve çevresinin Neolitik Çağına ışık tutması açısından önemli bir yerleşmedir.

2.1.2.5.İğdeli Çeşme

Nevşehir'in güneybatısında, Acıgöl'ün yaklaşık 7 km. batısında ve Aksaray-Nevşehir karayolunun üzerindedir (Harmankaya et al, 1997).

Tarih boyunca insanlar bir coğrafyayı yerleşim yeri olarak seçerken dikkat ettikleri en önemli unsurlardan biri su kaynaklarına yakınlıktır. Bu höyüğün yerleşme yeri olarak seçilmesinde de çevresinde bulunan su kaynakları önemli bir rol oynamıştır. İğdeli Çeşme yüksekliği fazla olmayan yayvan bir höyük veya düz yerleşme yeridir. Tarım alanlarının içinde yer aldığından sürülerek büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu açıdan yerleşmenin büyüklüğünü tespit etmek imkânsızdır. Yerleşmedeki obsidyen buluntuları büyük bir alana dağılmış durumdadır. İğdeli Çeşme'de Neolitik Çağ bulguları dışında Eski Tunç Çağı II'ye ait bazı buluntularda vardır. Yerleşmede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Neolitik Çağ'a ait hiçbir Çanak Çömlek parçası bulunamamıştır. Ancak burası diğer buluntulara bakılarak çanak çömleksiz Neolitik Çağ'dan ziyade Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'ın ilk evrelerine tarihlenmelidir (Todd, 1968: 105-106).

İğdeli Çeşme obsidyen yataklarına çok yakın bir alanda yer aldığından dolayı doğal olarak obsidyen bu yerleşmede ana malzeme olarak kullanılmıştır. Buradan kalem ve kazıyıcıların yanı sıra çok büyük sayıda yonga artığı bulunmuştur. Buluntuların büyük oranda artık yontma taş malzemelerinden oluşması burasının mevsimlik bir konaklama veya bir işlik yeri olabileceğini göstermektedir.

2.1.2.6.İlfat Kayalığı

Nevşehir ili, Acıgöl ilçesi, Karacaören Köyü sınırları içindeki İlfat Kayalığı, Nevşehir- Aksaray karayolunun 20. km. 'sinde, yolun hemen sağında yer almaktadır. Şenyurt tarafından yapılan yüzey araştırmasında saptanmıştır. İlfat Kayalığı'nın bulunduğu alan aynı zamanda önemli bir obsidyen yatağıdır. Buradan toplanan kahverengi ve siyah obsidyen parçaları elde edilmiştir. Bunlar arasında işlenmiş olanlara da rastlanmıştır. Bu parçalardan İlfat Kayalığı'nın muhtemelen çanak çömleksiz Neolitik Çağ'a ait bir açık hava atölyesi veya yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır (Şenyurt, 1999: 456, Res: 21).

2.1.2.7.Samsunhöyük

Nevşehir ili, Kozaklı İlçesi'ne bağlı Çayıçi Köyü'nün yaklaşık 4.5 km. kadar güneyinde, Kalecik Beldesi'nin 8.5 km. batısında, Hacıbektaş İlçesi'ne bağlı Hasanlar Köyü'nün 6 km. kuzeyinde ve Hacıbektaş ilçe sınırında yer almaktadır (Türker, 2015: 235).

Yerleşmeyi önce Şenyurt (Şenyurt, 2000: 367) daha sonra Türker (Türker, 2015: 235) ziyaret etmiştir. Ova içinde tektonik bir çöküntü yoluyla oluşmuş vadinin başlangıcı ova seviyesinden yaklaşık 5-6 m. derinliktedir. Kuzeye doğru vadi giderek derinleşmekte, iki

kenarda tepelikler yükselmektedir. Samsunhöyük'ün hemen dibindeki vadinin başlangıcında bugün çevredeki köylere su götürmek amacıyla kapatılmış güçlü su kaynakları vardır. Höyüğün batı kesimi vadi seviyesinden itibaren yaklaşık 25 m., doğu kesimi ise 15 m. yüksekliğindedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan oval görünümlü höyüğün üzeri 150 x 80 m. boyutlarındadır. Höyüğün doğu ve güney kesimini etekten ova seviyesine inen, yaklaşık 100 m. genişliğindeki bir yerleşim kuşağı çevrelemektedir. Batı eteğindeki yerleşim alanı vadi terasını kaplayarak vadiye kadar inmektedir. Kuzeybatı yamaçlarda ve üst kısımda açılmış tahribat çukurlarında taş mimari kalıntılar göze çarpmaktadır. Höyüğün batı yamaçlarında Neolitik-Kalkolitik Çağlara ait çanak çömlek parçaları yoğundur (Şenyurt, 2000: 367, Res: 4). Bölgedeki yerleşim, höyük alanından sınırlı olmayıp vadiye uzanan kuzeydoğu terasında devam etmektedir. Tektonik vadi çöküntüsü içerisinde gözlenen mağaralara ait olması muhtemel küçük girişler, buralarda yerleşim izleri olması ihtimalini de kuvvetlendirmektedir. Höyük yüzeyinde ve yaygın çevresinde görülen çanak çömlek parçaları Neolitik Çağ'dan başlayarak, Kalkolitik, Eski-Orta Tunç, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Ayrıca yerleşmeden bir ezgi taşı ile sürtme taşı bulunmuştur (Türker, 2015: 235-236, Res: 6).

2.2.Kalkolitik Çağ'da Orta Kızılırmak Havzası

Kalkolitik yani Bakır Taş Çağı adı verilen bu safhaya “İleri Üretici Dönem”¹³ de denir.

Bu çağın en belirgin özelliği insanoğlunun madeni keşfi ile beraber taş aletlerin yerini bakırın almasıdır. Başlangıçta maden, ziynet eşyası ve iğne gibi eserlerin yapımında kullanılacak kadar nadirdi. Daha sonraları, madenin artmasına bağlı olarak, silahlar da madenden yapılmaya başlandı. Ancak eski devrin cilalı taş baltaları, obsidyen aletleri, kemik ve pişmiş topraktan yapılan araç-gereçleri az da olsa varlığını ve kullanımını sürdürmüştür (Dinçol, 1982: 14; Akurgal, 1999: 8; Yıldırım, 2002: 29; Sevin, 2003: 78; Bahar, 2010: 184).

Anadolu'nun Kalkolitik Çağı genellikle M.Ö. 5500–3000¹⁴ yılları arasına tarihlendirilir.

Kalkolitik Çağ'dan Neolitik Çağ'a geçiş aşamasını da sayarsak Anadolu Kalkolitiği Proto, Erken, Orta ve Geç olmak üzere dört safhada incelenir.

¹³ Kalkolitik terimi, bakır (Khalkos) ve taş (Lithos) kelimelerinden türetilerek, Kalkolitik Çağ ya da Bakırtaş Çağı anlamında kullanılmıştır. Ancak zamanla “İleri Üretimcilik Çağı” bk.; Sevin, 2003: 78.; Yıldırım, 2002: 28, veya “İlk Üretim Safhası” gibi tanımlarla da anılmıştır, bk.; Esin, 1969: 18.; Esin, 1979: 5 vdd.

¹⁴ Bu dönemin tarihlendirilmesi konusunda farklı tarihler önerilmiştir. Memiş, M.Ö. 5000-3000 yılları arasına (Memiş, 1989: 10.); Lloyd eserinin başına koyduğu zaman dizinde M.Ö. 4500-3000 yıllarına (Lloyd, 1998: IV.); Naumann, bu çağın sınırlarının kesin olarak saptanamadığını belirtmekle birlikte, M.Ö. 6. bin yıl ortası ile 4. bin yılsonlarına yerleştirmektedir (Naumann, 1998: 495); Sevin ise, Naumann'ın verdiği tarihe yakın bir tarihleme ile M.Ö. VI. bin yılın ilk yarısı ve IV. bin yılın sonlarını önerir (Sevin, 2003: 78). Son olarak bu dönemi Aktüre M.Ö. 5600–3500 arasına tarihlemektedir. Aktüre, 1997: 62.

Anadolu'da genellikle, Neolitik tabakaların hemen üstünde yer aldığından, Erken Kalkolitik Çağ, birçok özelliği ile Neolitik Çağın bir devamı gibi görünmektedir.

Bu çağda, uygarlık ve yaşam biçiminde Neolitik Çağa göre köklü değişiklikler olmamış ise de, tarım ilerlemiş, aletler daha da gelişmiştir. Dokumacılığında yine bu çağda başladığı sanılmaktadır. Çömlekler, çömlekçi çarkı henüz bilinmediğinden elde yapılmakta, bazı yerlerde ise bunların üzerine kalın bir astar çekildikten sonra geometrik süslemelerin yapıldığı görülmektedir. Kalkolitik Çağ insanlık tarihinde Taş Çağı ile Tunç Çağı arasında bir geçiş dönemi olmuştur. Yapılan kazılarda, bu dönem kalın tabakalar halinde görüldüğünden uzun süre devam ettiği anlaşılmıştır. Mezopotamya seramiklerinin etkisinde kalmakla beraber Anadolu seramiği hiçbir zaman bunların taklidi olmamıştır. Yinede bu çağı diğer bölgelerden ayırıcı özellikler net olarak ortaya konulabilmiş değildir (Memiş, 1989: 9; Kınal, 1991: 18; Akurgal, 1995: 24;).

Bu devirde Batı Anadolu'da yaşayanlar ölümlerini şehir dışına, Orta ve Doğu Anadolu'da yaşayanlar ise şehrin içine gömüyorlardı. Ayrıca, toprak, sandık ve küp mezar gibi bir takım mezar çeşitleri de bulunmakla birlikte, küp mezarlarda küpün içine ölen kişinin kişisel eşyaları ve silahları da konulmuştur. Bu adetler, Anadolu insanının bu dönemdeki dinsel çeşitliğini de gösterir (Memiş, 1989: 9; Kınal, 1991: 33; Akurgal, 1999: 8; Sevin, 2003: 78).

Bu dönemde madenin kullanılması insanlık için yeni olanaklar ve gelişmeler sağlamıştır. Herkesin ilgisini çeken bakırı elde etmek için ve bunun karşılığında, dokuma, seramik gibi mamul eşyalar ile

başka değerli maddelerle değiştirme isteği, ticareti doğurmuş bu da karşılıklı haberleşmeyi getirmiştir (Akurgal, 1995: 24 vd; Yıldırım, 2002: 32; Sevin, 2003: 93).

Kerpiç, yapı malzemesi olarak varlığını devam ettirmiş, bunun yanı sıra yapılarda taş temellerde görülmeğe başlamıştır. Ayrıca bu dönemde Anadolu'nun bazı yerlerinde megaron¹⁵ planlı evler yapılmıştır. Bazı yerleşim yerleri ise eskiye göre daha da büyümüş ve bunların etrafı surlarla çevrilmiştir. Böylece M.Ö. IV. binin sonlarına doğru kentler kurulmaya başlamıştır (Memiş, 1989: 10; Kınal, 1991: 32; Akurgal, 1995: 25; Şenel, 1995: 198; Naumann, 1998: 495; Yıldırım, 2002: 31).

Anadolu'nun büyük bir bölümünde yaşanan Kalkolitik Çağ kültürleri büyük ihtimalle değişik coğrafi koşullar, farklı kültür gelenekleri, etnik yapıdan kaynaklanan sebepler ve özellikle de madenlere bağlı olarak farklılıklar gösterir.

Orta Kızılırmak Havzası Kalkolitik Çağ'da yoğun bir yerleşime uğramıştır. Son yıllarda artarak devam eden yüzey araştırmaları, bölgede bu döneme ait yerleşmelerin hem sayısının artmasını hem de bölgenin bu döneminin aydınlatılmasını sağlamıştır.

Orta Kızılırmak Havzası'nda önemli buluntular veren bir diğer yerleşme yeri ise Eski Tunç Çağı buluntuları ile dikkat çeken ve "Eski Tunç Çağı ve Orta Kızılırmak Havzası" başlığı ile ayrıntılı olarak

¹⁵ Dar cepheli, ince uzun bir yapı türü. Önde giriş kısmı ile daha arkada ocaklı büyük bir salondan oluşmaktadır.

incelenecek olan Yozgat'ın Sorgun ilçesi yakınlarındaki Alişar'dır¹⁶. Gerek Orta Anadolu'nun gerekse yakın çevresinin Kalkolitik Çağdaki durumu, uzun yıllar Alişar kazılarına göre değerlendirilmiştir. Yapılan kazılarda bu dönemde dört köşe planlı evlere sahip olan Alişar'ın diğer Kalkolitik yerleşmelerin aksine surla çevrili olmadığı anlaşılmıştır. Yerleşmede ele geçen Kalkolitik Çağ seramikleri kaba hamurlu, siyah veya koyu renk astarlı ve iyi açkılıdır. Ayrıca Burada da Hacılarda olduğu gibi küçük kadın figürinleri bulunmuştur. Bunlardan başka, Alişar'da ortaya çıkarılan meyvelik olarak isimlendirilen açkılı mallara, Kızılırmak kavsî içinde, yani Orta Kızılırmak Havzasındaki birçok yerleşme yerinde de rastlanmıştır. Ancak bu tür mallara Kızılırmak'ın güneyinde Kızılırmak kavsine oranla daha az sayıda rastlanır (Arık, 1933: 43-44; von der Osten, 1943: 153; Kınal, 1991: 25; Harmankaya et el, 1998).

Orta Anadolu'da ki en önemli yerleşmelerden bir diğeri ise Alacahöyük'tür¹⁷. Çorum yakınlarında bulunan bu yerleşmede Kalkolitik Çağdan Hitit İmparatorluk Çağı'na kadar uzanan tabakalar bulunmuştur. Kalkolitik tabakaya ait seramikler kaba hamurlu, koyu gri, siyah ve kırmızı renktedir.

¹⁶ Arık 1933: 43-44; von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b; Harmankaya et el, 1998.

¹⁷ Alacahöyük'ün Eskiçağ tarihi ve Orta Anadolu'ya sağladığı katkılarının tümü için bk; Koşay, 1941_a: 1-8.; Koşay, 1943: 21-32.; Koşay, 1944; Koşay, 1948: 169-177.; Koşay, 1951; Koşay, 1952: 364-367.; Koşay, 1963: 297-304.; Koşay, 1965_a: 63-95; Koşay, 1965_b; Koşay et al, 1967: 161-216; 1-2; Koşay-Akok, 1947: 152-157.; Koşay-Akok, 1966; Koşay-Akok, 1972; Koşay-Akok, 1973; Koşay-Akok, 1976: 5-11; von der Osten, 1943: 154.; Prezeworski, 1943: 608.; Akok, 1948: 237-241.; Akok, 1979: 107-113.; Lloyd, 1998: 20-22.; Harmankaya et al, 1998.

Orta Anadolu'da Kalkolitik Çağın tüm evrelerinde yerleşim gören başka bir merkez ise Karaman yakınlarındaki Can Hasan'dır¹⁸. Bu yerleşmedeki Erken ve Geç Kalkolitik dönemlere ait mimari yapılar birbirinden farklı düzene sahiptir. Seramikler dönemlere göre farklılık göstermektedir. Buna göre, Erken Kalkolitikte genellikle kırmızı renkli mallara, Orta Kalkolitikte gri ya da devetüyü rengindeki mallara, Geç Kalkolitikte ise açık kahverengi mallara rastlanmıştır. Bunun yanında Geç Kalkolitiğe ait kemik ve yontma taş aletler ile maden endüstrisinin varlığını gösteren bakır topuz başı, bakır bilezik ve yine bakırdan yapılmış maden parçalarına rastlanmıştır.

Bu yerleşmelerden başka, mevsimsel kazıların yapıldığı, bölgenin Kalkolitik Çağı denilince anılması gereken ve her ikisi de Aksaray yakınlarında bulunan, Güvercin Kayası¹⁹ ve Yüksek Kilise²⁰ yerleşmeleri Orta Kızılırmak Havzası'nın Kalkolitiğine katkı sağlamışlardır.

Orta Kızılırmak Havzası'nın geneli yani çalışma alanının kapsamına giren tüm merkezler Kalkolitik Çağ'da yoğun bir yerleşime sahne olmuştur. Havzanın Kayseri, Kırıkkale ve Nevşehir çevrelerinde ilk yerleşimler tarih öncesi çağların ilki olan Paleolitik Çağ'dan

¹⁸ Konumu ve özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk; French 1962_a, 36-37.; French 1962_b, 27-40.; French 1963, 29-42.; French 1964_a, 21-22.; French 1964_b, 125-137.; French 1965_a, 27-31.; French 1965_b, 87-94.; French 1966, 113-124.; French 1967_a, 145-150.; French 1967_b, 165-178.; French 1968_a, 89-93.; French 1968_b, 45-53.; French 1968_c, 6973.; Alkim 1967_a, 5-6.; Alkim 1968, 6-7.; Alkim 1970_a, 4-5.; Harmankaya et al, 1998.

¹⁹ Gülçur, 1997_a: 2-13; Gülçur, 1997_b: 401-4011; Gülçur, 1997_c: 85-110; Harmankaya et al, 1998.

²⁰ Tezcan, 1958: 517-526; Esin, 1993_c: 47-56; Gülçur, 1997_b: 401-4011; Makkay, 1993: 116-128; Yakar, 1994.; Harmankaya et al, 1998.

itibaren gözlenirken, Kırşehir ve Yozgat çevresinde ilk iskân izlerine Kalkolitik Çağ'dan itibaren rastlanır.

2.2.1.Kalkolitik Çağda Kayseri ve Çevresi

Havzanın en önemli kentlerinden biri olan Kayseri ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Aşağı Küçük Örtülü, Çağla Tepesi, Çayır, Dolma Tepe, Fıraktın, İkitepe, Karapınar, Küçük Höyük, Sarıca Tepesi, Soğulca Höyük ve Tavla Höyük.

2.2.1.1.Aşağı Küçük Örtülü

Kayseri ili Sarız ilçesine yaklaşık 19 km. uzaklıkta bulunan Büyük Örtülü Köyü'nün hemen doğusunda ve Sarız-Afşin karayolunun kuzeyinde yer alan bir yerleşmedir. İçinde bulunduğu vadiye ve adı geçen yola hâkim bir konumdadır. Yaklaşık olarak 50x100 m. boyutlarında ve 30 m. yüksekliğindedir. Kuzeyinde oldukça sarp bir kayalık bulunmaktadır ve yamaç yerleşmesi görünümündedir. Kuzeyinde bir su kaynağı bulunan yerleşmeden elde edilen çanak çömleklerin çoğu Kalkolitik Çağ'a aittir. Bunun yanında yerleşmeden az miktarda Eski Tunç Çağı keramikleri ile bol miktarda çakmaktaşı ve obsidyen alet parçaları toplanmıştır (Girginer et al, 2006: 297).

2.2.1.2.Çağla Tepe

Kayseri ili Sarız ilçesine bağlı Kurudere Köyü'nün yaklaşık 500 m. kadar batısında yer alır. Kaçak kazılarla tahrip edildiği görülen yerleşmenin güneyinden Sarız Nehri geçmektedir. Kaçak kazıların

yapıldığı alan aynı zamanda geç döneme ait bir yığma mezar alanıdır. Çağla Tepe'sinden ve yamaçlarından elde edilen çanak çömleklerin geneli Kalkolitik Çağ çanak çömlekleridir. Ayrıca yerleşmeden çok sayıda obsidyen alet ve parçaları da ele geçirilmiştir (Girginer et al, 2006: 295).

2.2.1.3.Çayır

Kayseri ili merkez ilçeye bağlı Düğer Köyü'nün yaklaşık 1 km. kadar güneyinde yer alan küçük bir höyüktür. Yerleşme 80 m. çapında ve 4.5 m. yüksekliğindedir. Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Buna göre birçok tabakaya sahip olan höyükten bilhassa Kalkolitik Çağ ve sonrasına tarihlenen çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Omura, 1992: 546).

2.2.1.4.Dolma Tepe

Kayseri İli Bünyan İlçesi'ne bağlı Burhaniye Köyü'ne yaklaşık olarak 2 km. uzaklıkta yer alan bir höyüktür. Yerleşme aynı zamanda Kültepe'nin de 14 km. kadar kuzeydoğusundadır. Hemen yanından Kayseri-Sivas karayolu geçen yerleşmenin güneybatısında ise, Sarımsaklı Çayı ve Barajı yer almaktadır. Yaklaşık 12 m. yüksekliğinde ve 150 m. çapında olan höyük, Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu ve ekibi tarafından tespit edilmiştir. Anadolu'daki neredeyse tüm yerleşmelerde görülen kaçak kazı izlerine bu höyükte de rastlanmıştır. Yerleşmeden ağırlıklı olarak Kalkolitik Çağ ve sonrasına

ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Kulakoğlu et al, 2010: 309).

2.2.1.5.Fraktin Höyük

Fraktin Höyük, Kayseri ili Develi İlçesi'ne bağlı Gümüşören (Fraktin) Köyü'nün kuzeyindedir (Kulakoğlu, 2011: 413). Hitit kaya kabartmasının 300 m. doğusunda, küçük bir vadi ile ayrılan kayalık yükseltinin hemen üzerindedir (Harmankaya et al, 1998: Fraktin). Bu kayalık alanda 1947'de Özgüç yönetiminde kazı yapılmıştır (Özgüç, 1948: 260-266). Kalınlığı 30 cm.yi bulan kültür dolgusu içerisinde Eski Tunç Çağı bulguları arasında, koyu krem hamurlu ve astarlı koyu kahverengi boyalı Kalkolitik Çağ buluntularına rastlanmıştır (Özgüç, 1956: 59-64).

2.2.1.6.İkitepe

Kayseri ili Develi İlçesi'ne bağlı Çayırözü Köyü'nün 700 m. kadar güneydoğusundadır. Orta büyüklükte bir höyük olan İkitepe, yaklaşık olarak 19-20 m. yüksekliğinde ve 170 m çapındadır (Harmankaya et al, 1998: İkitepe; Kulakoğlu, 2012: 222).

Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiş, daha sonraları Girginer ve ekibi tarafından ziyaret edilmiştir. Omura, höyükten elde edilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte yerleşmenin yüzeyinde Kalkolitik Çağ, Eski Tunç, Orta ve Geç Tunç ile Demir Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur (Omura, 1992: 546). Çanak çömlek buluntuları ile ilgili, yerleşmeyi

2005 yılında ziyaret eden Girginer ve ekibi de hemen hemen aynı kanaate sahiptir. Girginer bunların dışında yerleşmeden antropomorfik bir kutsal ocak ayağı, pişmiş toprak ağırşak, obsidyen ve sileks alet ile parçaları ele geçirdiğinden bahseder (Girginer, 2007: 183).

2.2.1.7. Karapınar Höyük

Kayseri İli Sarız İlçesi'ne bağlı Karapınar Köyü'nün 1 km. kadar güneyinde yer almaktadır. Küçük bir yerleşme olan Karapınar Höyük, ortalama 30x40 m. boyutlarında ve 20 m. yüksekliğindedir. Girginer tarafından incelenen yerleşmede geç döneme ait olduğu düşünülen bir yapının temel taşları tespit edilmiştir. Ayrıca yerleşmeden yoğun olarak Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları ile geç dönem malzemesi elde edilmiştir (Girginer et al. 2006:296).

2.2.1.8. Küçük Höyük

Kayseri ili Özvatan İlçesi sınırları içindedir. Alçak, yayvan ve adı gibi küçük bir yerleşmedir. Tarım arazilerinin içinde kalmasından ötürü höyüğün bir kısmı tahrip edilmiştir. Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu ve ekibi tarafından tespit edilen yerleşmeden Eski Tunç Çağı ve Geç Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir. Höyükte çalışmayı gerçekleştirenler göre Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Eski Tunç Çağı Felahiye Definesi eserleri, bu bölgede ele geçen eserlerdir (Kulakoğlu, 2011: 414).

2.2.1.9.Sarıca Tepesi

Kayseri ili, Develi İlçesine bağlı Sarıca Köyü'nün hemen güneyindedir. Develi-Yahyalı karayolu üzerinde yer alan höyük, Güneri (Güneri, 2005: 49 vd.) ve Girginer (Girginer, 2007: 183 vd.) tarafından incelenmiştir. Küçük bir yerleşme olan höyük, yaklaşık olarak 15 m. yüksekliğinde ve 50 m. çapındadır. Deve Tepesi olarak da bilinmektedir. Höyüğün bir kısmı Anadolu'daki birçok höyükte karşılaşıldığı gibi yol ve tarla açmak için tahrip edilmiştir. Höyükten bol miktarda Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na ait çanak çömlek ile dilgi ve obsidyen parçaları ele geçirilmiştir (Girginer, 2007: 183-184).

2.2.1.10.Soğulca Höyük

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Molu Köyü'nün 2 km kuzeybatısında yer almaktadır. 2010 yılında Kulakoğlu ve ekibi tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilmiştir (Kulakoğlu, 2012: 220). Doğal bir kaya üzerinde yer alan höyük bölgede varlığı bilinen yerleşmeler arasında en fazla tahribe uğrayandır. Öyle ki iş makineleri tarafından gerçekleştirilen bu tahribat höyüğü yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Gerek bu tahribat çukurlarından gerekse yerleşmeden elde edilen çanak çömlekler Kalkolitik Çağ, Eski ve Orta Tunç Çağı ile Demir Çağ'a kadar uzanmaktadır (Kulakoğlu et al. 2012: 220, Resim: 9-10).

2.2.1.11.Tavla Höyük

Kayseri İli Sarız İlçesi'ne bağlı Tavla Köyü'nün hemen kuzeyinde ve Köyünü adı verilen bir mevkide yer almaktadır. Yükseltisini kaybettiği anlaşılan höyük, yaklaşık 40x40 m.

boyutlarında ve 2.5 m. yüksekliğindedir. Girginer tarafından incelenen yerleşmeden Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Toplanan çanak çömleklerin neredeyse tamamına yakını Kalkolitik Çağ malzemeleri oluşturur. Çanak çömlekler arasında içi siyah dışı kırmızı perdahlı mallar, kaba mallar, çok iyi perdahlı vazo ve çömlekçikler ile kazı bezemeli parçalar bulunmaktadır. Tavla Höyük'ten elde edilen kazı bezemeli Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri Orta Anadolu'da pek çok yerleşmeden bilinmektedir. Bunlardan başka yerleşmeden çakmaktaşı alet ve obsidyen dilgiler toplanmıştır (Girginer et al. 2006:296).

2.2.2.Kalkolitik Çağ'da Kırıkkale ve Çevresi

Havzanın çalışma alanına dâhil edilen bir diğer kent Kırıkkale'dir. Kırıkkale ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Kuzeren, Kültepe, Sulucatepe ve Yeniyapan.

2.2.2.1.Kuzeren

Kırıkkale ili, merkez ilçeye bağlı Kızıldere Köyü'nün 3.5 km. kadar güneybatısındadır. Orta büyüklükte bir höyük olan yerleşme, yaklaşık olarak 175 m. çapında ve 8.5 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998: Kuzeren).

Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1991 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Tarım arazilerinin içinde kalmasından ötürü büyük bir kısmı tarla olarak kullanılan höyüğün, bazı yerlerinde de kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Ayrıca höyüğün üzerinde moloz taşlara rastlanmış ve

bunların yerleşmeye ait temel ve yapı duvarlarının taşları olabileceği düşünülmüştür. Omura, höyükten elde edilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte yerleşmenin yüzeyinde Kalkolitik Çağ ve Eski Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçaları toplandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra MÖ. I binin sonlarına ait boyalı çanak çömlek parçaları ile çok sayıda cüruf parçasına rastlandığı ifade edilmiştir (Omura, 1993: 367, Res: 4-4, 5, 7).

2.2.2.2.Kültepe

Kırıkkale ili, Delice ilçesi, Çongar Köyü'nün yaklaşık olarak 3.5 km. doğusundadır. Hemen hemen 8.5 m. yüksekliğinde ve 110 m. çapında olan höyük, orta büyüklükte bir yerleşmedir (Harmankaya et al, 1998: Kültepe- Kırıkkale).

Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1991 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Çanak Çömlek buluntularına göre höyükteki ilk yerleşme Kalkolitik Çağ'da başlamıştır. Bu yerleşmeden de elde edilen ve Orta Anadolu Kalkolitiğinde sıkça görülen meyvelik parçalarının sayısı oldukça fazladır. Bunlardan başka höyükten Eski, Orta ve Geç Tunç Çağı ile Demir Çağı çanak çömlekleri de toplanmıştır (Omura, 1992: 547, Res: 7-11).

2.2.2.3.Sulucatepe

Kırıkkale ili Keskin ilçesine bağlı Cinali Köyü'nün yaklaşık olarak 1.5-2 km. kadar kuzeybatısında ve adı geçen köye ait Suluca Mevkii'nde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998: Sulucatepe).

Höyüğün hemen güneyi Cinali Köy'nden Keskin istikametine giden yol tarafından ciddi biçimde tahrip edilmiştir. Gerçek boyut ve yksekliliğini kaybetmekle beraber höyük yaklaşık 7 m. yksekliliğinde ve 100 m. apındadır. Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu alışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyükten elde edilen çanak mlkler arasında Kalkolitik ağ'dan Klasik Döneme kadar giden malzemelere rastlanmıştır (Omura, 1992: 548).

2.2.2.4.Yeniyapan

Kırıkkale ili Delice İlçesi'ne bağlı Yeniyapan Köyü'nün hemen doğusunda yer alan yerleşme doğal bir tepe üzerindedir (Harmankaya et al, 1998: Yeniyapan).

İlk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu alışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden özellikle krem astarlı, kahverengi ya da siyah boya bezemeli Kalkolitik ağ malzemelerinin yanı sıra Eski Tunç ağı ve Demir ağı çanak mlkleri elde edilmiştir (Omura, 1992: 547, Res: 7/3-6).

Kırıkkale ve çevresindeki Kalkolitik ağ anak mlklerinin ele geçtiği yerleşmeler genellikle Delice ırmağı boyunca

izlenmektedir. Bu bölgede yaşanan Kalkolitik Çağ kültürü, Alishar Höyük kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Kırşehir ve çevresini de kapsayan bu kültüre ait çanak çömlekler meyveliklerden, yivlerle süslenmiş veya boyalı mallardan oluşmaktadır. Bu mallar ince hamurlu, çok iyi perdahlıdır. Kızılırmak kavsi dışında alanda Kalkolitik Çağ kültürünü en iyi şekilde temsil eden bu tipik çanak çömlek parçalarına bu kavsin dışında rastlanmaması bu tür malların bu yöreye özgü olduğu göstermektedir.

2.2.3.Kalkolitik Çağ'da Kırşehir ve Çevresi

Kalkolitik Çağdan itibaren Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda yer alan Kırşehir ve çevresinde de hem nüfus olarak hem de bu döneme ait yerleşmelerin sayısı bakımından bir artış gözlemlenmektedir.

Tarih öncesi dönemlerden Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlarda bilinmeyen nedenlerden ötürü, herhangi bir yerleşmeye rastlanmayan Kırşehir ve çevresinde ilk iskân izleri Kalkolitik Çağda görülür. Daha önce de ifade edildiği gibi Orta Kızılırmak Havzası'nın neredeyse Kırşehir hariç tüm illerinde Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlara ait yerleşmelere rastlanır. Bir başka ifade ile bölgenin kuzey, güney ve doğusunda adı geçen dönemlerin tümünde yerleşme ya da bir takım buluntulara rastlanırken, Kırşehir'de henüz söz konusu çağlara ait verilere tesadüf edilmemiştir. Bunun sebebi her ne kadar bilinmemekteyse de, bölgede bu dönemlere yönelik gerçekleştirilen araştırmaların yeterli düzeyde olmamasında aranabilir.

2.2.3.1.Darıözü Göleti (1)

Darıözü Göleti (1), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Bu bölgenin seramiklerinin Alişar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok, Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.2.3.2.Darıözü Göleti (2)

Darıözü Göleti (2), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Birbirlerine çok yakın bir alanda yer aldıklarından Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2) yerleşmelerinin seramik buluntuları birbirlerinin benzeridir. Bol miktarda Kalkolitik Çağ mallarına rastlanan her iki yerleşmenin seramikleri Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyi ile ilişkilidir. Alişar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.2.3.3.Darıözü (1)

Kaman Kalehöyük'ün 3 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2)'nin hemen kuzeyinde yer almaktadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Alişar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülen bu bölgenin seramikleri Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.2.3.4.Hacı Evrasim'in Tarlası

Kaman Kalehöyük'ün 200 m. kuzeydoğusunda yer alır. Eski Ankara-Kayseri karayolunun hemen kenarındadır. Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2001 yılı İç Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Hacı Evrasim'in Tarlası adı verilen bu yerleşmeden çok sayıda Kalkolitik Çağ çanak çömleği toplanmıştır. İki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinden Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilenler Omura tarafından ilk gruba dâhil edilmiştir. Kızılırmak kavsine özgü olduğu düşünülen bu mallar oyma ve nakışlı seramik parçalarıdır. Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilen bu çanak çömlek türleri ile Alacahöyük ve İkiztepe'de ele geçen çanak çömlekler büyük oranda birbirine benzemektedir. (Omura, 2003_a; 272; Omura, 2008_a: 214).

2.2.3.5.Hashöyük

Kırşehir'e 35 km. uzaklıktadır. Hashöyük Köyü sınırları içinde ve yayvan biçimli bir yerleşmedir. Höyük, 400 m. uzunluğunda, 300 m. genişliğinde ve yaklaşık olarak 8-10 m. yüksekliğindedir. (Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

İlk defa 1929 yılında H.H. von der Osten tarafından tespit edilen höyükte (von der Osten, 1929: 148), 1931 yılında L. Delaporte tarafından bir mevsimlik kazı yürütülmüştür (Delaporte, 1932: 230-233). Bu İlk kazının sonuçlarını kontrol ya da teyit etmek amacıyla 1943 yılında Türk Tarih Kurumu adına, H. Çambel başkanlığında küçük bir sondaj yapılmıştır (Çambel, 1944: 157).

Delaporte'nin höyükte gerçekleştirdiği ilk kazının sonuçları kısmen yayınlanmasına rağmen, Çambel'in yaptığı çalışmalar hakkında bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Çambel'in yaptığı kazının bulguları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı Laboratuvarı'nda, Delaporte'nin gerçekleştirdiği kazılarda elde edilen bulgular ise Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer alan höyükte kazılan alanın tümü 80x5-10 m. ölçülerindedir.

Yerleşmede üç tabakanın varlığı söz konusudur. En altta M.Ö. IV. bin yıla tarihlenen Geç Kalkolitik, ortada dört yapı katına sahip Eski Tunç Çağı ve son olarak en üstte de M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakası bulunmaktadır. Yapılan kazılarda yüzeyden 15.2 m. derine kadar inildiği belirtilmektedir

(Delaporte, 1932: 230-233; Çambel, 1944: 157; Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Hashöyök'te ortaya çıkarılan bir başka önemli buluntu ise, M.Ö. III. bin yılda örneklerine Anadolu ve Ön Asya'da çokça rastlanan bir hançerdir²¹ (Keskin, 2003: 20).

Ayrıca Hashöyök'ün Tunç Çağı, Batı ve Orta Anadolu Tunç Çağ kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Bu aynı zamanda Hashöyök'ün bu bölgelerle olan yakın ilişkisinin bir göstergesidir (Orthmann, 1963b; 22.; Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğu, 2002).²².

Hashöyök'te yapılan kazıların kısmi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, Alishar'ın Son Kalkolitik Çağ tabakasında varlığı bilinen siyah aklı mallara benzeyen parçaların bulunduğu söylenmektedir (Omura, 2003: 272). Ayrıca höyükte biçim bakımından Alishar ve Kültepe ile paralellik gösteren Eskive Orta Tunç çağına ait bazı kaplar ele geçirilmiştir²³ (Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğu, 2002).

²¹ Keskin eserinde, bu tip hançerleri Tip I olarak değerlendirmiş, belli başlı özelliklerini de şu şekilde vermiştir: Düz ya da oval kesitli, bıçağın ucu hafifçe yuvarlatılmış, omuzlar hafif eğimli, kenarlar düz. Dil kısmı belirgin değil, baş kısmı yuvarlak ya da hafifçe düzleştirilmiş. Perçin deliği yok. Bu tipe giren örnekler hançer formlarının en eski tiplerini oluşturmakla beraber İlk Tunç II dönemi sonuna kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Keskin, 2003: 20); Stronach, ise bu malzemeyi 2 nolu basit kama tipine dahil eder (Stronach, 1957:, 92).

²² Hashöyök'ün Batı Anadolu Tunç çağ kültürleri ile olan ilişkisi yerleşmede ele geçen çift kulplu bardaklarla, Orta Anadolu ile olan ilişkisi ise Kültepe ve Alishar'ın İlk Tunç'tan Orta Tunç'a geçiş aşamasında görülen fincanlarla açıklanır (Orthmann, 1963b; 22.; Harmakaya-Erdoğu, 2002).

²³ Yerleşmenin dört yapı katına sahip İlk Tunç tabakasında Kapadokya Malları, boya bezekli parçalar ve kırmızı ya da kahverengi zemin üzerine beyaz boyalı baklava dilimi bezekli parçalar dikkati çekmektedir. Bunların bir kısmı el, bir kısmı ise çark

Gerek Orta Kızılırmak Havzası'nın gerekse Kırşehir ve çevresinin bu önemli yerleşmesinde gerçekleştirilen kazı sonuçlarının ayrıntılı olarak yayınlanmaması bölgenin Eskiçağ tarihi ya da arkeolojisine yönelik verilerin tam olarak ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

2.2.3.6. Ilıkpınar

Kırşehir ili Merkez ilçeye bağlı Yarımkaile Köyü'nün 3.5 km. kadar güneydoğusundadır. Kuzey-güney yönünde 85 m., doğu-batı yönünde ise 94 m. uzunluğunda olan höyük, 3 m. yüksekliğindedir (Omura, 2003: 272).

Omura başkanlığında İç Anadolu'da yürütülen Yüzey Araştırmaları'nın 2001 yılı çalışmaları sırasında saptanmıştır.

Ilıkpınar'dan toplanan Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri, Omura tarafından iki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinin ikinci grubuna dâhil edilmiştir. Bu mallar Alişar Kalkolitiğinin çanak çömlekleri ile benzer özellikler taşır. Bu mallar ağza doğru keskinleştirilmiş, çok iyi perdahlanmış ve çok iyi pişirilmiş durumdadır. Ilıkpınar yerleşmesinden bu özelliklere sahip çok sayıda seramik toplanmıştır. Bu tür mallara Alişar'dan başka Hashöyük, Çatalhöyük ve Can Hasan'da da rastlanılmıştır (Omura, 2003: 272).

yapımıdır. Bu tip boyalı mallar ile İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde görülen boyalı mallar arasında benzerlikler bulunmaktadır. (Harmakaya-Erdoğu, 2002).

2.2.3.7.Saraycık

Kırşehir il merkezinin güney-güneybatısındaki Saraycık Köyü'ne 4 km. uzaklıktadır. Bu alan günümüzde Hirfanlı Baraj Gölü yakınlarında ve Kızılırmak Nehri'nin güney yakasındadır (Harmankaya et el, 1998).

Omura, yerleşmenin bulunduğu bölgede kısa süreli çalışmalarda bulunulduğunu belirterek, Kalkolitik Çağ çanak çömleklerine rastlandığını ifade eder. Ancak çalışmanın sonunda bölgedeki yerleşmeleri gösterdiği haritasında Kalkolitik Çağa ait olan bu yerleşme yerini işaretlememiştir (Omura, 1991_a: 71).

2.2.3.8.Sarıkaya

Kaman Kalehöyük'ün 5 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2) ve Darıözü (1) yerleşmelerinin yakınlarında yer almaktadır.

Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Kalkolitik Çağ'a ait bol miktarda, tek renkli, iyi pişirilmiş ve perdahlı seramiklere rastlanmıştır. Bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 306)

2.2.3.9.Şekiller

Kırşehir il merkezinin güneydoğusunda Dağçiftliği Köyü'ne 1 km. mesafede Şekiller Mevkii'nde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998).

Omura yönetimindeki Japon ekibin 1989 yılı yüzey araştırmasında saptanmıştır. Höyük, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır. Omura tarafından Kalkolitik Çağ çanak çömleklerinin elde edildiği belirtilmektedir (Omura, 1991_a: 71).

2.2.4.Kalkolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi

Havzanın çalışma alanına dâhil edilen bir diğer kenti Nevşehir'dir. Nevşehir ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Civelek Mağarası, Külüntepe, Paşalı, Taşlıburun, Topakhöyük ve Yazıhöyük.

2.2.4.1.Civelek Mağarası

Nevşehir ili Gülşehir ilçesine 7 km. uzaklıktaki Civelek Köyü'nün yaklaşık olarak 2.2 km. kuzeyindedir. Kızılırmak Nehri'nin kuzey yakasında yer alan mağara Hırka Dağı'nın hemen güney eteklerindedir (Harmankaya et al, 1998: Civelek Mağarası). Mağara, Gürlek Tepe olarak bilinen mevkideki su deposunun yaklaşık olarak 600 m. kuzeyinde ve bu tepenin doğu yamacının yukarı kesimindedir. Ana mekânı hemen hemen 22x11 m. olan mağaranın tabanında tavandan düşen kalsit kristal kayaç parçaları ve molozlar vardır. Ayrıca mağarada cep şeklinde küçük galeriler de mevcuttur. Bu galerilerin bazılarında büyük kayalar yüzünden ulaşılamadığından

mağaranın esas girişinin neresi olduğu anlaşılamamıştır. Mağara, kış ayında küçük bir delikten su buharının çıkması üzerine çevredekiler tarafından fark edilmiş ve deliğin çevresi dinamitle patlatılarak genişletilmiştir. Oluşan bu delikten bir insanın rahatlıkla girebileceği bir giriş sağlanmış ve mağaranın içine bu açıklıktan girilerek içerdeki tüm kaplar ve bir takım taş eserler toplanarak Nevşehir Müzesi'ne teslim edilmiştir. Eserlerin buradan geldiğinin anlaşılması üzerine Nevşehir Müzesi'nden Gülyaz ile İtalyan Ulusal Doğal Mağara Bilimleri Enstitüsü'nden Bixio mağarada araştırma yapmışlardır (Gülyaz, 1996: 273). Araştırma küçük bir sondaj niteliğinde gerçekleşmiş ve mağara içindeki tüm buluntular büyük bir dikkatle toplanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998: Civelek Mağarası).

Mağaranın içinden toplanan tüm çanak çömlekler Schachner başkanlığındaki bir ekip tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş yayınlanmıştır (Schachner et al. 1997: 9-38). Bu çalışmada özelliklerine göre pek çok mal örneği tespit edilmiştir. Bunlardan biri İnce kum, mika ve saman katkılı kahverengi hamurlu kısa boyunlu ağız kenarından boyuna yuvarlak yassı kulplu. Diğer mağaranın kuzeybatı kesiminden küçük dipli bir çömlek parçası. Mağaranın güney ve batısındaki kesimden siyahımsı kahverengi boya ile yapılmış boyun kısmında dama, omuz ve gövde üzerinde içi taralı üçgen iç içe dörtgenler ve kulpun hemen altında stilize keçi motifli boya bezekli bir maşrapa ile tek kulplu bardak biçimli kaplar toplanmıştır. Bunlarda başka, çevredekiler tarafından müzeye ulaştırılan bir taş ağırşak ile

bazı taş nesnelere de vardır. Bu mağaradan elde edilen çanak çömlekler Son Kalkolitik Çağ'a aittir (Gülyaz, 1996: 275; Schachner et al, 1997: 20-21).

2.2.4.2.Külüntepe

Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesine bağlı Çayır Köyü'nün 3 km. doğusunda yer alan höyük, yaklaşık olarak 100 m. çapında ve 6 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998: Külüntepe). Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden elde edilen çanak çömlek parçalarının çoğu Kalkolitik Çağ'a aittir (Omura, 1992: 546). Yerleşmeyi 2012-2013 yıllarında ziyaret eden Türker ise önceleri yok olma tehlikesi yaşayan yerleşmenin kendi yaptığı çalışmalar neticesinde tümüyle tahrip edildiğini tespit etmiştir. Türker ayrıca çok geniş bir araziye oldukça seyrek şekilde dağılmış çanak çömlek parçalarını Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na, alet artığı olması muhtemel işlenmiş taş parçalarını ise Neolitik Çağ'a tarihlendirmiştir (Türker 2015: 236-237).

2.2.4.3.Paşalı

Nevşehir ili, Avanos ilçesine bağlı, Paşalı Köyü'nün merkezinde yer alan höyük yaklaşık olarak 70 m. çapında ve 14 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998: Paşalı).

Yerleşme ilk olarak Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden

elde edilen buluntular konusunda ayrıntıya girmeyen Omura buradan Kalkolitik, Eski ve Orta Tunç Çağı ile Demir Çağ çanak çömlekleri bulunduğundan bahseder (Omura, 1992: 547).

2.2.4.4.Taşlı Burun

Nevşehir ili Kozaklı ilçesine bağlı Taşlıhüyük Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Taşlı Burun adıyla bilinen bu yerleşim alanı doğal bir kayalığın üzerine kurulmuştur (Harmankaya et al, 1998: Taşlı Burun).

İlk olarak 1966 yılında Todd tarafından araştırılmıştır. Sonraları bu yerleşme alanını Summers ziyaret etmiştir. Summers burayı Orta Anadolu Kalkolitik yerleşmeleri arasında değerlendirmektedir (Summers, 1993: 30).

2.2.4.5.Yazıhöyük

Nevşehir ili, Derinkuyu ilçesi Yazıhöyük beldesinin içinde kalmış olan höyüğün etrafında ve eteklerinde köy evleri vardır. Höyük ilk olarak Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinden Sever ve ekibi tarafından tespit edilmiştir (Sever et al, 1992: 525, Res: 10-13). Daha sonraları ise Gazi Üniversitesinden Şenyurt tarafından ziyaret edilmiştir (Şenyurt, 2000: 372). İki terastan oluşan höyüğün ilk terası 7 m. yüksekliğinde ve doğu-batı yönünde 135 m. uzunluğundadır. İkinci teras ise yaklaşık 12 m. yüksekliğinde ve yine doğu-batı doğrultusunda 95 m. uzunluğa sahiptir. Höyük üzerinde işlenmiş, çekirdek ya da yonga halinde yoğun obsidyen parçalarına rastlanmıştır (Şenyurt, 2000: 372). Kesintisiz bir iskâna uğrayan Yazıhöyük'te ilk iskân Kalkolitik Çağ'da başlamış, Eski ve Orta Tunç ile Demir Çağ,

Hellenistik, Roma ve Bizans devirlerine kadar devam etmiştir. Yerleşmeden elde edilen çanak çömlek buluntuları bunları kanıtlar niteliktedir (Şenyurt, 2000: 372).

2.2.5.Kalkolitik Çağ'da Yozgat ve Çevresi

Çalışma kapsamına giren Orta Kızılırmak Havzası'nın diğer alanlarından biri olan Yozgat ve çevresi Kalkolitik Çağ'da yoğun bir yerleşime uğramıştır. Son yıllarda artarak devam eden yüzey araştırmaları, bölgede bu döneme ait yerleşmelerin hem sayısının artmasını hem de bölgenin bu döneminin aydınlatılmasını sağlamıştır.

Yozgat ve çevresinde Kalkolitik Çağ'da iskân gören yerleşmeler; Akçaağıl Burnu, Bozalan Kale, Çadır Höyük, Çayırılık, Çokumağıl, Kaletepe Höyük, Kayalıboğaz, Kül, Söğütçük Pınarı, Yılkıcı, Zekeriye'dir.

2.2.5.1.Akçaağıl

Yozgat ili Merkez ilçesine bağlı Biçikler Köyü'nün Akçaağıl Burnu Mevkiinde, Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda Kalkolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen Yarikkaya tipi çanak çömlek parçası ele geçirilmiştir (Strobel-Gerber, 2011: 267).

2.2.5.2.Bozalan Kale

Yozgat'ın Sarıkaya İlçesi'nin Karacalar Köyü'nde yer alan bu yerleşme, Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi

kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edimiştir. Yerleşmeden Kalkolitik Çağ, Demir Çağ ve Hellenistik-Galat dönemi buluntuları ele geçirilmiştir (Strobel-Gerber, 2009: 60, Resim: 12).

2.2.5.3.Çadır Höyük

Yozgat'ın Sorgun İlçesi'ne 17 km. uzaklıktaki Peyniryemez Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Çadır Höyük, önemli bir Demir Çağ şehri olan Kerkenes ve Orta Anadolu'nun en önemli yerleşmelerinden biri olan Alışar Höyük arasındaki bir alanda bulunmaktadır (Paley, 2006: 351; Paley, 2007: 519; Paley, 2008: 579).

Hemen yanı başında yer alan Gelingüllü baraj gölünün (Resim-2) sularından etkileneceği için, 1990'lı yılların başından günümüze kadar hem yüzey araştırmaları hem de kazılarla yerleşmedeki iskân ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Harmankaya et al, 1998: Çadır Höyük). Buna göre yerleşmedeki en erken iskân Erken ve Geç Kalkolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır (Paley, 2006: 362, Fig. 5). Yerleşmedeki çalışmalar höyüğün sadece Kalkolitik Çağ değil diğer dönemlere ait tabakalanmasını da ortaya koymuştur (Gorny et al 1999: 152; Paley, 2006: 359, Fig. 2).

Çadır Höyüğün Kalkolitik Çağ'ı kazı çalışmaları sonrasında ortaya konulmuştur. Buna göre yerleşmenin bu dönemi hem mimari hem de çanak çömlek buluntuları ile aydınlanır. Mimari olarak yerleşmede taş temelli kerpiç tuğlalı ve sıvalı tabanlı bir yapı tipi ile karşılaşmıştır. Bunun yanında MÖ. 3600'lere, Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen ve "Burnt House/Yanık Ev" olarak tanımlanan yapının konut olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Paley, 2006: 352, Fig. 4).

Yerleşmenin Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlekleri ise kaba ve ince işçilikli olarak iki gruba ayrılır. Alışar çanak çömlekleri ile çok yakın paralellik gösteren Çadır Höyük Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri, kırmızı ve siyah açkılı mal örnekleri ile de bu bölgenin tipik ve karakteristik mal çeşitleri olarak değerlendirilmektedir (Paley, 2006: 352, Fig. 5;).

Kanak Su Vadisi içerisinde yer alan Çadır Höyük bölgenin hem iskân tarihinin anlaşılmasını hem de Kalkolitik Çağ'daki görüntüsünü göstermesi açısından çok önemli bir yerleşmedir.

2.2.5.4.Çayırılık

Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesi, Çakmak Köyü'nün 1,5 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan bu yerleşme , Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir. Kalkolitik Çağ başta olmak üzere Eski, Orta ve Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Bizans ve İslami döneme ait çanak-çömlek parçaları ele geçirilmiştir (Omura, 1992: 546; Harmankaya et al, 1998: Çayırılık).

2.2.5.5.Çokumağıl

Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesine bağlı, eski adı Çokumağıl, yeni adı Esentepe olan köyün sınırları içindedir. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir. Yerleşmenin boyutları yaklaşık olarak 14 m. yüksekliğinde ve 170 m. çapındadır. Yerleşmede yoğun olarak Kalkolitik Çağ çanak-çömleklerine, az miktarda da Demir Çağ çanak-çömleklerine

rastlanmıştır (Omura, 1992: 543, Resim:4-6; Harmankaya et al, 1998: Çokumağıl).

2.2.5.6.Kaletepe

Yozgat ili Merkez İlçesine bağlı Cihanpaşa Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir (Strobel-Gerber, 2009: 60). Strobel-Gerber'e göre, asıl önemini Hitit dönemi yapılarıyla ön plana çıkaran yerleşmenin üst kısımlarında Orta Kalkolitik Çağ'a ait büyük bir höyük vardı (Strobel-Gerber, 2009: 62). Yerleşmede, Hitit dönemi yapılarının hemen aşağı kısmında Kalkolitik Çağ malzemesine, daha aşağılarda ise her iki devrin geç dönemlerine ait malzemeye rastlanmıştır. Yerleşmede ele geçen çanak-çömlek parçaları herhangi bir aşınmaya ya da tahribe uğramamış ve Hitit dönemi teraslama çalışmalarının bulunduğu alana yığılmış bir şekilde bulunmuştur. Yerleşmedeki çalışmayı gerçekleştirenlere göre, Kalkolitik Çağ malzemelerinin Hitit duvar yapılarının hemen yakınında bulunması bu durumu kanıtlar (Strobel-Gerber, 2009: 62, Resim: 1-11).

2.2.5.7.Kayalıboğaz

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1991: 71; Harmankaya et al, 1998: Kayalıboğaz). Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem Alişar Höyük Geç

Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir hem de bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'da yoğun olarak iskân edildiğini kanıtlar (Omura, 1991: 71, Resim: 3,13-14).

2.2.5.8.Kül

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme (Resim-8), Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1991: 71; Harmankaya et al, 1998: Kül). Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren iskân edildiğine işaret eder hem de Alishar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir (Omura, 1991: 71).

2.2.5.9.Söğütçük Pınarı

Yozgat'ın Yerköy İlçesi'ne bağlı Zencir Köyü sınırları içinde kalan yerleşme Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Strobel-Gerber'e göre, bu yerleşmede Erken Kalkolitik Çağ'a ait boyalı çanak-çömlekler ile nokta bezemeli çanak-çömlek parçaları ele geçmiştir (Strobel-Gerber, 2011: 267).

2.2.5.10.Yılıkcı

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura,

1991: 71; Harmankaya et al, 1998: Yılıkıcı). Yüzey araştırmalarının başındaki isim olan Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem Alışar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir hem de bölgenin Geç Kalkolitik ağ'da yoğun olarak iskân edildiğini kanıtlar (Omura, 1991: 71).

2.2.5.11.Zekeriye

Yozgat'ın Sorgun İlçesi'ne bağlı Karaburun Köyü'nün 1,5 km. kadar güneydoğusundadır. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1992: 546; Harmankaya et al, 1998: Zekeriye). Omura'ya göre, 90 m. apında ve 9 m. yüksekliğindeki höyükte Alışar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlikler gösteren Kalkolitik ağ anak-çömleklerine rastlanmıştır. Ayrıca etrafı bataklık olan bu yerleşmeden Eski Tunç ve Demir ağ'ı çanak-çömlek parçaları da toplanmıştır (Omura, 1992: 546).

Sonuç olarak Yozgat ve çevresi hem tarih öncesi çağlarda hem de tarihi çağlarda iskân gören önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Tarih ncesi çağlarda bölgede ilk iskân şimdilik Kalkolitik ağ'da görülür. Yozgat ve çevresinde bu döneme ait birçok yerleşme ile karşılaşılır. Bu yerleşmelerden en önemlileri ise Alışar ve adır Höyük'tür.

Bu alanın yegne kronolojisini veren Alışar Höyük sadece Yozgat ve çevresi için değil Orta Anadolu içinde vazgeçilmez bir stratigrafiye sahiptir. Batı Anadolu için Truva, Doğu Anadolu için

Karaz Höyük'ün önemi neyse Orta Anadolu içinde Alishar'ın önemi odur. Uzun yıllar, hatta günümüzde bile Orta Anadolu'nun kronolojisi Alishar buluntuları ile mukayese edilmektedir. Alishar, Kalkolitik Çağ'dan başlayarak sırasıyla Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Hitit, Frig, Pers, Hellenistik, Galat, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kesintisiz bir yerleşmeye sahne olmuştur. Yani höyük ilk iskâna günümüzden 7000 yıl önce uğramış ve yakın döneme kadar iskân devam etmiştir.

Alishar'a yakın bir alanda yer alan Çadır Höyük ise bölgenin hem iskân tarihi hem de Kalkolitik Çağ'daki mimari yapılanması hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlar. Söz konusu yerleşmeler Yozgat ve çevresinin ilk iskân tarihini ortaya koyduğu gibi, bu dönemde bölgedeki mimari yapılanmayı da açıklar.

Yozgat ve çevresinde yer alan yerleşmelerin tümü, bölgenin en erken iskân sürecinin ne zaman başladığını göstermesi açısından büyük önem taşırlar. Ayrıca söz konusu yerleşmeler bölgenin iskân tarihinin yanı sıra şehirleşme sürecinin nasıl ve ne zaman gerçekleştiğini göstermesi açısından da çok önemlidir. Bilindiği gibi Anadolu'da kentleşme süreci Kalkolitik Çağ'a kadar uzanır. Yozgat ve çevresindeki birçok höyükte bu dönemin izlerine rastlanması bölgenin şehirleşme sürecinin net bir şekilde ortaya konulmasını sağlamıştır.

Yozgat ve çevresindeki yukarıda adı geçen yerleşmelerde en erken Kalkolitik Çağ'dan itibaren başlayan iskân faaliyetleri, gerek Yozgat ve çevresinin gerekse Orta Anadolu'nun erken dönem iskân tarihi açısından oldukça önem taşımaktadır. İlerleyen yıllarda bu

yerleşmelerde yapılacak kazılar bölge tarihine büyük katkı sağlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA KIZILIRMAK HAVZASI

Geç Kalkolitik Çağdan Eski Tunç Çağına geçişin kesin bir tarihi verilememektedir. Geç Kalkolitik ve Eski Tunç Çağını birbirinden ayıran ilk ayırım bu çağa tarihlenen gaga ağızlı testilerin ortaya çıkışı ile olmuştur.

Kalay ve bakırın karışımından oluşan Tunç, Kalkolitik Çağın sonundan itibaren görülür. Ancak Tunç madeninin alet ve kap yapımında kullanılması M.Ö. 3000 yılının başlarıdır.

Anadolu'da Tunç Çağı üç evre gösterir²⁴ (Kınal, 1991, 36).

Eski Tunç Çağı I-II-III (M.Ö. 3000-2000)

Orta Tunç Çağı I-II-III-IV (M.Ö. 2000-1500)

Son Tunç Çağı (M.Ö. 1500-1200)

Bu tarihlerden de anlaşılacağı üzere Eski Tunç Çağı tarih öncesi çağların son basamağını oluşturur. Anadolu'da Eski Tunç Çağı da, I-II-III olmak üzere kendi içinde de üç kısma ayrılır. Orta Tunç Çağı Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit devrini, Son Tunç Çağı ise Hitit İmparatorluk zamanını içine alır (Memiş, 1989: 12; Kınal, 1991: 36. Dinçol, 1982: 15 vd).

²⁴ Tunç Çağının Anadolu'da hangi evrelerle ve hangi tarihlerde gerçekleştiği konusundaki Kınal'ın görüşlerine benzer görüşlerde bulunmaktadır. Akurgal'a göre Anadolu'nun Tunç Çağı M.Ö. 3000-1200 yılları arasında üç safhada gelişmiştir. Buna göre Erken Tunç Çağı M.Ö. 3000-2500, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2500-2000, Son Tunç Çağı ise M.Ö. 2000-1200 tarihleri arasında yaşanmıştır (Akurgal, 1995: 26). Aktüre, teknolojik gelişmelerin her bölgede eşzamanlı olmadığına dikkati çektikten sonra Tunç çağının Anadolu'da M.Ö. III. binyıl başlarında, Girit, Ege adaları ve Yunanistan'da M.Ö. 2500-2000, Avrupa'da ise M.Ö. 1200 yıllarında başladığını belirterek, bu çağın üç evreye ayrılmasını madenlerin niteliklerine ve yerleşmelerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlar (Aktüre, 1997: 97).

Üç devre ayırdığımız Tunç Çağının, Eski Tunç Çağı döneminin sonlarına doğru tunç eşyalar çoğalmaya başlamıştır. Yeniden eritilerek kullanıldığı için bakır eşyalara çok sık rastlanılmaz. Bu bakımdan Eski Tunç Çağı'nın ilk iki evresinde madencilik önem kazanmıştır (Akurgal, 1995: 26 vd; Naumann, 1998: 496; Akurgal, 1999: 11; Sevin, 2003: 116).

Bakır, bronz, kurşun ve kalaydan başka altın, gümüş ve elektron gibi değişik madenler bol miktarda kullanılmıştır. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi bu çağda en çok kullanılan maden, bakırla kalayın karışımı olan tunç idi. Tunç Çağı adı da buradan gelmektedir. Diğer taraftan süs eşyası yapımında, altın ve gümüş alaşımı olan elektronun kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece metalürji ve maden ticaretinin önemi artmıştır (Dinçol, 1982: 15 vd; Memiş, 1989: 12; Kınal, 1991: 36; Akurgal, 1995: 26 vd; Naumann, 1998: 496; Akurgal, 1999: 11; Sevin, 2003: 116).

Eser element analizleri sonucunda bu dönemde araç-gereç yapımında kullanılan bronzun (Tunç) arsenli bakır olduğu anlaşılmıştır (Esin, 1969: 39, 135; Harmankaya et al, 1998: 7; Sevin, 2003: 117).

Bu dönemde çanak çömlekler hâlâ elde yapılmaktaydı ve genellikle boyasızdı. Boyalı kaplar daha çok kırmızı ve açık zemin üzerine koyu renklerle süslüydü. Gerek kazıma ve gerekse boya ile süslü kaplarda motifler daima geometriktir. Çanak-çömleklerin ana özellikleri ise, gaga ağızlı testiler, üçayaklı ve yuvarlak ağızlı testiler, emzikli çaydanlıklar, siyah perdahlı üzeri yiv ve kabartmalarla geometrik süslü geniş karınlı çömlekler, tek kulplu kâse ve fincanlar,

çift kulplu vazolar ve insan yüzü testilerdir. Ayrıca Eski Tunç Çağında Anadolu yerleşmeleri etrafları kale duvarları ile çevrili yerel beyler yönetiminde küçük şehir devletleri görünümündedir (Kınal, 1991: 36; Naumann, 1998: 469 vd; Akurgal, 1995: 26-27; Akurgal, 1999: 12; Sevin, 2003: 118).

Akurgal'a göre Eski Tunç Çağı'nın en önemli buluşu dört tekerlekli arabadır. Arabalar öküzler tarafından çekilmekte ve tekerlekler kağınlardaki gibi, disk şeklindedir²⁵ (Akurgal, 1995: 26; Akurgal, 1999: 11). Ayrıca Orta Tunç Çağında şehircilik, mimarlık, heykeltıraşlık ve çömlekçilikte Anadolu lider durumdadır.

Bu evrede, dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde ve ticaretin sonucu olarak bölgeler arası iletişim artmıştır. Maden üretimi yeni bir iş kolu getirmiş bunun yanında taş yontuculuğu da tamamen önemini yitirmemiştir. Deniz ticaretinin artması koylarda yeni yerleşmelerin kurulmasına, köylerin kasabaya dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca, köyden kente dönüşen toplumlarda nüfusun bir bölümü tarım dışı etkinliklerde yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Sadece deniz kenarları değil bunun yanında kervan yolları ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler de önem kazanmıştır (Şenel, 1995: 198; Harmankaya-Erdoğan, 2002: 10).

Yerleşme birimleri örgütlenmiş, kasabaları yönetecek idari sınıfı da ortaya çıkarmıştı. Bu yönetici sınıf büyük olasılıkla hem askeri

²⁵ Bu konu hakkında benzer ve farklı görüşlerde bulunmaktadır. Şenel, Akurgal'ın bu konu hakkındaki görüşüne de katılmakla beraber, bunların daha çok savaş arabası olarak kullanıldığını ifade eder (Şenel, 1995: 260-261). Childe ise Akurgal ile hemen hemen aynı görüşü paylaşarak, örgütlenmenin temellerinden biri olarak gördüğü öküzü koşumlanmanın, insanın kendi gücünü kullanmadan başka bir gücü harekete geçirmesi olarak yorumlamaktadır (Childe, 1974: 121-122).

hem de dini sınıfı etkisi altında bulundurmaktaydı. Farklı ölü gömme adetleri içerisinde, toprak mezar, küp mezar ve sanduka mezar gibi bazı gelenekler görülmekteydi. Mezarlıklar yerleşmenin dışında ama yakınında bir yerde yer almaktaydı. Ölüler mezarlara hocker²⁶ durumunda yanına bir takım armağanlar bırakılarak gömülmüştü. Ölü ailesinin ekonomik durumu, mezar tipine göre değil, mezar armağanlarının zenginliğine göre yorumlanmaktaydı. Bu mezar armağanları olasılıkla ölü'nün sonraki yaşamı ile ilgiliydi (Bittel, 1943: 170 vdd; Kınal, 1991: 52; Seeher, 1993: 12-15; Çiğdem, 1996: 149. Harmankaya-Erdoğu, 2002: 11.).

Tarih öncesinde Anadolu, insanlığın gelişiminde saptanan bütün aşamaları geçirmiştir. Eski Tunç Çağı'nın sonunda Anadolu, önce Protohistorik daha sonra da Historik (Tarihi) çağlara başlamış ve maddi kültür belgelerinin yanında yazılı belgelerde kullanılmıştır.

Tunç Çağı kültürü, yerel farklılıklara rağmen Anadolu'da doğuda Van'dan, batıda Ege Denizi'ne, kuzeyde Karadeniz'den güneyde Akdeniz'e kadar yayılmıştı. Ayrıca, M.Ö. III. binin ikinci yarısından itibaren Anadolu hakkında bilgi veren yazılı kaynaklara da rastlanır.

Anadolu'da olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda da Eski Tunç Çağı tüm evreleri ile yaşanmıştır. Bölgede göze çarpan en önemli yerleşmeler Acemhöyük²⁷, Alişar²⁸ ve Kültepe'dir²⁹.

²⁶ Ölen kişilerin mezara ayakları karna çekik olarak yerleştirilmesidir. Anne karnındaki bebeği temsil ettiği sanılır.

²⁷ Özgüç (N), 1965: 96-97; Özgüç (N), 1967: 235-236; Özgüç (N), 1968: 1-28; Özgüç (N), 1990: 71; Emre, 1968: 53-98; Öztan, 1997_a: 14-15; Öztan, 1997_b: 233-272; Öztan, 2001: 119-128; Öztan, 2002: 327-334; Öztan, 2003: 39-48; Öztan,

Bunlardan M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağındaki Puruşhanda olduğu zannedilen Acemhöyük ile Kültepe (Kaniş), Eski Tunç Çağı'nın III. evresinde karşımıza çıkarken, yine M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki Ankuwa olduğu düşünülen Alişar ise Eski Tunç Çağının üç evresinde de görülür.

3.1.Eski Tunç Çağı'nda Kayseri ve Çevresi

3.1.1.Kültepe

Kayseri il merkezinin 21 km. kuzeydoğusunda, Karahöyük Köyü'nün hemen güneyinde ve çanak şeklindeki bir alanda yer alır (Harmankaya-Erdoğu, 2002) (Figür-2). Höyük günümüzde, 20 m. yüksekliği, 450x550 m. boyutları ile yuvarlak bir tepe görünümündedir (Özgüç, 1950: 11).

Höyükte gerçekleştirilen kazılar (Figür-4) sonucunda yerleşmenin M.Ö. III. binyılın başından Roma Dönemi'ne kadar iskân gördüğü ortaya çıkmıştır. Höyüğün en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri Çağıdır. (Özgüç, 1999: 4). Bu zamana kadar yapılan kazılarda 18. yapı katı tespit edilmiştir. Buna göre; 18. yapı katı Eski Tunç Çağı I. evre; 17-14. yapı katları Eski Tunç Çağı II. evre; 13-11. yapı katları Eski Tunç Çağı III. evre; 10-9. yapı katları (Karum 3-4)

2004: 231-238; Öztan, 2005: 91-102; Öztan, 2006: 393-402; Öztan, 2007: 549-560; Öztan, 2008: 515-524.

²⁸ Arık 1933: 43-44; von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b; Harmankaya et al, 1998.

²⁹ Kültepe'de gerçekleştirilen kazıların sonuçları için bk., Özgüç, 1953: 101-108; Özgüç, 1954: 357-372; Özgüç, 1955_a: 55-63; Özgüç, 1955_b: 445-452; Özgüç, 1956: 38-39; Özgüç, 1957: 44-45; Özgüç, 1958: 26-27; Özgüç, 1959_a: 1 vdd; Özgüç, 1959_b: 26-27; Özgüç, 1962: 43-44; Özgüç, 1964: 95-96.; Özgüç, 1966; Özgüç, 1988: 11-14; Özgüç, 1999: 7 vdd; Emre, 1988: 15-17.

Eski Tunç Çağı III. evresi ile Orta Tunç Çağı'na Geçiş; 8. yapı katı (Karum 2) Asur Koloni Dönemi; 7. yapı katı (Karum 1b) Asur Koloni Dönemi; 6-5. yapı katları (Karum 1a) Asur Koloni ve Hitit Dönemi; 4-3. yapı katları Demir Çağı ve 2-1. yapı katları ise Hellenistik ve Roma Dönemine aittir (Özgüç, 1953: 101-108; Özgüç, 1954: 357-372; Özgüç, 1955_a: 55-63; Özgüç, 1955_b: 445-452; Özgüç, 1956: 38-39; Özgüç, 1957: 44-45).

Kültepe'nin Eski Tunç Çağı I. ve II. evresinin mimarisi henüz tam anlaşılmamakla birlikte yerleşmenin Eski Tunç Çağı III. evresinde anıtsal yapılara ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Bu evrede, Orta Anadolu'nun başka hiçbir yerinde görülmeyen megaron planlı büyük bir sarayın varlığına rastlanmıştır (Figür-3). Bu yapı yerli karakter taşımakla beraber, plan olarak Mezopotamya özellikleri göstermektedir (Özgüç, 1999: 4 vdd).

Eski Tunç Çağı III. evresinin 13. yapı katı bir yangın geçirmiş ve buradaki mimari tam olarak açığa çıkarılmamıştır. 12. yapı katında ise Özgüç tarafından tapınak kompleksi olarak tanımlanan yapı bulunmuştur (Özgüç, 1964: 35). Gerek tapınağın gerekse tapınağın çevresindeki küçük odaların tabanında yalnız Kültepe'ye özgü mermer idoller, pişmiş topraktan figürinler, Kilikya Malı olarak bilinen kaplar ve iki kulplu bardaklar bulunmuştur (Özgüç, 1964: lev.III/1-2). Çevrede kırmızı renkli astar boyalı haç bezemeli çanaklar ve çift kulplu vazoların varlığı Kültepe'nin ticaretle olan yoğun ilişkisini göstermesi açısından önemlidir (Özgüç, 1964: lev.X/3).

Kültepe'de Eski Tunç Çağı II. evresinde çark yapımı, yiv bezekli yerel malların yanı sıra Yukarı Mezopotamya kökenli metalik

mal örnekleri de bulunmuştur. Kültepe'nin Eski Tunç Çağı III. evresinde ise hem ithal hem de yerli mallara ait çanak çömleklere rastlanır. Yine Eski Tunç Çağı'nın III. evresinde Kapadokya Boyalılarına benzeyen az sayıda parçanın bulunması, Koloni Çağı ve Hitit Dönemi'ndeki malların kökeninin Eski Tunç Çağı'nın son evresine bağlanabileceğini göstermesi açısından önemlidir (Özgüç, 1958: 26).

Asur Ticaret Koloni Çağı yazılı belgeleri ve maddi kültür buluntuları sayesinde M.Ö. 19. ve 17. yüzyıllarda Anadolu'nun Mezopotamya ile olan ticari ilişkilerini ortaya koyan Kültepe Orta Anadolu'nun birkaç önemli yerleşmesinden biridir. Bu ilişkinin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan daha önce, M.Ö. III. bin yılının ikinci yarısında, ortaya çıktığı ve sonraki çağlarda artarak devam ettiği Özgüç'ün kazıları sonucunda ortaya çıkmıştır. Özgüç gerçekleştirdiği kazılarda Kültepe'nin 15. ve 14. yapı katlarının Mezopotamya'nın Er Hanedan II dönemi ve Gözlükule'nin Eski Tunç Çağı II yerleşimi ile çağdaş olduğunu belirtmektedir (Özgüç, 1986: 38). 13. yapı katı ise tanrı ve tanrıçaları betimleyen mermer idoller ve sanduka mezarları ile M.Ö. III. bin yılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Özgüç, anıtsal yapıları ile dikkat çeken 12-11. yapı katlarını ise Akad Dönemi'ne yerleştirir. Bu dönemde Kültepe'nin hem batı ve güneydoğu Anadolu ile hem de Kuzey Mezopotamya ile ticaret ilişkisi içinde olduğu birçok bulguyla ortaya çıkarılmıştır (Özgüç, 1959_b: 33-34).

3.2.Eski Tunç Çağı'nda Kırıkkale ve Çevresi

3.2.1.Büklükale

Büklükale, Kırıkkale İli, Karakeçili İlçesi Köprüköy yakınında, Ankara'dan Kaman'a giden karayolunun Kızılırmak'ı geçmeden hemen sol tarafında yer almaktadır (Figür 5-6). Ankara'nın yaklaşık 100 km. güneydoğusunda ve Kaman Kalehöyük'ün 50 km. batısındadır (Matsumura, 2011: 411-420; Matsumura, 2012: 421-436; Matsumura, 2013: 399-412; Matsumura, 2014: 428-436; Matsumura, 2015: 671-684; Matsumura, 2017: 517-526; Matsumura, 2018:489-500).

Büklükale ilk defa Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına 1991 ve 2003-2006 yıllarında gerçekleştirilen İç Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsünden Omura başkanlığında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda Büklükale'nin Eski Tunç Çağı'nda iskân gördüğü ve MÖ. II. bin yılının sonunda, yani Hitit İmparatorluk Çağı'nda önemli bir şehir merkezi olduğu saptanmıştır (Omura, 1993: 368, Res. 1-9; Omura, 2008: 215). Büklükale'de yapılan arkeolojik kazı çalışmalarının amacı buradaki özellikle Eski Tunç Çağı ve MÖ. II. bindeki Hitit İmparatorluk Çağı'ndaki bölgesel iskânın araştırılması ile Kaman Kalehöyük'te tespit edilen İç Anadolu kronolojisindeki boşluğun doldurulmasıdır. Bu amaçla yerleşmede önceleri yüzey araştırmaları ile başlayan süreç 2009 yılından itibaren yerini kazılara bırakmıştır (Matsumura, 2011: 411-420) (Figür-7). Büklükale'de gerçekleştirilen ilk kazı çalışmaları birinci kale denilen kayalığın tepesinde başlamış ve Büklükale ve bu bölgenin stratigrafisinin

öğrenilmesini ve Hitit İmparatorluk Çağı'na ait yapı katlarının tespit edilmesini sağlamıştır. Yerleşmedeki kazıların bir başka amacıse manyetik araştırmalarla aşağı şehrin sınırlarının ortaya çıkarılmak istenmesidir. Ayrıca topografik çalışmalarla eksik kalan şehrin batı kısmının haritaları bitirilmiş ve kazı alanının üstü çatı ile kapatılmıştır (Matsumura, 2012: 421-436). İlerleyen yıllardaki kazı çalışmalarında iseyerleşmenin tepesindeki kayalığın stratigrafisinin anlaşılması ve tepenin sırtında yüzeyde görünen büyük taş sırasının hangi mimari ile ilişkili olduğunun ortaya çıkartılması için tepenin en yüksek noktasından kuzey sırtına doğru iki yeni açma açılmıştır (Matsumura, 2013: 399-412; Matsumura, 2014: 428-436; Matsumura, 2015: 671-684; Matsumura, 2017: 517-526; Matsumura, 2018:489-500). Böylece Büklükale'de şimdiye kadar gerçekleştirilen kazı çalışmalarında üç kültür tabakası tespit edilmiştir.

Bunlar; I. Kat: Osmanlı Dönemi, II. Kat: Demir Çağı (MÖ. I. binyıl), III. Kat: Hitit İmparatorluk Çağı (M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısı) olarak sıralanmaktadır. III. tabakada II. binin ikinci yarısına, yani Hitit İmparatorluk Çağı'na ait yangın geçirmiş mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Yalnız bu mimarinin ne tür fonksiyona sahip olduğu henüz anlayılamamıştır. Tepeyi çeviren ve yaklaşık 7 m.'den yüksek olan taştan yapılan duvarın kale savunması amacı ile yapılan duvar olduğu düşünölmektedir (Matsumura, 2011: 411-420; Matsumura, 2012: 421-436; Matsumura, 2013: 399-412; Matsumura, 2014: 428-436; Matsumura, 2015: 671-684; Matsumura, 2017: 517-526; Matsumura, 2018:489-500).

3.3.Eski Tunç Çağı'nda Kırşehir ve Çevresi

Anadolu'da Eski Tunç Çağı kültürlerinin yoğun olarak yaşandığı yerlerden biri de Kızılırmak Havzası'dır (Özgüç, 1971; 71).

Genelde Anadolu, özelde ise Orta Kızılırmak Havzası'nda görüldüğü gibi, Kırşehir ve çevresinde de, Eski Tunç Çağına ait yerleşmelerin sayısında büyük bir artış olmuştur.

Kırşehir'de Kalkolitik Çağın sonlarından itibaren başlayan iskân faaliyetleri, Eski Tunç Çağından itibaren büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüz sınırları dikkate alındığında gerek merkez ilçe içerisinde gerekse diğer ilçelerde Eski Tunç Çağına tarihlenen irili ufaklı birçok höyük ve düz yerleşmenin varlığı bilinmektedir. Ayrıca bölgede bu yerleşmelerden başka Tunç Çağı ve daha sonrasına tarihlendirilen ve askeri mimari örneklerinden olan bazı yerleşmelere de rastlanmıştır (Ünsal, 2012: 443-464).

Bu yerleşmelerden elde edilen buluntulardan yola çıkılarak bütün Anadolu'da olduğu gibi Kırşehir ve çevresinde de nüfusun büyük oranda arttığı söylenebilir. Bölgede nüfusun artmasında iklim değişiklikleri rol oynadığı gibi Kırşehir ve çevresinin verimli topraklar üzerinde bulunması ve su kaynaklarına yakın olması da etkili olmuştur (Ünsal, 2011: 1602-1615).

Eski Tunç Çağında Kırşehir ve çevresindeki yerleşmelerin sayısındaki artış göz önünde bulundurularak bu bölümde bölgede sadece kazısı yapılan ve önceki yıllarda ayrıntılı olarak ele alınıp bölgenin kronolojisine katkı sağlayan yerleşmelerin ayrıntılarına

değınilecektir. Bunlar Kırşehir il merkezinde yer alan Kalehöyük³⁰ ile Kaman ilçesinde yine aynı isimle anılan Kaman Kalehöyük'tür³¹.

Kırşehir'in Tunç ve Demir Çağlarının aydınlatılmasını sağlayan ve sayıca fazla olan diğır yerleşmeler çalışmanın son bölümünde ele alınacaktır.

3.3.1.Kalehöyük

Kırşehir kent merkezinde yer alan höyük, 27 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 300x190 m. ebatlarındadır.

Şehir içinde yer alması üzerinde bazı dini ve sivil yapıların oluşmasına yol açmış, buda höyüğün yoğun şekilde tahrip olmasına neden olmuştur (Ruben, 2003: 103).

Höyükteki ilk tespitlerden birini Alkım³² gerçekleştirmiştir.Bu tespitlerin sonucuna göre, Kalehöyük'te³³, Eski Tunç, Hitit, Demir,

³⁰ Alkım, 1956: 61-77; Korfmann et al, 1994; Bossert, 1950: 667; Tarım, 1940: 69; Ainsworth, 1841: 286; Mordtmann, 1925: 512-513; von der Osten, 1929: 152; Ritter, 1858: 331; Cuinet, 1890: 335; Ramsay, 1895: 300; Wilson, 1903: 54; Chantre, 1895: VII; Bittel, 1942: 26-28; Harmankaya-Erdoğan, 2002.

³¹ Mikami-Omura, 1987: 227-237; ³¹ Mikami-Omura, 1988_b: 1-20; Omura, 1989_b: 353-369; Mori-Omura, 1990_b: 335-354; Omura, 1991_b:427-442; Omura, 1992_b: 319-336; Omura, 1993_b: 307-326; Omura, 1994_b: 271-292; Omura, 1995_b: 313-330; Omura, 1996_b: 189-208; Omura, 1997_b: 201-212; Omura, 1998_b: 311-322; Omura, 2000_b: 217-228; Omura, 2001_b: 327-336; Omura, 2002_b: 389-396; Omura, 2003_b: 11-16; Omura, 2008_b: 1-16.

³² Alkım, Kalehöyük'te 27-28 Temmuz 1950 tarihleri arasında bazı tespitlerde bulunmuştur. Höyükte sondaj yapmaya vakit olmadığını ve höyükten toplanan malzemelerin arasından bazı parçaların tasvire tabi tutulduğundan bahsederek, o tarihlerde, bu höyükte kazı yapılmasının vaktinin geldiğini ve burada yapılacak olası bir kazı ile sadece Kırşehir'in değil aynı zamanda tüm Orta Anadolu'nun da M.Ö. III. bin yıl kültürünün belgeleneceğini, ayrıca M.Ö. II. bin yılda Hititlerin önemli bir merkezinin ortaya çıkarılacağını ve höyükteki Hellenistik buluntulardan yola çıkarak bölgenin bu döneminin de aydınlatılacağını ifade eder (Alkım, 1956: 61-77).

³³ Alkım, Kırşehir il merkezindeki Kalehöyük'ü, çalışmasında Kırşehir Hüyüğü adı ile anar (Alkım, 1956: 61).

Hellenistik, Roma, Bizans ve Türk-İslam çağlarına ait iskanlar mevcuttur (Alkım, 1956: 69-70; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Alkım'a göre, höyükten Kalkolitik Çağa ait sadece üç parça ele geçirilmiştir. Bunlar Kalkolitik çağda da yerleşme gören Pazarlı (Koşay,1941_b: Lev. IX). Alacahöyük³⁴ (Koşay, 1944: lev. CXXIV), ve Güllücek (Koşay-Akok, 1948: 471, lev. XCV, res. 29) malzemeleri ile paralellik gösterir. Ancak Alkım'a göre, höyüğün bu dönemi hala şüphelidir (Alkım, 1956: 69-70).

Kalehöyük'teki en erken buluntular şimdilik Eski Tunç Çağı başlarına aittir (Korfmann et al, 1994: 135;). Alkım, höyüğün uğradığı en yoğun iskânın Eski Tunç Çağında yaşandığını belirtir. El ile yapılmış birçok seramik toplandığını bunlardan sadece birinin parlak ve cilalı, diğerlerinin ise mat parçalar olduğunu belirtir³⁵. Alkım'a göre bu parçalar, M.Ö. III. bin yılda Anadolu yayla kültürünün hâkim kap tiplerinden çukur çanaklara aittir (Alkım, 1956: 70). Ayrıca höyükten elde edilen bu dönem buluntuları Alışar I ile paralellik gösterir.

Höyük hakkında Tarım'da bazı bilgiler verir. Tarım, bu höyüğün Kırşehir'deki en büyük höyüklerden biri olduğunu ve höyük üzerine bazı yapılar inşa edileceği sırada bir hayli çanak-çömlek parçasının, insan ve hayvan kemiklerinin ortaya çıktığını belirtir (Tarım, 1940: 69).

³⁴ Alacahöyük kazılarının sonuçları için bk, dipnot 14.

³⁵ Parlak ve cilalı malzemenin siyah astarlı, az samanlı ve fazla kumlu bir kilden imal edildiğini belirtir. Mat parçaların ise bir kısmının devetüyü bir kısmının ise gri ve koyu deve tüyü renklerde olduğunu, yine bunlarında az samanlı, fazla kumlu bir kilden yapıldığından bahseder (Alkım, 1956: 69).

Alkım'ın arkeolojik gözlemlerinden önce, bazı araştırmacıların çalışmalarında Kalehöyük hakkında bazı bilgilere rastlanır³⁶.

Bunlardan başka Kırşehir'in genel durumu, kale camii ve İslami dönem eserleri hakkında bilgi veren bazı araştırmacılar da vardır³⁷.

³⁶ Şehrin arkeolojisi hakkında ilk bilgiyi 1841'de bölgeyi gezen William Francis Ainsworth verir. Şehrin ortasında, Kırşehir tarihinin eskiye gittiğini gösteren suni bir tepe ve bu tepenin üzerinde dini yapılar ve mezar taşları olduğundan bahseder. Ayrıca, şehir merkezindeki höyüğü ilk fark eden Ainsworth'tur (Ainsworth, 1841: 286); A. D. Mordtmann'ın bölge tarihine ait tespitleri de dikkate değerdir. Mordtmann, Kırşehir'in ilk defa Selçuklular döneminde iskân edilmediğini belirtir. Ayrıca Ainsworth'un "Kalehöyük" hakkında söyledikleri ile paralel bazı tespitlerde bulunur. Bu höyüğün suni bir tepe olduğunu ve üzerinde duvar temeli sayılabilecek kalıntılara rastladığını ifade eder (Mordtmann, 1925: 512-513). Bir coğrafyacı olan Carl Ritter ise, kent merkezindeki höyük hakkında tespitlerde bulunarak bu yüksekliğin üstünde bazı eski yapıların bulunduğunu bildirir (Ritter, 1858: 331). Vital Cuinet, şehirde kaldığı süre esnasında burada, bölge halkı tarafından "Kale" olarak isimlendirilen bir yükseltinin bulunduğunu bunun üzerinde ise bir okulun varlığından bahseder (Cuinet, 1890: 335). XIX. yüzyılda Anadolu'yu dolaşarak, Anadolu'nun tarihi coğrafyasını gözlemleyen W. M. Ramsay, Kırşehir'de bazı tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler daha çok kent merkezindeki yerleşme hakkındadır. Bunun suni bir tepe olduğunu, kenarlarının diklik gösterdiğini ve üst kısmında geniş bir düzlüğün bulunduğunu belirtir. Ayrıca bu tepenin, Tyana'daki Semiramis Tepesini andırdığını ifade eder (Ramsay, 1895: 300); Charles W. Wilson, Kırşehir'de 50 kadem yüksekliğinde suni ve dik bir tepenin varlığından bahseder. Bunun üstünde bir binanın bulunduğunu ve Ramsay'ın tespitinde olduğu gibi tepeyi Tyana'daki Semiramis Tepesine benzeterek, 1876 Kırşehir depremi hakkında da bilgi verir (Wilson, 1903: 54); Bölge arkeolojisi hakkında en detaylı bilgileri verenlerden biri H. H. Von der Osten'dir. Osten, Anadolu'nun büyük bir bölümünde Hitit çağı ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Kırşehir'e de gelmiş, şehir merkezindeki tepenin höyükten başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Bu yerleşmeden bol miktarda Hitit seramikleri toplamış, höyüğün resmini yayınlamış ve Anadolu'nun Bakır Çağı olarak verdiği haritasına bu höyüğü de eklemiştir. Tüm bunlara rağmen Hitit öncesine dair değerlendirmelerde bulunmamıştır (von der Osten, 1929: 152). Kızıllırmak kavsî içindeki alanda yaptığı çalışmalarla bilinen K. Bittel'de höyük hakkında bazı tespitlerde bulunmuştur (Bittel, 1942: 26-28). Son olarak, Kırşehir hakkında pek fazla bilgi vermeyen Ernest Chantre ise bölgede, enkaz yığından ibaret bir tepenin varlığından bahseder (Chantre, 1895: VII).

³⁷ Kırşehir hakkında bilgi veren ve bölgeye gelen ilk araştırmacılarından biri Paul Lucas'tır. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Kırşehir'i günü birlik gezen Lucas, gördüğü harabelere göre burasının bir zamanlar önemli bir şehir olduğunu ve bu kadar güzel bir şehirde uzun süre kalamadığını çalışmasında belirtmektedir. Bunun yanında Lucas'ın eserinin sonundaki haritada şehrin ismi "Quicher" olarak geçmektedir

3.3.2.Kaman Kalehöyük

Kırşehir'in 52 km. kuzeybatısında, Kaman'ın 3 km. doğu-kuzeydoğusunda ve Kaman-Kırşehir yolunun hemen kenarında yer almaktadır. 20 m. yüksekliğinde, 280 m. çapında ve orta büyüklükte bir yerleşmedir (Figür 8-9). Çevresinde su kaynaklarının olması ve verimli arazilerin ortasında bulunması sürekli iskâna uğramasına neden olmuştur (Mikami-Omura, 1987: 227; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Kızılırmak kavsi içerisinde yer alan Kaman Kalehöyük³⁸, çevreyle ulaşımın kolaylıkla sağlandığı ve halk arasında göç yolu olarak nitelenen bir güzergâh üzerinde yer almaktadır. Bunun sonucu olarak höyüğün ana yollarla olan bağlantısı da kolaylaşmaktadır. Hatta Kaman Kalehöyük'ün güneyindeki Acemhöyük, kuzeydoğusundaki

(Lucas, 1714: 124). 1839'da Kırşehir'e gelen Baron von Vincke ise çok geniş bir sahaya yayılmış olan bu şehrin Ankara-Kayseri yolu üzerinde bulunduğunu ve önemli bir mevkiye olduğunu belirtir (von Vincke, 1854: 45). Daha sonra 1849'da Kırşehir'den geçen P. v. Tschihatscheff, şehrin o dönemdeki görünümü hakkında bilgi vererek şehrin batısının doğuya oranla daha yüksek olduğundan bahsetmekle birlikte kent merkezindeki höyük hakkında bir bilgi vermez (Tschihatscheff, 1867: 31). 1858'de Kırşehir'de bir gün kalan Heinrich Barth, şehir merkezinin üzerindeki yükseltinin üstünde eski devirlere ait bir caminin yer aldığını belirtir. Ayrıca burada yer alan diğer yapıların ise tamamen harabe olduğunu ifade eder. (Barth, 1860: 62). Bölgeyi ziyaret eden R. Oberhummer ve H. Zimmerer, 1890'lı yıllarda Kırşehir'in çok bahçeli ve 4000 nüfusa sahip bir kasaba olduğunu belirtmişler ve bölgede dört Yunanca yazıt tespit etmişlerdir (Oberhummer-Zimmerer, 1899: 183). H.H. Schweinitz, Oberhummer ve Zimmerer'in tespitlerine yakın bir tespitle bölgenin bahçeli ve mutasarrıflık merkezi olduğunu belirtir (von Schweinitz, 1906).

³⁸ Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Kaman Kalehöyük Kazılarının sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1987: 227-237; Mikami-Omura, 1988_b: 1-20; Omura, 1989_b: 353-369; Mori-Omura, 1990_b: 335-354; Omura, 1991_b:427-442; Omura, 1992_b: 319-336; Omura, 1993_b: 307-326; Omura, 1994_b: 271-292; Omura, 1995_b: 313-330; Omura, 1996_b: 189-208; Omura, 1997_b: 201-212; Omura, 1998_b: 311-322; Omura, 2000_b: 217-228; Omura, 2001_b: 327-336; Omura, 2002_b: 389-396; Omura, 2003_b: 11-16; Omura, 2008_b: 1-16; Omura, 2009: 197-206; Omura, 2011: 421-426; Omura, 2002: 447-462.

Alacahöyük ve Alişar ile batısındaki Gordion ve güneydoğusundaki Kültepe ile olan teması oldukça kolay bir şekilde sağlanmaktadır. Kaman Kalehöyük'ün bu yerleşmelerle gerçekleşen teması sayesinde, özelde Orta Anadolu'nun genelde ise tüm Anadolu'nun kronolojisinin şekillenmesi sağlanmıştır (Mikami-Omura, 1987: 227).

Ayrıca Kaman Kalehöyük, Eski Tunç Çağı'nda Anadolu'nun siyasal görünümünü aydınlatan merkezlerden biridir (Yiğit, 2003: 173).

Kaman Kalehöyük'ün çevresi isminden de anlaşılacağı üzere bir sur ile tahkim edilmiştir. Etrafı sur ile çevrili yerleşmelere Orta Kızılırmak Havzası'nda Kaman Kalehöyük ile çağdaş bazı yerleşmelerde de rastlanır.

Kaman Kalehöyük kazıları başlamadan önce yerleşmede kapsamlı yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar zamanla Kırşehir geneline daha sonra ise Orta Anadolu'nun tümüne yayılmıştır³⁹. Kazılardan önce gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Kaman Kalehöyük'ün Ortaçağdan Eski Tunç Çağına kadar yerleşme gördüğü ve Anadolu'ya özgü uygarlıklarla temsil edildiği ortaya çıkmıştır (Mikami-Omura, 1987: 227).

Kaman Kalehöyük'te yüzey araştırmalarının sonuçlarını yerleşmede yapılan kazılarda teyit etmiştir.

³⁹ Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen, Kırşehir ve çevresinden başlayıp Orta Anadolu'nun geneline yayılan bu araştırmaların sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1987: 227-237; Mikami-Omura, 1988_a: 123-156; Omura, 1989_a: 555-570; Mori-Omura, 1990_a: 295-310; Omura, 1991_a: 69-90; Omura, 1992_a: 541-560; Omura, 1993_a: 365-386; Omura, 1994_a: 311-336; Omura, 1995_a: 215-244; Omura, 1996_a: 243-272; Omura, 1997_a: 283-302; Omura, 1998_a: 41-50; Omura, 2000_a: 25-30; Omura, 2001_a: 83-88; Omura, 2002_a: 303-307; Omura, 2003_a: 271-274; Omura, 2008_a: 213-224.

Kırşehir kent merkezindeki yerleşme ile aynı adı taşıyan ve Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1986 yılından beri sürdürülen kazı (Figür 10-11) çalışmalarının şu ana kadarki sonuçlarına göre, höyükte toplam dört kültür tabakası ve bunlara ait çok sayıda yapı katı tespit edilmiştir. 1999 yılı kazı çalışmaları sonunda tespit edilen dört kültür tabakasından ilki M.S. XVI.-XVII. yüzyıl Osmanlı Dönemi, ikincisi M.Ö. XII. yüzyıldan M.Ö. IV. yüzyıla kadar devam eden Demir çağ, üçüncü tabaka M.Ö. XX. yüzyıldan M.Ö. XII. yüzyıla kadar süren Orta ve Son Tunç çağıdır. Dördüncü ve son tabaka ise M.Ö. III. bin yılsonu ile M.Ö. II. bin yılbaşlarını kapsayan geçiş dönemidir. Dördüncü tabakada beş yapı katı mevcuttur. Bu yapı katlarının en sonuncusu Eski Tunç çağının son evrelerine aittir (Omura, 1998_b: 312; Omura, 2000_b: 217; Omura, 2001_b: 327-328; Omura, 2011; 421).

Kaman Kalehöyük kazılarının ilk göze çarpan elemanları mimari ve çanak çömleklerdir. Mimari, dördüncü kültür tabakasının dördüncü yapı katında göze çarpar. Bu yapı katında temelleri tek sıra taşlardan örülü küçük odalı yapı kalıntıları varken, yine bu kültür tabakasının beşinci yapı katında ise tek sıra taş duvarın yanında ahşap kazıklara da rastlanmıştır (Omura, 2001_b: 327-329). Dördüncü tabakada, dördüncü ve beşinci yapı katlarında ele geçen çanak çömlekler Alişar III benzeri ve el yapımı mallardır (Omura, 2000_b: 219; Omura, 2001_b: 329).

Sonuç olarak, Kaman Kalehöyük kazıları ile sadece Kırşehir ve çevresinin değil Orta Anadolu'nun da, M.Ö. III. binyıldan günümüze kadar olan yerleşim tarihi ortaya çıkarılmıştır.

3.3.3.Yassı Höyük

Yassihöyük, Kırşehir il merkezine bağlı Çayağzı Kasabası'nın sınırları içerisinde. Kırşehir'in yaklaşık 25 km. kadar kuzeyinde, Kaman-Kalehöyük'ün yaklaşık 30 km. doğusunda ve Kırşehir-Ankara kara yolunun hemen kuzeyinde yer almaktadır (Figür-12). Höyüğün, kuzey-güney yönünde genişliği 500 m., doğu-batı yönünde uzunluğu 625 m. ve bağlı bulunduğu ovidan yüksekliği 13 m.dir (Omura (M), 2009: 27; Omura (M), 2011_a: 360; Omura (M), 2011_b: 99; Omura (M), 2012: 271; Mikami-Omura, 1988_a: 126; Omura, 2002_a: 305; Harmankaya-Erdoğu 2002).

Yassihöyük, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları kapsamında tespit edilmiştir (Mikami-Omura, 1988_a: 126), 2000 yılında tekrar ziyaret edilen (Omura, 2002_a: 305) höyükte, en kapsamlı çalışmalar ise 2007 yılındaki kazı öncesi yüzey araştırmalarıdır (Omura (M), 2009: 27). 2007'den itibaren gerçekleştirilen kazı çalışmalarının (Figür 13-14) sonuçlarına göre, höyükteki en belirgin yerleşme M.Ö. II. bin yılın ilk yarısına tarihlenen buluntulardır. Bir başka ifade ile höyükte Eski Tunç Çağından, Demir Çağının⁴⁰ sonuna kadar buluntulara

⁴⁰ Yassihöyük'ten 02.01.2006 tarihinde Anadolu Medeniyetleri Müzesine kurşun bir levha götürülmüştür. Bu kurşun levha, 2009 yılında adı geçen müzenin yıllığında (Akdoğan-Hawkins, 2009: 7-14), daha sonra ise 2010 yılında VII. Uluslararası Hititoloji Kongresinde yayımlanmıştır (Akdoğan-Hawkins, 2010: 1-16). Bu levha, Anadolu'da örneklerine az rastlanan ve bilinen 13 kurşun levhalardan biridir. Levhanın bir başka önemi ise, Anadolu'daki Luvi Hiyeroglif yazıtlı levhaların en kuzeybatıda olanıdır. M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına, M.Ö. 730 yıllarına ait olduğu düşünülen Luvi Hiyeroglif yazıtlı bu kurşun levha söz konusu tarihlerde belki de bir hükümdar ve üst düzey bir görevli arasında gerçekleşen bir diyalogu anlatmaktadır

rastlanmasına rağmen, yerleşmenin en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'dır (Omura (M), 2009: 28). Bu durum çanak çömlek buluntuları ile de teyit edilmiştir.

Höyüğün yüzeyinden toplanan seramiklerin büyük kısmı Kaman Kalehöyük IIIb ve IIIc katlarıyla çağdaş olan, yani M.Ö. II. binyılın ilk yarısına tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'na ait parçalardır (Omura (M), 2009: 28). Bunlardan başka küçük buluntular arasında dikkati çekenlerden biri ise silindir mühür baskısıdır. Bu silindir mühür baskısı, Kültepe Ib katında bulunan yerli üsluba ait mühür baskılarına benzemektedir (Omura (M), 2009: 28-28).

Kazı öncesi çalışmalar sırasında Yassihöyük'te jeomanyetik çalışmalarda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sayesinde M.Ö. II. binin ilk çeyreğine, Asur Ticaret Kolonileri Çağına tarihlenen iyi korunmuş bir yapıya belki de bir saray kalıntısına rastlanmıştır (Kumagai, 2011: 171 vd; Omura (M), 2011_a: 361; Omura (M), 2012: 271). Yine kazı öncesi çalışmalar ile höyükteki tahribat, jeomanyetik çalışmalarla da höyüğün mimari dokusu ortaya çıkarılmıştır (Omura (M), 2009: 27; Omura (M), 2011_b: 99 vdd; Kumagai, 2011: 171 vdd).

Bu çalışmalardan sonra aynı ekip tarafından höyükte kazı çalışmaları başlatılmıştır (Omura (M), 2011_a: 360; Omura (M), 2012: 271).

(Akdoğan-Hawkins, 2009: 7-14; Akdoğan-Hawkins, 2010: 1-16) . Levhanın bizim için önemi ise Yassihöyük'te bulunması noktasında ortaya çıkar. Yassihöyük, kuvvetle muhtemel Tunç Çağı ve Demir Çağı boyunca varlığını hissettiren Orta Anadolu'daki önemli merkezlerden biridir.

Yassihöyük'te gerçekleştirilen kazıların 2009 yılı sonuçlarına göre höyükte 4 yapı katı tespit edilmiştir. 1., 2. ve 3. yapı katları Demir Çağının geç evresine, 4. yapı katı ise Orta Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. 2009 yılı kazı çalışmaları, jeomanyetik araştırmalarda tespit edilen ve 4. yapı katına ait olduğu düşünülen 40 m. genişliğinde ve 50 m. uzunluğundaki yapının olduğu kısımda yoğunlaştırılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda M.Ö. II. binin ilk çeyreğine tarihlenen çanak çömlek parçalarının (Omura (M), 2012: 276), yanında damga ve silindir mühür baskılarına da rastlanmıştır. Yine aynı döneme ait hayvan figürlerine de rastlanması bu yapının Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait bir yapı olduğu fikrini kanıtlamıştır (Omura (M), 2011_a: 361). Ayrıca saray olarak değerlendirilebilecek bir görünüme sahip olan 4. yapı katına ait bu yapı, Yassihöyük kazılarını gerçekleştirenler tarafından Achemhöyük'ün Sarıkaya ve Kültepe'nin Warşama Sarayları ile mukayese edilmektedir (Omura (M), 2011_a: 361). Bu durum, Yassihöyük'ün, Orta Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Çağında iskân gören sayılı yerleşmeleri arasında değerlendirilmesine yol açacaktır.

Sonuç olarak, Yassihöyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılarda, Orta Tunç Çağını temsil eden, hem küçük buluntu ve çanak çömleklere, hem de dönemin mimari özelliklerini taşıyan verilere rastlanmıştır.

Yassihöyük ve Kaman Kalehöyük, gerek Kırşehir gerekse Orta Anadolu'nun önemli yerleşmeleri arasındadır. Her iki yerleşmenin bu önemleri, Asur Ticaret Kolonileri Çağında yerleşme görmelerinin sonucu olarak, Kırşehir ve çevresini Anadolu'nun yazı ile karşılaşan

ilk bölgeleri arasında yer almasını sağlamaları noktasında karşımıza çıkar.

3.4.Eski Tunç Çağı'nda Nevşehir ve Çevresi

Nevşehir ve çevresinin Eski Tunç Çağı arkeolojik dokusuna Suluca Karahöyük, Topaklı Höyük ve Zank Höyük'te yapılan kazılar ışık tutmuştur.

3.4.1. Suluca Karahöyük

Höyük, Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi'nin güneydoğusunda, Hacıbektaş ilçe merkezine bağlı Savat Mahallesi'nde ve Mucur-Gülşehir karayolunun hemen kenarında yer almaktadır. Hacıbektaş ilçesi konum olarak hem bağlı bulunduğu Nevşehir'e hem de Kırşehir'e 45 km, uzaklıktadır. Ayrıca Kayseri ili ile de bağlantılıolanilçe merkezibu üç il arasında önemli bir mevki işgaleder. Bektaşiliğin piri olan büyük halkmutasavvıfı Hacı Bektaş Veli'nin türbe, dergâh ve külliyesinin burada olmasıilçeyi daha da önemli hale getirir.Hacıbektaş ilçesininverimlibüyük bir sahanın içinde yer alması prehistorikçağlardan zamanımıza kadar devamlıbir şekilde iskângörmesine, pek çok kültür ve medeniyetleri bünyesinde barındırmasına vesile olmuştur. Kayseri'den batıya doğruuzanan Topaklı gibi pek çok yerleşmeninbulunduğu tarihi yol,Hacıbektaş'tansonra Kırşehir yöresi höyüklerinitakiben batıya uzanmaktadır (Balkan-Sümer, 1968: 15-16). Batıdan buralaraulaşan yol Hacıbektaş'tan geçerek Kızılırmakvadisine inmekte ve bu merkezlereyönelmektedir.

Höyük, ilçenin doğusundan güneydoğru akan dere ile Kırşehir karayolu arasındadır. İlçenin rakımı 1270 m, höyüğün eteklerinin bulunduğu dere ve Kırşehir yolu seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 40 m'dir. Kazı yerleri ise höyüğün en yüksek noktasından 3-6 m. kadar aşağıdadır. Suluca Karahöyük kazıları önce Asahası olarak adlandırılan yerde başlamış, bir süre sonra da Bshasında eteğe doğru kademeli çalışmalar beraberce devam ettirilmiştir. Yerleşmede gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçlarına göre Suluca Karahöyük'teki en erken iskân Eski Tunç Çağ'ında başlamış sırasıyla Orta Tunç, Hitit İmparatorluk Çağı, Geç Hitit, Frig, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlıdan günümüze kadar gelmiştir (Balkan-Sümer, 1968: 15 vdd; Balkan-Sümer, 1970: 37 vdd; Türker, 2015: 238).

3.4.2. Topaklı Höyük

Nevşehir ili Gülşehir İlçesi'ne bağlı Ovaören Köyü'nün 3 km. güneyinde yer alan höyük, yaklaşık olarak 20 m. yüksekliğinde ve 50 m. çapındadır (Şenyurt, 1999: 454-455).

Yerleşme önce olarak İtalyan bilim adamları tarafından araştırılmış ve Polacco tarafından kazılar yapılmıştır⁴¹. İtalyan bilim adamlarına göre Topaklı, doğudan ve batıdan yüksekliği çok fazla olmayan bir dizi tepelerle sınırlanmış olan geniş bir havzanın içindedir. Buradan kuzeye doğru, Kızılırmak'ın kolunu olan, Delice

⁴¹ Topaklı Höyük'te İtalyan bilim adamları tarafından gerçekleştirilen kazıların sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk., Polacco, 1968: 177-184; Polacco, 1969: 165-175; Polacco, 1972: 187-200; Polacco, 1973: 169-183; Polacco, 1974a: 147-158; Polacco, 1974b: 159-176; Polacco, 1975a: 31-41; Polacco, 1975b: 85-97.

Irmak ve bunun kolu olan Kalaycık deresi iner. Kalaycık deresi, dar bir dirsek çizerek, höyüğün büyük bir bölümünü ikiye alır. Dış kenarı çok sarp olan Topaklı Höyük'ün en geniş çapı 260 m, yüksekliği ise yaklaşık 30 m. kadardır. Topaklı Höyük'te İtalyan bilim adamları tarafından gerçekleştirilen kazıların sonuçlarına göre Erken Bizans döneminden, Eski Tunç Çağına kadar varan bir kültür halkası içinde 24 mimari yapı katının varlığı ortaya konmuştur (Polacco, 1975a: 32).

Topaklı Höyük'te tespit edilen 24 mimari yapı katının XIX. ve XXII. katları Hitit döneminden Eski Tunç Çağı kadar giden döneme tarihlendirilmiştir. Bu yapı katlarında görülen mimari ve keramik buluntuları bu durumu kanıtlar (Polacco, 1975a: 39).

Daha sonra Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1996 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında daziyaret edilmiştir (Omura, 1998: 436, 49-50). Sonraları Şenyurt tarafından da ziyaret edilen höyükten Kalkolitik Çağ, Eski, Orta ve Son Tunç Çağı çanak çömlekleri elde edilmiştir (Şenyurt, 1999: 454-455, Res: 13-14). Hatta Şenyurt'a göre Topakhöyük ilk defa Kalkolitik Çağ'da iskân görmüş ve Eski Tunç Çağ'ından itibaren yerleşim daha da büyümüştür (Şenyurt et al. 2014: 67).

3.4.3.Zank Höyük

Nevşehir ili Avanos ilçesine bağlı Sarılar Kasabası'nın yaklaşık 4 km. kuzeybatısındadır. Sarılar-Topaklı yolu 400 m. doğusundan Kırşehir-Kayseri karayolu 11 km. kuzeyinden geçmektedir (Harmankaya-Erdoğu, 2002: Zank).

Ulaşımı rahat olup arabayla höyüğün yanına kadar gidilebilmektedir. Etek kısmıyla beraber 20 dönümlük bir alanı kapsamakta olup, düz bir ovanın üzerindedir. Yüksekliği tahminen 40-50 m. çapı da 300 m. civarındadır (Sever et al, 1992: 524, Res: 2-3).

Zank Höyük'te Sever başkanlığındaki bir ekip tarafından önce yüzey araştırması daha sonra ise kurtarma kazıları yapılmıştır. Yüzey araştırmasının sonuçlarına göre yüzeyinden ağırlıklı olarak Assur Ticaret Koloni Çağı, MÖ. 2. bin yıl, Demir (Frig) Çağı ve Hellenistik dönemlere ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Höyükte aynı ekip tarafından yapılan, 1991 yılı kazı döneminde ise Doğu Eteği Açması'ndayüzeye yakın kısmında, Eski Tunç, Demir Çağı ve Hellenistik devirlere ait olmak üzere, kırık seramik parçaları ele geçmiştir. Açmanın 1 m. derinliğinde, etrafı moloz taşlarla örtülmüş olarak, çift tırnaklı bir hayvan iskeleti bulunmuştur. Açmanın 1.5 m. kadar derinliğine doğru inildiğinde, restorasyonu mümkün olan iki adet kulplu ve kırık parçalar halinde, yine Eski Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları ele geçmiştir (Sever, 1993: 248, Res: 9-12; Korfmann et al, 1994: 233). Daha sonraki yıllarda ise MÖ. 2. bin yerleşmelerine ait kalıntılar gün ışığına çıkartılmışsa da Eski Tunç Çağı yerleşiminden pek söz edilmemektedir (Sever, 1994: 257-267; Sever, 1998: 529-541). Höyük Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi - Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1990 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında Omura tarafından da ziyaret edilmiş, Omura burada Eski, Orta, Son Tunç, Demir Çağı ve Klasik Dönem çanak çömlekleri tespit etmiştir (Omura, 1992: 547).

3.5.Eski Tunç Çağı'nda Yozgat ve Çevresi

3.5.1.Alışar

Yozgat ili Sorgun İlçesi'nin güneyinde Alışar Köyü'nün 2,5 km. kuzeyindedir (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Geniş bir ovanın ortasında bulunan Alışar, 30 m. yüksekliği, 520 m. uzunluğu ve 350 m. genişliği ile Anadolu'nun büyük höyüklerinden birisidir (Figür 15-17). İlk olarak H.H. von der Osten tarafından tespit edilmiştir Olasılıkla Hitit bölgesi içinde olması ve birçok ticaret yolunun ortasında bulunması, Osten'in dikkatini çekmiştir. Osten yönetiminde 1927-32 yılları arasında devam eden kazılar Alışar'daki tabaka karışıklığını önleyememiştir (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Bunda höyüğün büyüklüğü, bazı dönem yerleşmelerinin birbirini takip etmemesi ve yerleşmelerin dağınık olması rol oynamıştır. Son Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na konan kültür tabakasına I. tabaka, Eski Tunç Çağı'nın III. evresine tarihlenen tabakaya III. tabaka, daha sonra numaralandırılması gereken M.Ö. II bin yıl tabakasına ise II. tabaka adı verilmiştir (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Alışar kazılarını gerçekleştirenler yerleşmenin tabakalanması konusunda farklı görüşler önerirler (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Son yıllarda ise Alışar'ın tarih öncesi dönemleri için belirli bir tabakalanma üzerinde bilim dünyasında bir fikir birliği oluşmuştur. (Yakar, 1985_a:198; Orthmann,

1963_b: tablo 2). Son Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı I. evre için, 0 ve I_a tabakası; Eski Tunç Çağı II-III_a evresi için (Bakırçağı) I_b tabakası; Eski Tunç Çağı III_b için III. tabaka; Geçiş Dönemi için III. tabaka; Eski Hitit Dönemi için II. tabaka; Yeni Hitit Dönemi için IV. tabaka; Frig-Med-Pers Dönemi için, V. Tabaka; Hellenistik-Galat-Roma-Bizans Dönemi için, VI. tabaka ve son olarak Selçuk-Osmanlı Dönemi için, VII. tabaka kabul gören tabakalanmadır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; Yakar 1985_a:198; Orthmann 1963_b: tablo 2).

Mimari bakımdan höyüğün Eski Tunç Çağı I evresini Son Kalkolitik Çağ bulgularından ayırt etmek neredeyse imkânsızdır. Ancak bu dönem yerleşmesi Son Kalkolitik Çağ'a nazaran biraz daha genişlemiştir. Yine de basit bir yapı tekniği görülmektedir. Eski Tunç Çağı II-III evresinde ise taş temel üzerine kerpiç ile inşa edilmiş bir sur duvarı kenti çevrelemektedir. Bu dönemde yerleşmede görülen askeri mimari Alişar'ın önemli bir yerleşmeyi bünyesinde barındırdığını göstermektedir. Basit evlerde ise Acemhöyük mimarisine benzeyen yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar tabanları sıkıştırılmış topraktan dikdörtgen planlı mekânlardan oluşmuş yapılardır. Geçiş Döneminde ise yapıların temellerinde iri taşlar kullanılmıştır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Bunların tavanları ahşap hatıllar ile desteklenmiş ve böylece yapılara sağlamlık kazandırılmıştır.

Alişar'ın Eski Tunç Çağı I evresine tarihlenen 0 ve I_a tabakalarının çanak çömlek türleri birbirine çok benzemektedir Eski

Tunç Çağı II - III. evrenin başına konan I_b tabakasında ise el yapımı, kırmızı astarlı açkılı çanak çömlekler hâkim mal türüdür (Schmidt, 1932: 41). Ayrıca boya bezekli mal örnekleri de mevcuttur. Bunlar sarımsı kahverengi astar üzerine kızıl kahverengi ve sarımsı krem astar üzerine kırmızı ve kırmızı zemin üzerine beyaz boya ile yapılmış bezemelerdir (Orthmann, 1963_b: lev.11). Eski Tunç Çağı III_b evresinde hem el yapımı hem de çark yapımı kaplar bulunmuştur. Bu tabakada da kırmızı astarlı açkılı mallar devam etmekle birlikte, boyalı mal örnekleri de ele geçmiştir. Alışar III çanak çömleği olarak da bilinen Kapadokya Boyalıları ise, devetüyü tonlarda astar üzerine koyu kahverengi ya da koyu kızıl kahverengi boya bezemelidir. Bazı örneklerde sadece bezemenin olduğu yerde beyaz zemin de bulunmaktadır. Bu tür mallar kendine özgü geometrik motifleri ile Orta Anadolu Bölgesi'nin diğer çanak çömlek grupları arasında hemen fark edilir. Bu çanak çömlek türünün en güzel örnekleri kâseler, iri kulplu fincanlar ve dört kulplu yumurta biçimli kaplardır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b).

Çanak çömlek türlerinden başka yerleşmede dikkate değer buluntulardan diğerleri ise yine pişmiş topraktan yapılan figürinler ve ana tanrıça heykelcikleridir. Bu idoller içinde farklı tipten örnekler görülür. Disk başlı idollerin yanı sıra şematik idoller de mevcuttur (Schmidt, 1932: şek.62).

Alışar'ın Eski Tunç Çağı tabakaları Orta Anadolu'nun, güneyi ve kuzeyi ile olan ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Alışar'ın M.Ö. III. bin yılda güçlü bir savunma duvarı ile çevrelenmiş olması

yerleşmenin Orta Anadolu'daki beylik merkezlerinden biri olduğu fikrini vermektedir. Orta Anadolu'nun belki de en büyük yerleşmelerinden biri olan Alishar'ın Eski Tunç Çağının tüm evrelerinde yerleşme görmesi Orta Anadolu'nun prehistoryası için sabit bir stratigrafinin oluşmasında şüphe bırakmamaktadır. Alishar'ın ilk tabakalarındaki Kalkolitik Çağ gri ve kırmızı kaplarının yerini, Troya II de görülen iki kulplu vazoların ve yassı figürlerin alması, buradaki kültür değişmesiyle beraber Eski Tunç Çağının başladığının da kanıtıdır (Harmankaya-Erdoğru, 2002).

SONUÇ

İnsanlık tarihinde büyük medeniyetleri içine alan topraklar arasında Anadolu'nun özel bir yeri vardır. Araştırmacılar Mısır ve Mezopotamya'yı ön plana çıkarıp incelemelerine karşın medeniyete beşiklik eden Anadolu ne yazık ki uzun yıllar, görmesi gereken ilgiden uzak kalmıştır. Tarih öncesi çağların ilki olan Paleolitik devirden başlayarak çeşitli yerleşmelere sahne olan Anadolu'nun tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. 19. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yapılan araştırmalarda bir artış gözlenir. Bu araştırmalar genellikle Anadolu'nun batısında yoğunlaşmış, Anadolu'nun diğer bölgeleri ise göz ardı edilmiştir. Ancak son yıllarda Anadolu'nun hemen hemen bütününe yayılan ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilen bu araştırmalar sonucunda Anadolu'nun eskiçağı ile ilgili eksiklikler hızla giderilmektedir.

Konumuzu oluşturan Orta Kızılırmak Havzası tıpkı Anadolu gibi ilk zamanlarda bu eksikliklerden payını almış bir sahada yer almaktadır. Bölgenin Eskiçağ tarihi ve arkeolojisi ile ilgili ilk kazı ve araştırmalar, 1800'lü yılların sonunda başlamış, 1950'li yılların başlarına kadarda böyle devam etmiştir. Bu tarihten sonra bölgenin kronolojisini ortaya koymak için gerçekleştirilen araştırmalarda gözle görülür bir artışa rastlanır.

Bilindiği gibi nehirler veya genel tanımı ile suyolları, insan hayatı üzerinde önemli rol oynar. Günümüzde olduğu gibi geçmişteki yerleşim merkezleri, tarım alanları ve nüfus potansiyeli de akarsular ve dolayısı ile onların meydana getirdiği geçitler, yollar çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan konumuzu oluşturan, Orta Kızılırmak

Havzası büyük bir önem taşır. Kızılırmak hakkındaki ilk bilgilere antik kayıtlarda dahi rastlanması bölgenin bu önemini daha net ortaya koyar.

Araştırma sahasını da içerisinde barındıran son derece zengin tarihi, arkeolojik ve doğal kaynaklara sahip olan Orta Anadolu Bölgesi coğrafi konumu itibariyle, güneyde Akdeniz ve güneydoğuda Mezopotamya, doğuda Anadolu yüksek yaylası, kuzeyde Karadeniz ve batıda da Ege Denizi arasında bir orta bölgedir. Bu nedenle bu bölge binlerce yıl önce parlayıp sönen eski medeniyetlerin bir kavşak yeridir. Orta Anadolu bozkırları tarih öncesi çağlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bütün elverişli özelliklere sahipti. Su kaynaklarının çokluğu, çayır ve ormanlık alanları ile insanlığı en eski çağlardan beri buralara çekmiştir. Bugün Orta Anadolu her ne kadar yarı çıplak bir görünüm arz ediyorsa da, kuvvetle muhtemel, tarih öncesi çağlarda vadiler arasında kıvrılarak akan çay ve dereler boyunca sık korular ve kışa dayanıklı ormanlarla kaplı bir bölgeydi.

Orta Kızılırmak Havzası'nın tarih öncesi çağlarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar sayesinde sadece havzanın değil Orta Anadolu'nun tarih öncesi çağlarının da göreceli bir kronolojisi çıkarılabilmektedir.

Orta Kızılırmak Havzası'nda iskân faaliyetlerinde bazı farklılıklara rastlanır. Havzanın Kayseri, Kırıkkale ve Nevşehir yörelerinde ilk iskân izlerine Paleolitik Çağ'da rastlanır. Bu illerde yapılan araştırmalarda Paleolitik Çağ yerleşmeleri ve buluntuları ile karşılaşılmıştır.

Kırşehir ve Yozgat çevresinde ise özellikle Paleolitik Çağ araştırmaları neredeyse hiç yapılmamıştır. Buda bölge için büyük bir eksikliğe ve bunun yanı sıra bölgenin tarihi ve arkeolojisi hakkındaki değerlendirmelerin bilinçsiz ve yanlış şekilde yapılmasına neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi, bölgenin insan yerleşimine son derece elverişli olması ve özellikle Kalkolitik ağın sonu ve Tunç ağının başlarından itibaren yoğun yerleşme görmesi, Paleolitik ağ'dan itibaren yerleşme görme olasılığını daha da kuvvetlendirmektedir.

İnsanlığın tarih öncesi çağlarda yaşadığı bir başka evre Neolitik ağdır. İnsanlık tarihinin en önemli aşamalarından biri olan bu ağ havzanın Kayseri, Kırıkkale ve Nevşehir yöreleri için belirgin bir şekilde ortaya konulmuşken Kırşehir ve Yozgat çevresi için hala belirsizdir. Ancak Paleolitik ağ'da olduğu gibi bölgenin bu dönemi de yine Orta Kızılırmak Havzası'nın diğer kesimlerindeki yerleşme ve buluntularla kısmen açıklanabilmektedir. Ayrıca Kırşehir ve Yozgat çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda Paleolitik, Mezolitik/Epipaleolitik ve Neolitik ağ'a ait buluntulara rastlanılmaması bölgenin tarih öncesi ağları için cevaplandırılması gereken sorular arasındadır.

İnsanlığın Neolitik ağ'dan sonra Kalkolitik ağı yaşadığı bilinmektedir. Kalkolitik ağda, uygarlık ve yaşam biçiminde Neolitik ağ'a göre köklü değişiklikler olmamış ise de, tarım ilerlemiş, insanların kullandığı aletler daha da gelişmiştir. Bu ağın en belirgin özelliği insanoğlunun madeni keşfi ile beraber taş aletlerin yerini bakırın almasıdır. Başlangıçta maden ziynet eşyası ve iğne gibi

eserlerin yapımında kullanılacak kadar nadirdi. Daha sonraları, madenin artmasına bağlı olarak, silahlar da madenden yapılmaya başlandı. Ancak eski devrin cilalı taş baltaları, obsidyen aletleri, kemik ve pişmiş topraktan yapılan araç-gereçleri az da olsa varlığını korumuş ve kullanımını sürdürmüştür.

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kalkolitik Çağ'daki kültürel ilişkileri artık bariz bir şekilde açığa çıkarılmıştır. Havzanın Kalkolitik Çağ'ında çalışma kapsamına alınan illerin tümünde hem bu döneme ait yerleşmelerin sayısında hem de buluntuların çokluğunda gözle görülür bir artışa rastlanır. Havzanın bu dönemine ait yerleşmelerinde en göz çarpan buluntu tipi çanak çömleklerde karşımıza çıkar. Havzanın Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde ele geçen ve bölgenin Kalkolitik kültürlerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan seramikler iki gruba ayrılmıştır. İlk gruba girenler oyma ile nakışlı seramiklerdir. İkinci gruba girenler ise çok iyi perdahlı ve çok iyi pişirilmiş seramiklerdir. Birinci gruba girenler, Alacahöyük ve İkiztepe Kalkolitik seramikleri ile ikinci gruba girenler ise Alişar'ın bu döneme özgü seramikleri ile ilişkilendirilmişlerdir.

Kalkolitik Çağ kültürünü Tunç Çağı takip eder. Kendi içerisinde üç devreye ayırdığımız Tunç Çağının, Eski Tunç döneminin sonlarına doğru Tunç eşyalar çoğalmaya başlamıştır. Bakır eşyalara, yeniden eritilerek kullanıldığı için çok sık rastlanılmaz. Bu bakımdan Eski Tunç Çağı'nın ilk iki evresinde madencilik önem kazanmıştır. Bu evrede, dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde ve ticaretin sonucu olarak bölgeler arası iletişim artmıştır. Maden üretimi yeni bir iş kolu getirmiş bunun yanında taş yontuculuğu da tamamen önemini

yitirmemiştir. Deniz ticaretinin artması koylarda yeni yerleşmelerin kurulmasına, köylerin kasabaya dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca, köyden kente dönüşen toplumlarda nüfusun bir bölümü tarım dışı etkinliklerde yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Sadece deniz kenarları değil bunun yanında kervan yolları ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler de önem kazanmıştır. Yerleşme birimleri örgütlenmiş, kasabaları yönetecek idari bir sınıfta ortaya çıkmıştır. Bu yönetici sınıf büyük olasılıkla hem askeri hem de dini (rahip) sınıfı etkisi altına almıştır.

Tıpkı Anadolu’da olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası’nda da EskiTunç Çağı tüm evreleri ile yaşanmıştır. Bölgede göze çarpan en önemli yerleşmeler, Kültepe, Büklükale, Kaman Kalehöyük, Zank Höyük ve Alişar’dır.

Orta Kızılırmak Havzası’nın geneli EskiTunç Çağı’ndan itibaren büyük bir kültürel gelişme gösterir. Günümüz sınırları dikkate alındığında havzanın tümünde birçok höyükte, EskiTunç Çağı buluntularına rastlanır. Bu yerleşmelerden elde edilen bu döneme ait buluntulardan yola çıkarak bütün Anadolu’da olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası’nda da nüfusun büyük oranda arttığı söylenebilir. Bölgede nüfusun artmasında iklim değişiklikleri rol oynadığı gibi havzanın verimli topraklar üzerinde bulunması ve su kaynaklarına yakın olması da etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

Ainsworth W.F. “Journey from Angora by

1841	Ainsworth	Kaisariyah, Malatya and Gergen Kal'eh-si, to Bir or Birehjik", Journal of the Royal Geographical Society X, London, 275-310.
Akdoğan-Hawkins 2009	R.Akdoğan-J.D.Hawkins	"Kırşehir-Yassıhöyük'ten Ele Geçen Luvi Hiyeroglif Yazılı Kurşun Levha", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı, Ankara, 7-14.
Akdoğan-Hawkins 2010	R.Akdoğan-J.D.Hawkins	"The Kırşehir Letter: A new Hieroglyphic Luwian Text on a Lead Strip". VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri I. Cilt, Çorum, 1-16.
Akşit 1985	O. Akşit	Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 192), I. Kitap, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2052, İstanbul.
Akurgal 1955	E. Akurgal	Phrygische Kunst, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
Akurgal 1995	E. Akurgal	Anadolu Uygarlıkları, İzmir.
Akurgal 1999	E. Akurgal	Anadolu'nun Kültür Tarihi, Ankara.
Akurgal 2001	E. Akurgal	The Hattian and Hittite Civilizations, Ankara.
Albayrak 2000	İ. Albayrak	"Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetname/Ein neues altassyrisches Testament aus Kültepe", <i>Archivum Anatolicum</i> 4,

Ankara, 1-27.

- Albayrak 2006 İ. Albayrak Kültepe Tabletleri IV, TTK Yayınları, Ankara.
- Alkım 1956 B. Alkım “Kırşehir Hüyüğü ve Topraküstü Buluntular”, *Belleten* 20/77, 61-77.
- Alkım 1974 B. Alkım Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar, TTK Basımevi, Ankara.
- Alp 1947 S. Alp “Hitit Kanunları Hakkında”, *DTCFD* V/5, 465-482.
- Alp 1956 S. Alp “Die Lage von Şamuha”, *Anatolia I*, Ankara, 77-80.
- Alp 1997 S. Alp Hitit’lerin Mektuplaşmaları, İstanbul.
- Alp 2000 S. Alp Hitit Çağında Anadolu, Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar, İstanbul.
- Alp 2003 S. Alp Hitit Güneşi, Ankara
- Arık 1933 R.O. Arık “Anadolu Arkeologya Tarihinde Alışar Hafriyatı” *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi I*, 22-63.
- Arık 1937 R.O. Arık Alacahöyük Hafriyatı 1935, TTK Basımevi, V. Seri, No. 1, Ankara.
- Arsebük et G. Arsebük- “Yarımburgaz Mağarası 1988”, *KST*

- al 1990 F.C.Howell- M.Özbaşaran *XI/I*, 9-38.
- Arsebük et al 1991 G.Arsebük- F.C.Howell- M.Özbaşaran “Yarımburgaz 1989”*KST XIII/I*, 17-41.
- Arsebük et al 1992 G.Arsebük- F.C.Howell- M.Özbaşaran “Yarımburgaz 1990”*KST XIII/I*, 1-21.
- Arsebük-Özbaşaran 1994 G.Arsebük- M.Özbaşaran “Yarımburgaz Mağaraları Pleistosen’den Bir Kesit”, *TTKong.* 11, 17-29.
- Atalay 1992 İ. Atalay Türkiye Coğrafyası, İzmir.
- Bahar 1996 H.Bahar “Konya-Hatip’te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı”, *Arkeoloji ve Sanat* 73, 2-7.
- Bahar 1997 H.Bahar “Doğanhisar, Ilgın, Kadınhanı ve Sarayönü Yüzeysel Araştırmaları 1995”, *AST XIV/II*, 359-374.
- Bahar 1998 H.Bahar “Hatip-Kurunta Anıtı ve Çevresi yüzey Araştırmaları 1996”, *AST XV/II*, 105-120.
- Bahar 1991 H.Bahar İsauria Bölgesi Tarihi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya.
- Bahar 2010 H.Bahar Eskiçağ Uygarlıkları, Konya.
- Balkan Atlı N. Balkan Atlı “1995 Yılı Aksaray, Niğde,

- Cauvin 1997	-M.C. Cauvin	Nevşehir İleri Obsidien Yüzey Araştırması”AST XIV/1, 293-311.
Balkan Atlı - Cauvin 1997	N. Balkan Atlı -M.C. Cauvin	1996 Aksaray, Nevşehir, Niğde İleri Obsidien Yüzey Araştırması” AST 15/2, 219-231.
Balkan- Sümer 1968	K. Balkan- O.Sümer	“1967Hacıbektaş-Suluca KarahöyükKazısı Ön Raporu”, TADXVI/II, 15-39.
Balkan- Sümer 1970	K. Balkan- O.Sümer	“Hacıbektaş Kazısı Ön Raporu”, TADXVIII/1, 37-42.
Barnett 1973	R.D. Barnett	“Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age”, <i>CAH II</i> /2, 415-442.
Barth 1860	H.Barth	Reise von Trapezunt durch die nördliche Hälfte Kleinasien nach Scutari im Herbst 1858, Gotha.
Barjamovic 2011	G. Barjamovic	A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period, Museum Tusculanum Press and CNI Publications 38, University of Copenhagen, Denmark.
Baydur 1970	N.Baydur	Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul.
Baykara 2000	T. Baykara	Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu’nun İdari Taksimatı, Ankara.
Bayram 1997	S. Bayram	“New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts”, <i>Archivum Anatolicum</i> 3, Ankara, 41-66.

Bayram 2000	S. Bayram	“ina naditim řa narua'im”, <i>Archivum Anatolicum</i> 4, Ankara, 29-48.
Bayram- Çeçen 1995	S. Bayram- S. Çeçen	“6 Neue Urkunden über Heirat und Scheidung aus Kanis”, <i>Archivum Anatolicum</i> 1, Ankara, 1-12.
Bilgiç 1943	E. Bilgiç	“Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar”, <i>DTCFD</i> 2/1, 33-43.
Bilgiç et al 1990	E.Bilgiç- H. Sever- C.Günbattı- S. Bayram	Ankara Kültepe Tabletleri I (Ankaraner Kültepe-Tafeln), Ankara.
Bilgiç- Bayram 1995	E. Bilgiç-S. Bayram	Ankara Kültepe Tabletleri II, Ankara.
Bittel 1942	K. Bittel	“Kleinasiatische Studien”, <i>Istanbul Mitteilungen</i> 5, İstanbul.
Bittel 1943	K. Bittel	“Prehistorik Devirde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri”, <i>TTKong.</i> 2., İstanbul, 170-177.
Bittel 1945	K.Bittel	Ön Asya Tarih Öncesi Çağları: Mısır, Filistin, Suriye, Çev. H. Çambel, İstanbul.
Bittel 1970	K.Bittel	Hattusha, The Capital of the Hittites, New York.
Bossert 1944	H.Th. Bossert	Ein Hethitisches Königssiegel, Berlin.
Bossert 1950	H.Th. Bossert	“Orta Anadolu'da Yapılan Bir Gezi Hakkında Kısa Ön-Rapor”, <i>Bulleten</i>

14, 667-671.

- Bossert 1951 H.Th. Bossert “Kleine Mittelungen”, Anadolu Araştırmaları/ Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung II.
- Bostancı 1962 E.Y.Bostancı “Belbaşı Kaya Sığınağında Bulunan Üst Paleolitik ve Mezolitik Endüstri, Belbaşı Kültürü”, *Bulleten* 26/102,233-251.
- Bostancı 1968 E.Y.Bostancı “Beldibi ve Mağaracıkta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular”, *TAD16/1*, 51-60.
- Brixhe 2007 C. Brixhe “Frigler ve Frig Dili”, Friglerin Gizemli Uygarlığı, (Eds: H. Sivas-T.T.Sivas), Yapı Kredi Yayınları-2613, İstanbul, 149-160.
- Campbell-Thompson Campbell-R. Thomson “One some Prehistoric Stone Implents from Asia Minor” *MAN* 10, Sayı: 38-39, London, 71.
- Caner 1983 E.Caner Fibules in Anatolien I, Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XIV, 8, München.
- Carrington 1977 P. Carrington “The Heroic Age of Phrygia in the Ancient Literature”, *AS XXVII*, 117-127.
- Cauvin-Balkan Atlı 1996 M.C.Cauvin-N.Balkan Atlı “Rapport sur les Recherches sur l’obsidienne en Cappadoce, 1993-1995”, *Anatolia Antiqua* 4, 249-271.
- Ceylan 1991 A.Ceylan M.Ö. II. Binde Anadolu’daki Devletlerarası İlişkiler

(Antlaşmalar), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Ceylan
1994	A.Ceylan	Eski Anadolu'da Devletler Arası İlişkiler, Antlaşmalar (II. ve I. Binde), Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.
Ceylan
1996	A.Ceylan	“Arnavanda-Asmunigal Dua Metni ve Tarih Açısından Değerlendirilmesi” <i>Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi</i> 23, Erzurum, 1-12.
Chantre
1895	E. Chantre	Mission Scientifique en Caucase, Asie Minor et Syrie (1890-1894), Paris.
Childe
1936	G.Childe	“The Axes From Maikop and Caucasian Metallurgy” <i>Annals of Archaeology and Anthropology</i> XXIII, 113–119.
Childe
1974	G.Childe	Tarihte Neler Oldu, Çev. A. Şenel-M. Tunçay, Ankara.
Conka
2006	S.Conka	“Metal Ticaret”, <i>Arkeo Atlas</i> 5, 56-57.
Contenau
1934	G. Contenau	La Civilisation des Hittites et des Mitanniens, Paris.
Cornelius	F. Cornelius	“Zur Hethitischen Geographie: Die

1958		Nachbarn des Hethiterreiches” <i>Revue Hittite et Asianique XVI</i> , 1-17.
Cornelius 1964	F. Cornelius	“Zur Hethitischen Landeskunde”, <i>Bi Or XXI /1-2</i> , 11-15.
Cornelius 1967	F. Cornelius	“Neue Arbeiten zur Hethitischen Geographie”, <i>Anatolica 1</i> , 62-77.
Cornelius 1973	F. Cornelius	Geschichte der Hethiter, Dramstadt.
Cuinet 1890	V.Cuinet	La Turquie d’Asie. Géographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l’Asie Mineure, I. Cilt, Paris.
Çambel 1944	H.Çambel	“Haberler-Hafriyatlar: Hashöyük Kontrol Kazısı”, <i>Belleten 8/29</i> , 157.
Çambel 1971	H.Çambel	“Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmalarının Kültür Bakımından Önemi”, <i>Atatürk Konferansları IV</i> , 25-40.
Çeçen 1996	S. Çeçen	“ ‘idinnum’ Kelimesinin Anlamı Hakkında Yeni Bir Teklif”, <i>Archivum Anatolicum II</i> , 19-24.
Çeçen 1998	S. Çeçen	“Yerli Kralların Mabedleri Ziyareteri ve Çıkan Sonuçlar”, <i>III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996</i> , Ankara, 119-124.
Çiğdem 1996	S. Çiğdem	Eski Anadolu İnsanının Geçim Kaynakları ve Yaşama Biçimleri,

Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Delaporte
1932	L. Delaporte	“Grabungen am Hashüyük 1931”, AA 47, 230-233.
Delaporte
1936	L. Delaporte	Les Hittites, Paris.
Demircioğlu
1993	H.Demircioğlu	Roma Tarihi, Menşelerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar, Cilt I, Ankara.
Dinçol
1982	A.M. Dinçol	"Hititler", Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 1, 18-120.
Doğanay
1997	H. Doğanay	Türkiye Beşeri Coğrafyası, İstanbul.
Emre
1968	K. Emre	“Acemhöyük Seramiği”, Anadolu (Anatolia) 10, 53-98.
Emre
1988	K. Emre	“1988 Yılı Kültepe Kazıları ile İlgili Çalışma Raporu”, <i>Höyük</i> , Ankara, 15-17.
Erguvanlı
1946	K. Erguvanlı	“Gaziantep-Narlı Arasında Bulunan Paleolitik Aletler Hakkında Bir Not”, <i>Belleten X/39</i> , 375-380.
Erinç
1953	S. Erinç	Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul.
Erkiletlioğlu
1993	H.
Erkiletlioğlu	Kayseri Tarihi, Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri.
Ertem
1973	H. Ertem	Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya yer Adları Dizini, Ankara.

Esin 1969	U.Esin	Kuantatif Spektrel Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği, İstanbul.
Esin 1979	U.Esin	İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa I. Doğal Çevre Sorunu, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını. 2507, İstanbul.
Esin 1981	U.Esin	İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa II. Kültürler Sorunu, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını. 2681, İstanbul.
Esin 1991	U.Esin	"Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray=Kurtarma Kazısı 1989)" <i>TAD</i> 29, 1-34.
Esin 1992	U.Esin	"1990 Aşıklı Höyük Kazısı (Kızılkaya Köyü-Aksaray İli)" <i>KST XIII/I</i> , 131-153.
Esin 1993 _a	U.Esin	"1991 Aşıklı Höyük (Aksaray İli Kızılkaya Köyü) Kurtarma Kazısı" <i>KST XIV/1</i> , 131-146.
Esin 1993 _b	U.Esin	"Copper Beads of Aşıklı" <i>Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors Studies in Honor of Nimet Özgüç</i> , Eds., M.Mellink-E.Porada-T.Özgüç, Ankara, 179-183.
Esin 1993 _c	U.Esin	"Gilveri-Ein Beispiel für die Kulturellen Beziehungen zwischen

Zentralanatolien und Südosteuropa waehrend des Chalkolithikmus” *Anatolica* 19 (Special Issue on Anatolia and Balkans, Symposium on Pre-Bronze Age Relations held in İstanbul, 18-22 Novembre 1991), Leiden, 47-56.

Esin
1994 _a	U.Esin	“Aseramik Neolitik Evrede Aşıklı Höyük” <i>TTKong.</i> 11, 29-38.
Esin
1994 _b	U.Esin	“1992 Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı” <i>KST XVI</i> , 77-95.
Esin
1995 _a	U.Esin	“Early Copper Metallurgy at the Pre-Pottery Site of Aşıklı” <i>Halet Çambel için Prehistorya Yazıları</i> , 61-77.
Esin
1995 _b	U.Esin	“Aşıklı Höyük ve Radio-Aktif Karbon Ölçümleri” <i>İ. Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı, Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler</i> , Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 135-146.
Esin
1996	U.Esin	“On Bin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu’da Bir Yerleşim Modeli” <i>Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme</i> Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Ofset Yapımevi, 31-42.
Esin
1998	U.Esin	“Paleolitik’ten İlk Tunç Çağının Sonuna: Tarihöncesi Çağların Kapadokya’sı”, <i>Kapadokya</i> , 62-123.

- Esin et al 1991 U. Esin- E.Bıçakçı- M.Özbaşaran- N.Balkan-Atlı “Salvage Excavations At The Pre-Pottery Site Of Aşıklı Höyük in Central Anatolia” *Anatolica* 17, Leiden, 123-174.
- Esin-Harmankaya 1992 U.Esin- S.Harmankaya “Aşıklıhöyük: Aseramik Neolitik Evrede Yeni Bir Kültür Modeli” *Arkeoloji ve Sanat* 54-55, 2-12.
- Esin-Harmankaya 1997 U.Esin- S.Harmankaya “Aşıklı’dan Son Haberler” Haberler Sayı: 3, Ocak 1997, 2-3, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Forrer 1931 E. Forrer “Hajasa-Azzi” *Caucasica* 9, 1–24.
- Friedrich 1930 J. Friedrich “Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache”, *MVAeG* 34 /1, Leipzig, 103-161.
- Friedrich 1931 J. Friedrich “Zur Urartaischen Nominalflexion”, *ZA NF* 6, 264-288.
- Fujii 1995 S. Fujii “Hacıbeyli Höyük: A Pre-pottery Neolithic Site in the Yay-Gölü Lake Basin Central Anatolia” *Essays on Ancient Anatolia and its Surroundings Civilization, Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan* 8, Ed. T.Mikasa, Japan, 131-152.

Gavaz 2006	Ö.Sir Gavaz	“Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine”, Anadolu31, 1-18.
Girginer 2007	K.S. Girginer	"2005 Yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzey Araştırmaları" AST XXIV/II, 173-196.
Girginer et al 2006	K.S. Girginer - Ö.Girginer Oyman- F. Erhan	"2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan)"AST XXIII/II, 293-308.
Goetze 1957	A.Goetze	Kulturgeschichte Kleinasiens, München,
Göktürk 2008	M.Göktürk	Tarihi ve Anıtları Işığında Kırşehir Mezar Taşları, Mezardaki Hayatlar, Ankara.
Greaves- Helwing 2003	A.M.Greaves- BHelwing	“Archaeology in Turkey: The Stone, Bronze & Iron Ages, 2001”, TÜBA AR VI, 125-157.
Gülçür 1997 _a	S.Gülçür	“Güvercinkayası Kazısı ve Çevre Araştırmaları (1996 Çalışmaları)” Arkeoloji ve Sanat 78, 2-13.
Gülçür 1997 _b	S.Gülçür	“Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1995 Ortak Yüzey Araştırması” AST XIV/II, 401-411.
Gülçür 1997 _c	S.Gülçür	“Güvercinkayası: Eine Vorgeschichtliche Felsrückensiedung in Zentralanatolien”, Anatolica 213, 85-110.

Gülyaz 1996	M.E. Gülyaz	"Civelek Mağarası Yüzey Araştırması"VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 273-286.
Günaltay 1987 _a	Ş.Günaltay	İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar, I. Cilt, TTK Basımevi, Ankara.
Günaltay 1987 _b	Ş.Günaltay	Yakınşark IV, Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları, TTK Basımevi, Ankara.
Günbattı 1996	C. Günbattı	"Two New Tablets Throwing Light on the Relations Between Anatolian Kings and Assyrian Merchants in the Period of the Assyrian Colonies", <i>Archivum Anatolicum 2</i> , Ankara, 25-37.
Günbattı 1997	C. Günbattı	"Kültepe'den Akadlı Sargon'a ait bir Tablet", <i>Archivum Anatolicum 3</i> , Ankara, 131-155.
Güneri 2005	S. Güneri	"Orta Anadolu Höyükleri 1998 Yılı Çalışmaları: Kayseri'de Arkeolojik Keşifler", <i>Arkeoloji, Anadolu & Avrasya 1</i> , 47-86.
Güney 2004	E. Güney	Türkiye Hidrocoğrafyası, İstanbul.
Güngördü 1989	E. Güngördü	Kırşehir'in Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyon Alanları, Ankara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Gürsoy
1974	C. Gürsoy	“Türkiye’nin Tabii Yolları”, <i>Türk Coğrafya Dergisi</i> 26, 24-30.
Güterbock
1967	H.G.Güterbock	“Siegel aus Boğazköy”, AFO Beiheft 7, Osnabrück.
Harmankaya
-Tanındı
1996	S.Harmankaya-
O.Tanındı	TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 1, Paleolitik/Epipaleolitik, İstanbul.
Harmankaya
et al
1997	S. Harmankaya-
O. Tanındı-
M. Özbaşaran	TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 2, Neolitik, İstanbul.
Harmankaya
et al
1998	S. Harmankaya-
O. Tanındı-
M. Özbaşaran	TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 3, Kalkolitik, İstanbul.
Harmankaya
-Erdoğu
2002	S.Harmankaya-
B.Erdoğu	TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4 a-b, İlk Tunç, İstanbul.
Hodder
1996	I. Hodder	“Çatalhöyük: 9000 Year Old Housing and Settlement in Central Anatolia” Tarihten Günümüze Konut ve Yerleşme, İstanbul, 43-48.
İnan
1967	A. İnan	“Ankara-Samsun Arasında Tarih Gezisi (26 Mayıs-11 Haziran 946)”, DTCFD 5, 119-152.

- İplikçioğlu 1990 B. İplikçioğlu Eskiçağ Tarihinin Anahatları I, Marmara Üniversitesi Yayınları No: 486, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 20, İstanbul.
- İplikçioğlu 1997 B. İplikçioğlu Eskibatı Tarihi I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya, Ankara.
- İzbrak 1984 R. İzbrak Türkiye, İstanbul.
- Jahukyan 1961 G. B. Jahukyan “The Hayasa Language and its Relation to the Indo-European Languages” *Archiv Orientalni* 29/3, 353-495.
- Kansu 1939 Ş.A.Kansu “Türk Tarih Kurumu’nun Prehistorik Araştırmaları”, *Belleten* 3/9, 93-97.
- Kansu 1943_a Ş.A.Kansu “Anadolu’da Yeni Paleolitik Buluntular”, *DTCFD* 1/5, 189-191.
- Kansu 1943_b Ş.A.Kansu “Ankara ve Civarının Prehistoryasında Yeni Buluşlar”, *TTKong.* 2, Ankara, 35-48.
- Kansu 1944 Ş.A.Kansu “Anadolu’da Mezolitik Kültür Buluntuları”, *DTCFD* 2/5, 673-682.
- Kansu 1945 Ş.A.Kansu “Hatay’da (Antakya) Bulunan Üst Aşölen (Micoque) ve Niğde-Nevşehir Çevrelerinde Toplanan Levalloisien Aletler Hakkında Bir Not” *Belleten*, 293-295, Ankara.
- Kansu 1960 Ş.A.Kansu “İstanbul ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları”, *Belleten* 24, 708-710.

Kansu 1961	Ş.A.Kansu	“Haberler: İstanbul-Trakya Bölgesinde Tarihöncesi Araştırmaları”, <i>Belleten</i> 25, 519-520.
Kansu 1963	Ş.A.Kansu	“Marmara Bölgesi’nde ve Trakya’da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962)”, <i>Belleten</i> 27/108, 657-671.
Kansu 1964	Ş.A.Kansu	“Marmara Bölgesi’nde ve Trakya’da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar”, <i>Atatürk Konferansları I</i> , Ankara, 205-213.
Kansu 1965	Ş.A.Kansu	“Haberler-Kazılar: Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>Belleten</i> 29, 547-548.
Kansu 1966	Ş.A.Kansu	“Haberler-Kazılar: Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>Belleten</i> 30/119, 491-492.
Kansu 1972	Ş.A.Kansu	“Yarımburgaz (Küçükçekmece-İstanbul) Mağarasında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler”, <i>TT Kong</i> 7, Ankara, 22-32.
Kansu 1977	Ş.A.Kansu	“Marmara ve Trakya Bölgesi’nde Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>Belleten</i> 41, 628-630.
Keskin 2003	L. Keskin	Başlangıcından M.Ö. III. Bin Yılın Sonuna Kadar Batı Anadolu

Madenciligi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

- Kınal 1954 F. Kınal “Doğu ve Güney-doğu Anadolu’da Tetkik Gezisi Raporu”, *DTCFD XII /1-2*, 77-89.
- Kınal 1991 F. Kınal Eski Anadolu Tarihi, Ankara.
- Korfmann et al 1994 M.Korfmann- A.Baykal- J.Seeher- S.Kılıç Anatolien in der Frühen und Mittleren Bronzezeit, I. Bibliographie zur Frühbronzezeit, Dr. L. Reichert Verlag, Göttingen.
- Koşay 1941_a H.Z. Koşay “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı, 1940 Çalışmaları ve Neticeleri”, *Bulleten* 5/17-18, 1-8.
- Koşay 1941_b H.Z. Koşay Pazarlı Hafriyatı Raporu, Ankara.
- Koşay 1943 H.Z. Koşay “Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük’te Yapılan Hafriyatın Elde Edilen Neticeler”, *TTKong.* 2, Ankara, 21-32.
- Koşay 1944 H.Z. Koşay Ausgrabungen von Alaca Höyük (1937-1938), Ankara.
- Koşay 1948 H.Z. Koşay “Alaca-Höyük Hafriyatının Son Safhası”, *TTKong* 3, Ankara, 169-177.
- Koşay 1951 H.Z. Koşay Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1937-1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere

		Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.
Koşay 1952	H.Z. Koşay	“Alacahöyük ve Güllücek Kazılarının Sonuçları”, <i>TTKong.</i> 4, Ankara, 364-367.
Koşay 1963	H.Z. Koşay	“Alaca Höyük ve Güllücek Buluntularına Göre Anadolu ve Balkanlar Prehistuvarı Arasındaki İdentite ve Diversite’ler”, <i>Bellekten</i> 27/106, 297-304.
Koşay 1965 _a	H.Z. Koşay	“Alacahöyük 1963 Kazı Ön Raporu” TAD 13/1, 63-95.
Koşay 1965 _b	H.Z. Koşay	“Alaca Höyük Çanak-Çömlekleri Üzerindeki İşaret ve Damgalar”, <i>Bellekten</i> 29/113, 1-2.
Koşay et al 1967	H.Z. Koşay	“1964 Alacahöyük Kazısı Raporu” TAD 14/1-2, 161-216.
Koşay 1972	H.Z.Koşay	“Hitit Tapınağı Şamuha Nerededir?”, <i>Bellekten</i> XXXVI, 461-468.
Koşay- Akok 1947	H.Z. Koşay- M.Akok	“The Pottery of Alaca Höyük”, <i>AJA</i> 51, 152-157.
Koşay- Akok 1948	H.Z. Koşay- M.Akok	“Büyük Güllücek Araştırmaları Üzerine İlk Rapor”, <i>Bellekten</i> 12/46, 471-478.
Koşay- Akok 1966	H.Z. Koşay- M.Akok	Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1940-1948’deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.

Koşay- Akok 1972	H.Z. Koşay- M.Akok	Alacahöyük Kazısı 1963-1968 Raporu, TTK Basımevi, Ankara.
Koşay- Akok 1973	H.Z. Koşay- M.Akok	Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1963-1967'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.
Koşay- Akok 1976	H.Z. Koşay- M.Akok	“Alacahöyük’te 1974 Yılı Kazı Çalışmaları” TAD 23/1, 5-11.
Kumagai 2011	K. Kumagai	“A Preliminary Magnetic Survey at Yassıhöyük”, AAS XVII, Tokyo, 171-174.
Kökten 1944 _a	İ.K. Kökten	“Kuzey-Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt ve Çevresinin Yeri”, <i>DTCFD</i> 3/5, 465-484.
Kökten 1944 _b	İ.K. Kökten	“Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar”, <i>Bulleten</i> 8/32, 659-680.
Kökten 1946	İ.K. Kökten	Haberler-Kazılar: “Orta, Doğu ve Güney-Doğu Anadolu’da Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>Bulleten</i> 10 /38, 224.
Kökten 1947 _a	K.Kökten	“1946 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları. Antalya, Diyarbakır, Urfa, Gaziantep Çevreleri Haberler”, <i>Bulleten</i> 12/45, 161-163.
Kökten 1947 _b	İ.K. Kökten	“Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler”,

DTCFD 5/1-5, 223-236.

Kökten 1947 _c	K.Kökten	“1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>Bellekten 11/43</i> , 431-472.
Kökten 1948	İ.K. Kökten	“Kars’ın Tarih Öncesi”, <i>TT Kong. 3</i> , 194-204.
Kökten 1949	İ.K. Kökten	“1949 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor”, <i>Bellekten 13/52</i> , 811-829.
Kökten 1951	İ.K. Kökten	“Kuzey-Batı Anadolu’nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler”, <i>DTCFD 9/3</i> , 201-213.
Kökten 1952	İ.K. Kökten	“Anadolu Prehistorik Yerleşme Yerleri ve 1944-1948 Yıllarında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, <i>TT Kong. 4</i> , 195-209.
Kökten 1953	İ.K. Kökten	“1952 Yılında Yaptığım Tarih Öncesi Araştırmaları Hakkında”, <i>DTCFD 11/2-4</i> , 177-211.
Kökten 1955	İ.K. Kökten	“Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, <i>Bellekten 19/75</i> , 271-283.
Kökten 1957	İ.K. Kökten	“Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, <i>TAD 7/1</i> , Ankara, 46-48,
Kökten 1960	İ.K. Kökten	“Anadolu-Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Gidiş”, <i>TAD 10/1</i> , Ankara, 47-48.

Kökten 1962 _a	İ.K. Kökten	“Maraş ve Antalya Vilayetinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor”, <i>TAD XI /1</i> , Ankara, 40-41.
Kökten 1962 _b	İ.K. Kökten	“Ein Kurzer Bericht über Dauernde Untersuchungen der Urgeschichte in Maraş und Antalya”, <i>TAD XI /1</i> , 42-44.
Kökten 1971 _a	İ.K. Kökten	“Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1969”, <i>Keban Projesi 1969 Çalışmaları</i> , Ankara, 13-22.
Kökten 1971 _b	İ.K. Kökten	“Keban Barajı Gölü Çevresinde Taş Devri Buluntuları, 1969”, <i>Atatürk Konferansları IV-1970</i> , Ankara, 125-132,
Kökten 1972	İ.K. Kökten	“Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1970”, <i>Keban Projesi 1970 Çalışmaları</i> , Ankara, 1-2.
Kökten 1974	İ.K. Kökten	“Keban Baraj Gölü Alanında Dip Tarih Araştırmaları, 1971”, <i>Keban Projesi 1971 Çalışmaları</i> , 1-5, Ankara.
Kökten 1975	İ.K. Kökten	“Kars ve Çevresinde Dip Tarih Araştırmaları Yazılıkaya Resimleri”, <i>Atatürk Konferansları V</i> , Ankara, 95-104.
Kökten 1976	İ.K. Kökten	“Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1972”, <i>Keban Projesi 1972 Çalışmaları</i> , Ankara,

1-3.

- Kökten et al 1945 İ.K. Kökten- N. Özgüç- T. Özgüç “1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Bulleten* 9/35, 361-400, Ankara.
- Kulakoğlu, 2011 F. Kulakoğlu “Kültepe Kaniş Karumu: Anadolu'nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi”, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu*, K.B.Ş.B. Kültür Yayınları, 40-51.
- Kulakoğlu et al 2010 F.Kulakoğlu- K.Emre- R.Kontani- H.Tsumura- S. Ezer “Kayseri Arkeolojik YüzeY Araştırması Projesi (Kayap) 2008 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu”AST XXVII/III,305 – 317.
- Kulakoğlu et al 2011 F.Kulakoğlu- K.Emre- R.Kontani- S. Ezer “Kayseri Arkeolojik YüzeY Araştırması Projesi (Kayap) 2009 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu”AST XXVIII/III,409-428.
- Kulakoğlu et al 2012 F.Kulakoğlu- K.Emre- R.Kontani- S. Ezer “Kayseri Arkeolojik YüzeY Araştırması Projesi (Kayap) 2010 Yılı Çalışmaları”AST XXIX/III,215-235.
- Lloyd 1956 S.Lloyd “British Institute of Archaeology at Ankara. Annual Report: 1953”, TAD VI-1, 29-34, Lev.X, Ankara.
- Lloyd 1998 S. Lloyd Türkiye'nin Tarihi, Çev. E. Varinlioğlu, Ankara.
- Lucas P.Lucas Voyage du Sieur Paul Lucas fait par

1714		Ordre du Roi dans la Grèce, l'Asie Mineure, la Macèdoine et l'Afrique I, Amsterdam.
Maisels 1999	C.K. Maisels	Uygarlığın Doğuşu, Ankara.
Makkay 1993	Y.Makkay	“Pottrey Links between Late Neolithic Cultures of the NW Pontic Anatolia, and Origines of the Hittites”, Anatolica 19 (Special Issue on Anatolia and Balkans, Symposium on Pre-Bronze Age Relations held in İstanbul, 18-22 Novembre 1991), Leiden, 116-128.
Mallory 1989	J.P. Mallory	In Search of the Indo-Europeans: Language, Archaeology and Myth, London.
Matsumura 2011	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2009”, KST XXXII/IV, 411-420.
Matsumura 2012	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2010”, KST XXXIII/IV, 421-436.
Matsumura 2013	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2011”, KST XXXIV/I, 399-412.
Matsumura 2014	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2012”, KST XXXV/III, 428-436.
Matsumura 2015	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2013”, KST XXXVI/III, 671-684.
Matsumura 2017	K. Matsumura	“Büklükale Kazısı 2015”, KST XXXVIII/III, 517-526.
Matsumura	K. Matsumura	

2018		“Büklükale Kazısı 2016”, KST XXXIX/II, 489-500.
Mellaart 1962 _a	J. Mellaart	“Çatalhöyük Excavations, 1961”, TAD 11/2, 49-52.
Mellaart 1962 _b	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük, First Preliminary Report, 1961” AS 12, 41-65.
Mellaart 1963 _a	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük, Second Preliminary Report 1962”, AS 13, 43-103.
Mellaart 1963 _b	J. Mellaart	“Deities and Shrines of Neolithic Anatolia, Excavation at Çatal Höyük” Archeology 16/1, 29-38.
Mellaart 1963 _c	J. Mellaart	“Çatal Höyük Excavations, 1962”, AA 78, 19-32.
Mellaart 1963 _d	J. Mellaart	“Çatal Höyük Excavations, 1963”, AA 78, 721-740.
Mellaart 1964 _a	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük, Third Preliminary Report, AS 14, 39-119.
Mellaart 1964 _b	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük 1962, Summary of Result”, TAD 12/1, 36-40.
Mellaart 1965	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük 1963”, TAD 12/2, 43-49.
Mellaart 1966 _a	J. Mellaart	“Excavation at Çatal Höyük 1965, Fourth Preliminary Report, AS 16,

		165-191
Mellaart 1966 _b	J. Mellaart	“Çatal Höyük Excavation, 1965”, AA 81, 1-15.
Mellaart 1967	J. Mellaart	Çatal Höyük: A Neolithic Town in Anatolia, London.
Mellaart 1975	J. Mellaart	The Neolithic of the Near East, London.
Mellink 1992	M.J. Mellink	“Archaeology in Anatolia”, AJA 96, 119-150.
Memiş 2005	E.Memiş	Eskiçağ Türkiye Tarihi, Konya.
Meyer 1954	E. Meyer	Die Ältesten Geschichtlichen Völker und Kulturen bis zum Sechzehnten Jahrhundert, Nachtrag: Ältere Chronologie Babloniens, Assyriens und Ägyptens I/II, Stuttgart.
Mieroop 2006	M. van de Mieroop	Antik Yakınoğu'nun Tarihi İ.İ. 3000-323, (Çev: Sinem Gül), Ankara.
Mikami- Omura 1987	T.Mikami- S.Omura	“1985 Kaman-Kalehöyük Yüzey Araştırmaları” AST IV, 227-237.
Mikami- Omura 1988 _a	T.Mikami- S.Omura	“1986 Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, AST V/II, 123-156.
Mikami- Omura 1988 _b	T.Mikami- S.Omura	“1986 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST IX/II, 1-20.

Mitchell 1995	S. Mitchell	Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, Oxford.
Monte-Tischler 1978	G.F. del Monte-J. Tischler	Die Orts- und Gewässernamen der Hethitischen Texte, Répertoire Geographique des Textes Cuneiformes VI, Wiesbaden.
Mordtmann	A.D. Mordtmann	Anatolien. Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien 1850-1859, Hannover.
Mori-Omura 1990 _a	M.Mori-S.Omura	“1988 Kırşehir, Yozgat ve Nevşehir İlleri Yüzey Araştırmaları”, AST VII, 295-310.
Mori-Omura 1990 _b	M.Mori-S.Omura	“1988 Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XI/I, 335-354.
Naumann 1998	R. Naumann	Eski Anadolu Mimarlığı, Ankara.
Omura 1989 _a	S.Omura	“1987 Kırşehir İli Sınırlan İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları” AST IV, 555-570.
Omura 1989 _b	S.Omura	“1987 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST X/I, 353-369.
Omura 1991 _a	S.Omura	“1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST VIII, 69-90.
Omura 1991 _b	S.Omura	“1989 Yılı Kaman - Kalehöyük Kazıları” KST XII/I, 427-442.

Omura 1992 _a	S.Omura	“1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST IX, 541-560.
Omura 1992 _b	S.Omura	“1990 Yılı Kaman - KalehöyükKazıları”, KST XIII/I, 319-336.
Omura 1993 _a	S.Omura	“1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST X, 365-386.
Omura 1993 _b	S.Omura	“1991 Yılı Kaman-KalehöyükKazıları”, KST XIV/I, 307-326.
Omura 1994 _a	S.Omura	“1992 Yılında İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST XI, 311-336.
Omura 1994 _b	S.Omura	“1992 Yılı Kaman-KalehöyükKazıları”, KST XV/I, 271-292.
Omura 1995 _a	S.Omura	“1993 Yılında İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST XII, 215-244.
Omura 1995 _b	S.Omura	“1993 Yılı Kaman-KalehöyükKazıları”, KST XVI/I, 313-330.
Omura 1996 _a	S.Omura	“1994 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST XIII/II, 243-272.
Omura 1996 _b	S.Omura	“1994 Yılı Kaman KalehöyükKazıları”, KST XVII/I,

189-208.

Omura 1997 _a	S.Omura	“1995 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST XIV/II, 283-302.
Omura 1997 _b	S.Omura	“1995 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XVIII/I, 201-212.
Omura 1998 _a	S.Omura	“1996 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları” AST XV/II, 41-50.
Omura 1998 _b	S.Omura	“1996 Yılı Kaman - Kalehöyük Kazıları”, KST XIX/I, 311-322.
Omura 2000 _a	S.Omura	“1998 Yılı İç Anadolu Yüzey Araştırması”, AST 17/2, 25-30.
Omura 2000 _b	S.Omura	“1998 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 21/1, 217-228.
Omura 2001 _a	S.Omura	“1999 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST 18/2, 83-88.
Omura 2001 _b	S.Omura	“1999 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 22/1, 327-336.
Omura 2002 _a	S.Omura	“2000 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST19/2, 303-307.
Omura 2002 _b	S.Omura	“2000 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 23/1, 389-396.

Omura 2003 _a	S.Omura	“2001 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen YüzeY Araştırmaları”, 20/2, 271-274.
Omura 2003 _b	S.Omura	“2001 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 24/1, 11-16.
Omura 2008 _a	S.Omura	“2003-2006 Yıllarında İç Anadolu’da Yapılmış Olan YüzeY Araştırmaları”, AST 25/2, 213-224.
Omura 2008 _b	S.Omura	“2003-2006 Yılları Kaman-Kalehöyük Kazıları” KST 29/3, 1-16.
Omura 2009	S.Omura	“2007 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 30/3, 197-206.
Omura 2011	S.Omura	“2009 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 32/4, 421-426.
Omura 2012	S.Omura	“2010 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 33/4, 447-462.
Omura (M) 2009	M.Omura	“2007 Yılı Yassihöyük YüzeY Araştırmaları”, AST 26/3, 27-36.
Omura (M) 2011 _a	M.Omura	“2009 Yılı Yassihöyük Kazıları, KST 32/4, 360-367.
Omura (M) 2011 _b	M.Omura	“Archeological Surveys at Yassihöyük”, AAS XVII, Tokyo, 97-169.
Omura (M) 2012	M.Omura	“Yassihöyük Kazıları, 2010”, KST 33/4, 271-286.
Oberhummer- Zimmerer	R.Oberhummer- H.Zimmerer	Durch Syrien und Kleinasien. Reiseschilderung und Studien,

1899		Berlin.
Orlin 1970	L.L. Orlin	Assyrian Colonies in Cappadocia, Mouton.
Orthmann 1963 _a	W.Orthmann	Frühe Keramik von Boğazköy, Berlin.
Orthmann 1963 _b	W.Orthmann	Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien, IF, Herausgegeben von der Abteilung Istanbul des Deutschen Archaeologischen Instituts, C. 24, Berlin.
Özgüç (N) 1965	N.Özgüç	“Acemhöyük Kazıları”, TAD 13/2, 96-97.
Özgüç (N) 1967	N.Özgüç	“Acemhöyük Kazıları”, TAD 14/1-2, 235-236.
Özgüç (N) 1968	N.Özgüç	“Acemhöyük Kazıları”, Anadolu (Anatolia) 10, 1-28.
Özgüç (N) 1990	N.Özgüç	“An Early Bronze Age Jar from Acemhöyük”, Eretz Israel 21 (Ruth Amiran Volume), 71.
Özgüç 1948	T.Özgüç	“Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri” <i>Bulleten XII/45</i> , 260-266.
Özgüç 1953	T.Özgüç	"Kültepe'de 1950 yılında TTK Adına Yapılan Kazılar Hakkında Ön Rapor", <i>Bulleten XVII/65</i> , 101-108.
Özgüç	T.Özgüç	“Kültepe’de 1953 Yılında Yapılan

1954		Kazılar”, <i>Belleten XVIII</i> , 357-372.
Özgüç 1955 _a	T.Özgüç	“Kültepe 1954 Hafriyatı, Ib Katı Eserleri”, <i>Belleten XIX</i> , 55-63.
Özgüç 1955 _b	T.Özgüç	“Kültepe Hafriyatı 1954, II. Kat Eserleri”, <i>Belleten XIX</i> , 445-452.
Özgüç 1956 _a	T.Özgüç	“Kültepe Kazıları, 1953”, <i>TAD 6/1</i> , Ankara, 38-39.
Özgüç 1956 _b	T.Özgüç	”Fraktin Kabartması Yanındaki Prehistorik Ev” <i>Anadolu/Anatolia 1</i> , 59-64.
Özgüç 1957	T.Özgüç	“Kültepe/Kaniş Kazıları”, <i>TAD 7/1</i> , 44-45.
Özgüç 1958	T.Özgüç	“Kültepe ve Horoztepe Kazıları”, <i>TAD 8/1</i> , Ankara, 26-27.
Özgüç 1959 _a	T.Özgüç	Kültepe/Kaniş, Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar, Ankara.
Özgüç 1959 _b	T.Özgüç	“1958 Kültepe Kazıları”, <i>TAD 9/1</i> , Ankara, 26-27.
Özgüç 1962	T.Özgüç	“Kültepe ve Altın-tepe Kazıları Hakkında Rapor”, <i>TAD 12/1</i> , Ankara, 43-44.
Özgüç 1964	T.Özgüç	“Kültepe-Kaniş Kazıları”, <i>Höyük 1</i> , Ankara, 11-14.
Özgüç 1966	T.Özgüç	Altın-tepe I: Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri, Ankara.

Özgüç 1988	T.Özgüç	“1988 Yılı Kültepe/Kaniş Kazıları”, <i>TAD 13/2</i> , Ankara, 95-96.
Özgüç 1999	T.Özgüç	Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabedleri, Ankara
Özgür 2000	E.M.Özgür	Türkiye Coğrafyası, Ankara.
Öztan 1997 _a	A.Öztan	“Acemhöyük”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 14-15.
Öztan 1997 _b	A.Öztan	“Acemhöyük Gümüş Hazinesi”, <i>Bellekten LX/231</i> , 233-272.
Öztan 2001	A.Öztan	“1998-1999 Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 22/1</i> , 119-128.
Öztan 2002	A.Öztan	“2000 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 23/2</i> , 327-334.
Öztan 2003	A.Öztan	“2001 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 24/1</i> , 39-48.
Öztan 2004	A.Öztan	“2002 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 25/1</i> , 231-238.
Öztan 2005	A.Öztan	“2003 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 26/2</i> , 91-102.
Öztan 2006	A.Öztan	“2004 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 27/1</i> , 393-402.
Öztan 2007	A.Öztan	“2005 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 28/2</i> , 549-560.
Öztan 2008	A.Öztan	“2006 Yılı Acemhöyük Kazıları”, <i>KST 29/3</i> , 515-524.
Öztürk	B. Öztürk	Roma İmparatorluk Çağı

2001		Küçükasyası'nda Dionysos Kültü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
Polacco 1968	L.Polacco	“Topaklı 1967 Kazısı”, <i>TAD XVI/II</i> 177-184.
Polacco 1969	L.Polacco	“Topaklı, Campaign of Excavation 1968” <i>TADXVII/2</i> , 165-175.
Polacco 1972	L.Polacco	“TopaklıThe 1970 Campaign of Excavation” <i>TADXIX/I</i> , 187-200.
Polacco 1973	L.Polacco	Topaklı -The 1971 Field Expedition Dig Preliminary Report” <i>TADXX/I</i> , 169-183.
Polacco 1974 _a	L.Polacco	“Topaklı -The 1969 Campaign of Excavation” <i>TADXXI/I</i> , 147-158.
Polacco 1974 _b	L.Polacco	“Topaklı -1972 Field Expedition Dig-Preliminary Report” <i>TADXXI/I</i> , 159-176.
Polacco 1975 _a	L.Polacco	“Topaklı'daki İtalyan Kazılarında:Tarih Öncesinden Bizans Dönemi'ne”, <i>AnadoluXVII</i> , 31-41.
Polacco 1975 _b	L.Polacco	“Topaklı 1973 Field Expedition Excavation” <i>TADXXII/1</i> , 85-97.
Prezeworski 1943	St. Prezeworski	“Anadolu Bronz Buluntularının Ehemmiyeti”, <i>TTKong. 2</i> , 608-617.
Ramsay 1895	W.M.Ramsay	The Historical Geography of Asia Minor, London.

Ramsay 1960	W.M. Ramsay	Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. M. Pektaş, İstanbul.
Ruben 1948	W.Ruben	"Kırşehir'de Dikkatimizi çeken Sanat Abideleri", Belleten XII/45, 173-193.
Ruben 2003	W.Ruben	Kırşehir, Eine Altertümliche Kleinstadt Inneranatoliens, Ergon Verlag, Germany.
Schmidt 1932	E.F. Schmidt	Anatolia Through the Ages, Discoveries at Alishar Mound 1927-1929, The University of Chicago Press.
Schachner et al, 1997	A. Schachner- H.Yeniyapan - M.Gülyaz - Ş. Schachner	"Die Civelek-Höhle in der Nähe von Gülşehir" Istanbul Mitteilungen 47, 9-38.
Seeher 2000 _a	J. Seeher	"Boğazköy-Hattuşa 1998 Yılı Çalışmaları", <i>KST XXI/I</i> , 299-308.
Seeher 2000 _b	J. Seeher	"Hattuşa/Boğazköy'ün Yerleşim Tarihine yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bakış", <i>TÜBA-AR 3</i> , İstanbul, 15-34.
Seeher 2002	J. Seeher	"Hattusa-Boğazköy- Hauptstadt des Reiches", <i>Die Hethiter und Ihr Reich, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland 18. Januar-28 April 2002</i> , Bonn, 156-163.
Sever 1991	H. Sever	"Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından

Önemi”, DTCFD 35/2, 247-256.

Sever
1993	H. Sever	“Zank Höyük Kurtarma Kazısı-1991”, KST XIV/I, 247-257.
Sever
1994	H. Sever	“Zank Höyük Kurtarma Kazısı-1992”, KST XV/I, 257-267.
Sever
1997	H. Sever	“amütum Madenin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisinde Verilmiş bir Ruhsatname”, <i>Archivum Anatolicum</i> 3, Ankara, 291-299.
Sever et al,
1992.	H. Sever -
S.Bayram -
S. Çeçen -
Ş.Menekşe	"1990 Yılı Nevşehir; Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırmaları" AST IX, 523-539.
Sever-
Çeçen
2000	H.Sever-
S. Çeçen	“Naraqqu” Ortaklığı Hakkında Yeni Bir Belge”, <i>Archivum Anatolicum</i> 4, Ankara, 167-176.
Sevin
2003	V. Sevin	Anadolu Arkeolojisi, İstanbul.
Sevin
2007	V. Sevin	Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara.
Sevinç
1999	M.G Sevinç	Kırşehir Kızılırmak Yayısı İçinde Üç Hitit Anıtı”, Arkeoloji ve Sanat 92, İstanbul, 33-41.
Stronach
1957	D. Stronach	B. “The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia” AS 7, 89-125.
Stronach
1959	D. Stronach	B. “The Development of the Fibula in Near East”, Iraq 21/2, 169-181.

Şahin 2000	H.A. Şahin	“Kültepe Metinlerine göre, Sin Rahiplerinin Anadolu’daki Faaliyetleri”, <i>Archivum Anatolicum</i> 4, Ankara, 237-244.
Şenel 1995	A. Şenel	İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal ve Düşünsel Yapıların Etkileşimi, Ankara.
Şenyurt, 1999	S. Y. Şenyurt	“Nevşehir İli 1997 Yılı Yüzey Araştırması” AST XVI/I, 451-466.
Şenyurt, 2000	S. Y. Şenyurt	“Nevşehir İli 1998 Yılı Yüzey Araştırması” AST 17/2, 365-380.
Şenyurt et al 2014	S.Y. Şenyurt - Y. Kamlş - A. Akçay	"Ovaören 2012 Yılı Kazıları" KST XXXV/II, 62-80.
Şenyürek 1944	M.S. Şenyürek	“Anadolu’da Bulunan İki Yeni Paleolitik Alete Dair Bir Not”, <i>DTCFD</i> 2/2, 349-352.
Şenyürek 1954	M.S. Şenyürek	“A Note on the Skulls of Chalcolithic Age from Yümüktepe”, <i>Bulleten</i> 18/69.
Şenyürek 1959	M.S. Şenyürek	“Tıkalı Mağaranın Paleolitik Endüstrisine Dair Bir Not”, <i>Bulleten</i> 23, 9-26.
Şenyürek 1961	M.S. Şenyürek	“Altındere’nin Üst Aşöleen Endüstrisi” <i>Bulleten</i> 25/98, 149-161.
Şenyürek- Bostancı 1958 _a	M.S. Şenyürek- E.Y. Bostancı	“Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları” <i>Bulleten</i> 22/86, Ankara, 147-156.

Şenyürek- Bostancı 1958 _b	M.S. Şenyürek- E.Y. Bostancı	“Hatay Vilayetinin Paleolitik Kültürleri” <i>Bellekten</i> 22/86, 171-190.
Tanoğlu 1969	A. Tanoğlu	Nüfus ve Yerleşme, Cilt I, İstanbul Üniversitesi Yayınları: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı: 45, İstanbul.
Tezcan 1958	B.Tezcan	“Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler” <i>Bellekten</i> 22/88, 517-526.
Todd 1965	I.A. Todd	“Recent Archaeological Research in Turkey: Surface Finds from various Sites”, <i>AS</i> 15, 34-36.
Todd 1968	I.A. Todd	“Preliminary Report on a Survey of Neolithic Sites in Central Anatolia”, <i>TAD</i> 15/2, 103-107.
Todd 1980	I.A. Todd	The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period, <i>Studies in Mediterranean Archaeology LX</i> , Paul Astroms Förlag, Göteborg.
Todd- Pasquare 1965	I.A. Todd-G. Pasquare	“The Chipped Stone Industry of Avla Dağ” <i>AS</i> 15, 95-112,
Tomsky 1982	J. Tomsky	Das Altpaleolithikum im Vorderen Orient, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orient, Reihe B, N. 18, Dr. Ludwig Reichert, Wiesbaden.
Tschihatscheff 1867	P.V. Tschihatscheff	Reisen in Kleinasien and Armenien 1847-1863, Gotha.
Tunçdilek	N.Tunçdilek	Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi,

- 1986 İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 4, İstanbul.
- Türker 2015 A. Türker *"Tunç Çağlarında Nevşehir Kültürlerinin Araştırılması 2012-2013 Yılı Çalışma Raporu: Hacibektaş ve Çevresi"*AST XXXII/I, 231-252.
- Umar 1999 B. Umar İlkçağda Türkiye Halkı, İstanbul.
- Ünal 1989 A. Ünal "Orta ve Kuzey Anadolu'nun M.Ö. 2. Binyıl İskân Tarihiyle İlgili Sorunlar" Akurgal'a Armağan, Anadolu (Anatolia) XXII, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Ünsal 2011 V. Ünsal "Kırşehir'in Tarihi Coğrafyası I (Tarih Öncesi)", 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu (15-17 Ekim 2008), Kırşehir, III. Cilt, 1601-1618.
- Ünsal 2012 V. Ünsal "Kırşehir Kaleleri" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 5, Sayı: 21, 443-464.
- Veenhof-Eiden 2008 K.R.Veenhof-J.Eiden Mesopotamia. The Old Assyrian Period, Orbis Biblicus et Orientalis 160/5, Annäherungen 5, Academic Press Fribourg Vandenhoeck and Ruprecht Göttingen.

- Vermaseren 1977 M.J. Vermaseren Cybele and Attis the Myth and the Cult, London.
- von Schweinitz 1906 H.von Schweinitz In Kleinasien. Ein Reitausflug Durch das Innere Kleinasien im Jahre 1905.
- von der Osten 1929 H.H. von der Osten “Explorations in Hittite Asia Minor” ASL XLIII, 1927-28.
- von der Osten 1937_a H.H. von der Osten The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 1, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- von der Osten 1937_b H.H. von der Osten The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 3, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- von der Osten 1937_c H.H. von der Osten “Anadolu’da Milattan Önce Üçüncü Binyıl”, *TTKong.* 2, İstanbul, 151-157.
- von der Osten-Schmidt 1930 H.H. von der Osten-E.F. Schmidt The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 1, University of Chicago, Chicago.
- von der Osten-Schmidt 1932_a H.H. von der Osten-E.F. Schmidt The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 2, University of Chicago, Chicago.
- von der Osten-Schmidt 1932_b H.H. von der Osten-E.F. Schmidt The Alishar Hoyuk. Season of 1928 and 1929, Part 1, University of Chicago, Chicago.
- von Gall H.Von Gall “Zu den Kleinasiatischen

- 1967 Treppentunneln” *Archaeologischer Anzeiger* Heft 4, 504–527.
- von Schuler E. von Die Kaškäer , Ein Beitrag Zur
1965_a Schuler Ethnographie des Alten Klein
Asien, Berlin.
- von Schuler E. von “Sonderformen Hethitischer
1965_b Schuler Staatsverträge”, *An Ar* II/1-2,
İstanbul.
- von Vincke B. von Vincke Memoir über die Construction der
1854 Karte Kleinasien, Berlin.
- Wilson C.W.Wilson Handbook for Travellers in Asia
1903 Minor, Transcaucasia, Persia etc.,
London.
- Yakar J. Yakar “Troy and Anatolian Early Bronze
1979 Age Chronology”, *AS* 29, London,
51-67.
- Yakar J. Yakar “Regional and Local Schools of
1984 Metalwork in Early Bronze Age
Anatolia, Part I”, *AS XXXIV*,
59–86.
- Yakar J. Yakar The Later Prehistory of Anatolia.
1985_a The Late Chalcolithic and Early
Bronze Age, Cilt 2, Oxford.
- Yakar J. Yakar “Regional and Local Schools of
1985_b Metalwork in Early Bronze Age
Anatolia, Part II”, *AS XXXV*, 25-38.
- Yakar J.Yakar Prehistoric Anatolia: The Neolithic
1994 Transformation and The Early
Chalcolithic Period, Supplement
No: 1, Monograph Series of the
Institute of Archaeology Tel Aviv
University, Jerusalem.

Yalçinkaya 1987	I. Yalçinkaya	“1985 Yılı Karain Kazıları”, <i>KST VIII</i> , 21-38.
Yalçinkaya 1988	I. Yalçinkaya	“1986 Yılı Karain Kazıları”, <i>KST IX</i> , 15-38.
Yalçinkaya 1989	I. Yalçinkaya	Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası, Ankara.
Yalçinkaya 1990	I. Yalçinkaya	“1988 Yılı Karain Kazıları”, <i>KST XI/I</i> , 39-57.
Yalçinkaya 1991	I. Yalçinkaya	“1989 Yılı Karain Kazıları”, <i>KST XII/I</i> , 43-70.
Yalçinkaya 1992	I. Yalçinkaya	“1990 Yılı Karain Kazıları”, <i>KST XIII/I</i> , 33-54.
Yalçinkaya 1993	I. Yalçinkaya	“1991 Karain Kazıları”, <i>KST XIV</i> , 23-42.
Yalçinkaya 1994	I. Yalçinkaya	“1992 Karain Kazıları”, <i>KST XV/I</i> , 23-42.
Yalçinkaya 1995	I. Yalçinkaya	“Karain Kazıları, 1993”, <i>KST XVI/I</i> , 1-25.
Yalçinkaya 1996	I. Yalçinkaya	“Karain Kazıları, 1994”, <i>KST XVII/I</i> , 49-70.
Yalçinkaya et al. 1997	I. Yalçinkaya	“1985-1995 Karain Kazıları Işığında Anadolu Paleolitiğinin Önemi”, <i>KST XVIII/I</i> , 1-9.
Yıldırım 2002	R. Yıldırım	Uygarlık Tarihine Giriş (İlkçağ Tarih ve Uygarlıkları), İzmir.

Yiğit 2003 T.Yiğit “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasal Görünümü”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi Cilt: 21 Sayı: 33, 167-182.

Yücel 1958 T. Yücel Türkiye Coğrafyası, Ankara.

Yücel 1958 T. Yücel “Kızılırmak’ın rejimi ve Hirfanlı Barajı”, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi cilt: 16, sayı: 1-2, Ankara, 109-141.

KISALTMALAR

AAA Annals of Archaeology and Anthropology, London.

AA Archäologischer Anzeiger, Berlin.

Ac Ant Hung Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapeşte.

AfO Archiv für Orientforschung, Berlin-Graz.

AfO-NF Archiv für Orientforschung-Neue Folge, Berlin.

<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology, Baltimore, Norwood, Concord, New York.
<i>AMI</i>	Archaeologische Mitteilungen aus Iran, Berlin.
<i>Anadolu (Anatolia)</i>	Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Enstitüsü Yayını Ankara.
<i>AnAr</i>	Anadolu Araştırmaları, İstanbul.
<i>Anatolica</i>	Anatolica. Annuaire International pour les Civilisations de l'Asie Anterieure, Leiden.
<i>Antropoloji</i>	Paleoantropoloji Etneoloji, Prehistorya, Ankara.
<i>AO</i>	Der Alte Orientalia, Leipzig.
<i>Ar Or</i>	Archiv Orientalni, Prag.
<i>ARI I</i>	Assyrian Royal Inscriptions I, Wiesbaden.
<i>ArkST</i>	Arkeometri Sonuçları Toplantısı,

<i>AST</i>	Ankara. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.
<i>AS</i>	Anatolian Studies, London.
<i>Ata. Konf</i>	Atatürk Konferansları, Ankara.
<i>Ata. Üni. FEF Ede. Bil. Araş. Der</i>	Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Erzurum.
<i>Belleten</i>	Belleten. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
<i>BASOR</i>	Bulletin of the American Schools of Oriental Research, South Haley- New Hawen.
<i>BiOr</i>	Bibliotheca Orientalis, Leiden.
<i>CAH</i>	Cambridge Ancient History. Cambridge.
<i>CAUCASICA</i>	Zeitschrift für die Erforschung der Sprachen und Kulturen des Kaukasus und Armeniens, Leipzig.

<i>DTCFD</i>	Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
<i>HChI</i>	Handbuch der Chaldischen Inschriften, Graz.
<i>IEJ</i>	Israel Exploration Journals, Jerusalem.
<i>IRAN</i>	Journal of the British Institute of Persian Studies, London.
<i>IRAQ</i>	Published by the British School of Archaeology in Iraq, London.
<i>Ist. Mitt.</i>	İstanbul Mitteilungen. Deutsches Archäologisches Institute, Tübingen.
<i>İA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
<i>JA</i>	Journal Asiatique, Paris.
<i>JAOS</i>	Journal of the American Oriental

	Society, New Haven.
<i>JCS</i>	Journal of Cuneiform Studies, New Haven.
<i>JNES</i>	Journal of Near Eastern Studies, Chicago.
<i>KBo</i>	Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig-Berlin.
<i>KUB</i>	Keilschrift-Urkunden aus Boğazköi, Berlin.
<i>KST</i>	Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara.
<i>LAR I-II</i>	Ancient Records of Assyria and Babylonia, Chicago.
<i>MDOG</i>	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft in Berlin, Berlin.
<i>MTA</i>	Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, Ankara.
<i>MVAG</i>	Mitteilungen der Vorderasiatisch-

	ägyptischen Gesellschaft, Berlin.
<i>MVAeG</i>	Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft, Leipzig.
<i>ODTÜ Keban Projesi</i>	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları, Ankara.
<i>Or Ns</i>	Orientalia. Nova Series, Roma.
<i>PZ</i>	Prähistorische Zeitschrift, Berlin, Leipzig.
<i>RA</i>	Revue Archéologique, (Nouvelle Série) Paris.
<i>REA</i>	Revue des Etudes Anciennes, Strasbourg.
<i>RHA</i>	Revue Hittite et Asianique: Organe de la Societe des Etudes Hittites, Paris.
<i>RLV</i>	Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin.

<i>Selçuk Üni. Eğitim Fak. Der.</i>	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Konya.
<i>TAD</i>	Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.
<i>TAY</i>	Türkiye Arkeoloji Yerleşmeleri, İstanbul.
<i>Tel Aviv</i>	Tel Aviv. Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University, İsrail.
<i>TKU</i>	Topographische Karte Von Urartu, Berlin.
<i>TTAED</i>	Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Ankara.
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu, Ankara.
<i>TTKong.</i>	Türk Tarih Kongresi, Ankara.
<i>TÜBA-AR</i>	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, İstanbul.
<i>UKN</i>	Urartskie Kliobraznyne Nadpisi,

Moskova.

VDI

Vestnik Drejnev İstorii, Moskova.

WVDOG

Wissentschatliche
Veröffentlichungen der Deutschen
Orient-Gessellschaft, Leipzig.

*Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil.
Der.*

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Dergisi, Van.

ZA

Zeitschrift für Assyriologie, Berlin.

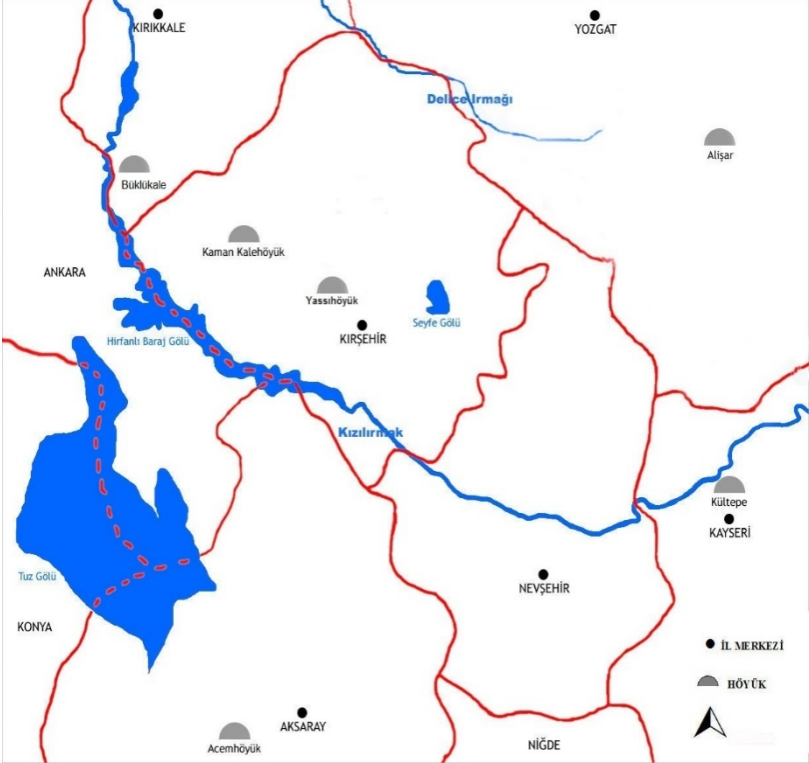
ZE

Zeitschrift für Ethnologie, Berlin.

FIGÜR LİSTESİ

- Figür-1. Orta Kızılırmak Havzası
- Figür-2. Kültepe Genel Görünüm (Kulakoğlu, 2011).
- Figür-3. Kültepe, Warşama Sarayı (Kulakoğlu, 2011).
- Figür-4. Kültepe Kazı Alanı
- Figür-5. Büklükale Genel Görünüm
- Figür-6. Büklükale Genel Görünüm
- Figür-7. Büklükale Kazı Alanı
- Figür-8. Kaman Kalehöyük Genel Görünüm
- Figür-9. Kaman Kalehöyük Genel Görünüm
- Figür-10. Kaman Kalehöyük Kazı Alanı
- Figür-11. Kaman Kalehöyük Kazı Alanı
- Figür-12. Yassihöyük Genel Görünüm (Omura (M), 2012)
- Figür-13. Yassihöyük Kazı Alanı (Omura (M), 2012)
- Figür-14. Yassihöyük Kazı Alanı (Omura (M), 2012)
- Figür-15. Alışar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)
- Figür-16. Alışar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)
- Figür-17. Alışar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)
- Figür-17. Alışar Detay (Blasweiler, 2012).

FİGÜRLER

Figür-1. Orta Kızilirmak Havzası

Figür-2. Kültepe Genel Görünüm (Kulakoğlu, 2011).

Figür-3. Kültepe, Waršama Sarayı (Kulakoğlu, 2011).

Figür-4. Kültepe Kazı Alanı

(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/kultepe-kanis-karum>)

Figür-5. Büklükale Genel Görünüm

(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirikkale/kulturenvanteri/buklukale>)

Figür-6. Büklükale Genel Görünüm

(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirikkale/kulturenvanteri/buklukale>)

Figür-7. Büklükale Kazı Alanı

(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirikkale/kulturenvanteri/buklukale>)

Figür-8. Kaman Kalehöyük Genel Görünüm

Figür-9. Kaman Kalehöyük Genel Görünüm

Figür-10. Kaman Kalehöyük Kazı Alanı

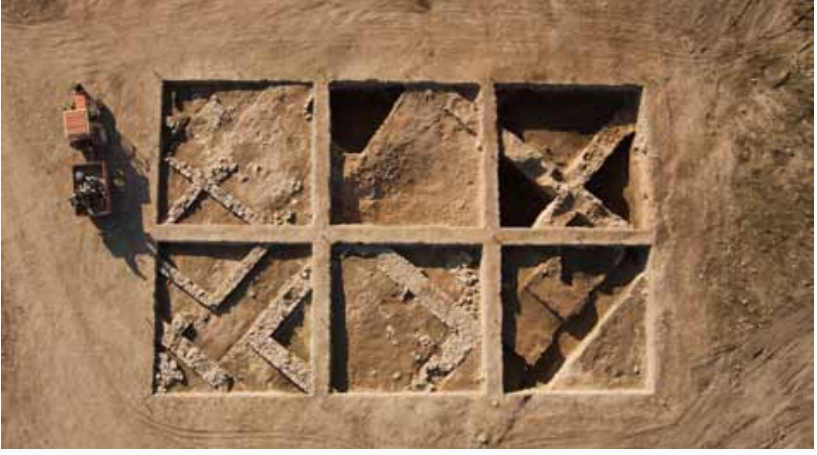
Figür-11. Kaman Kalehöyük Kazı Alanı

Figür-12. Yassihöyük Genel Görünüm (Omura (M), 2012)

Figür-13. Yassihöyük Kazı Alanı (Omura (M), 2012)

Figür-14. Yassihöyük Kazı Alanı (Omura (M), 2012)

Figür-15. Alişar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)

Figür-16. Alişar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)

Figür-17. Alişar Genel Görünüm (Blasweiler, 2012)

Figür-17. Alışar Detay (Blasweiler, 2012).

DİZİN

A

Acemhöyük, 99, 112, 118,
125, 145, 170, 172, 173
Acheuléen, 25
Acıgöl Etekleri, 28, 29
Adıyaman, 21
Afrika, 11, 17
Akad, 102
Akçağıl, 84
Akdeniz, 11, 12, 18, 37, 98,
129, 144
Aksaray, 38, 41, 42, 49, 59,
138, 146, 147, 150, 166,
178
Alacahöyük, 57, 73, 108,
112, 132, 137, 155, 156,
157
Aladağ, 41
Alişar, 57, 71, 72, 75, 76,
99, 109, 112, 114, 123,
124, 125, 126, 127, 132,
133, 137
altın, 95
Anadolu, VIII, 11, 12, 13,
17, 18, 19, 21, 22, 23, 30,
32, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 48, 49,
54, 55, 56, 57, 58, 70, 71,
72, 74, 75, 76, 78, 94, 95,
96, 97, 98, 100, 102, 105,
106, 108, 109, 110, 112,

113, 114, 116, 118, 124,
126, 127, 128, 129, 130,
133, 135, 136, 137, 139,
140, 141, 142, 144, 145,
146, 147, 149, 153, 154,
155, 156, 157, 158, 159,
166, 167, 168, 169, 170,
174, 175, 176, 177, 179,
181, 183, 186
Anatolia, 11, 136, 139, 142,
145, 146, 147, 148, 152,
162, 163, 164, 165, 170,
175, 176, 178, 179, 180,
181, 182, 186
anıtsal, 100, 102
Ankara, 30, 31, 72, 74, 110,
115, 135, 136, 137, 139,
140, 143, 144, 145, 146,
149, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 156, 157, 159,
160, 161, 162, 166, 171,
172, 176, 177, 178, 179,
183, 184, 186, 187, 188,
190, 191, 192
Ankuwa, 99
Asia Minor, 11, 141, 165,
174, 180, 182
Asur, 95, 99, 100, 102, 116,
117, 118, 145, 171, 176
Asur Ticaret Kolonileri
Çağı, 99, 102
Asya, 11, 17, 75, 140, 150
Aşağı Küçük Örtülü, 60

Aşıklı Höyük, 38, 42, 146,
147, 148
avcılık, 20, 34, 36
Avla Dağı, 28, 29
Avrupa, 11, 17, 94, 146

B

bakır, 53, 58, 96
Bakırtaş Çağı, 33
Balkanlar, 156
baltalar, 22
Barsık, 23, 24
bazalt, 30
bıçaklar, 42
Bitlikeler, 38
Bizans, 108, 125
boğa, 37
Boğazköy, 145, 151, 170,
175
Bozalan Kale, 84
Bozok platosu, 13
Bronz, 96, 174
Buzul Devri, 36
Büklükale, 103, 133, 162,
163, 194, 197, 198

C

Can Hasan, 58
Civelek Mağarası, 79, 150

Ç

Çadır Höyük, 84, 85, 86, 91

Çağla Tepe, 60
çakmaktaşı, 30, 44, 46
çanak çömlekli, 17, 34, 39,
45, 47, 50
çanak çömleksiz, 17, 34, 45,
47, 50
çanak çömleksiz Neolitik,
45, 50
Çanak Çömleksiz Neolitik
Çağ, 37, 42
Çatalhöyük, 39, 77, 152,
163
Çayır, 61
Çayırılık, 86
çekirdek, 24, 44
Çokumağıl, 84, 87
Çorum, 57, 135, 144
çömlekçi çarkı, 54

D

Damsa, 30, 45, 46, 47
Damsa Çayı, 30, 46
Darıözü (1), 72, 77
Darıözü Göleti, 72, 77
Darıözü Göleti (1), 71
Darıözü Göleti (2), 71, 72,
77
Dededağ, 40
Delice Çayı, 13
deliciler, 22, 42, 44
Demir Çağ, 42
Deve Tepesi, 64
Develi, 44

dilgi, 42, 46
Dionysos, 173
Dolma Tepe, 61

E

Ege, 12, 18, 94, 98, 129
el baltası, 21
Epipaleolitik, 31, 32, 34, 70,
131, 151
Erciyes, 13
Eski Hitit, 95, 116
Eski Taş Çağı, 19, 22
Eskibati, 152
Eskiçağ, 57, 76, 128, 138,
148, 152, 164

F

Fraktin Höyük, 62
Frig, 74, 125

G

Gaziantep, 145, 158
Geçiş Dönemi, 125
Girit, 94
Gordion, 112
Gözlükule, 102
Güllücek, 108, 156
gümüş, 95
Güvercin Kayası, 59

H

Hacı Evrasim'in Tarlası, 72,
73
Hacıbektaş, 48
Hacıbeyli, 40, 41, 42, 148
Hakkâri, 21
Hasan, 13, 77
Hashöyük, 73, 75, 77, 144
Hassanlar, 45, 48, 49
Hatti, 148
Hellenistik, 11, 100, 108,
125
Hirfanlı, 19, 77
Historik, 98
Hitit, 58, 74, 95, 100, 101,
108, 110, 116, 124, 125,
136, 137, 149, 156, 176
Hitit İmparatorluk Çağı, 58
hocker, 98

I

Ilıkpınar, 76

İ

İğdeli Çeşme, 45, 49, 50
İkitepe, 62
İleri Üretici Dönem, 53
İlfat Kayalığı, 45, 51
İlk Tunç, 56, 75, 94, 95, 99,
100, 101, 106, 108, 114,
124, 125, 126, 127, 133
İlk Üretim Safhası, 53

İran, 150

J

Japonya Orta Doğu

Arkeoloji Enstitüsü, 61,
63, 67, 68, 69, 71, 72, 81,
82, 86, 87, 88, 89, 90,
103, 113, 115, 121, 123

Japonya Orta Doğu Kültür

Merkezi, 61, 63, 67, 68,
69, 72, 81, 82, 103, 111,
113, 115, 121, 123

K

Kalehöyük, 41, 71, 72, 77,
107, 108, 109, 111, 112,
113, 114, 115, 116, 118,
165, 166, 167, 168, 169

kalemler, 42

Kaletepe, 38, 87

Kalkolitik, VIII, 17, 53, 54,
56, 57, 58, 59, 66, 70, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
83, 94, 105, 108, 124,
125, 127, 130, 131, 132,
151

Kaman, 41, 71, 72, 77, 107,
111, 112, 113, 114, 115,
116, 118, 165, 166, 167,
168, 169

Kaman Kalehöyük, 107,
112, 113

Kaniş, 99, 171, 172

Kapadokya, 76, 101, 126,
140, 148, 150

Kapadokya Boyalıları, 126

Kapadokya malları, 76

Karadeniz, 11, 12, 18, 23,
98, 129

Karahöyük, 99

Karaman, 58

Karapınar Höyük, 63

Karlık, 45

Kars, 21, 158, 160

Karum, 100

Kayalıboğaz, 88

Kayırlıköy, 38

Kayseri, 13, 19, 23, 24, 25,
31, 40, 41, 43, 44, 45, 59,
72, 99, 110, 130, 131,
139, 145

kazıyıcı, 24, 31

kesiciler, 22

Kılıçözü (Kırşehir) Çayı, 13

Kırıkkale, 13, 19

Kırşehir, 13, 19, 29, 32, 41,
48, 49, 59, 70, 73, 76, 77,
78, 105, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 118, 130, 131,
135, 136, 149, 151, 165,
166, 174, 176, 180

Kırşehir Masifi, 13

Kızılırmak, VIII, 11, 13, 17,
18, 19, 23, 24, 26, 28, 29,
31, 32, 34, 40, 45, 53, 56,

57, 70, 71, 72, 73, 76, 77,
78, 83, 94, 98, 105, 110,
111, 112, 129, 130, 131,
132, 133, 176

Kızılırmak platosu, 11

Kilikya, 101

Konya, 39, 138, 164, 192

Kumluktepe, 40, 43

kurşun, 95, 116

Kuzeren, 66

Küçük Asya, 11

Küçük Höyük, 64

Kül, 89

Kültepe, 75, 99, 100, 101,
102, 112, 116, 118, 133,
136, 139, 140, 145, 150,
171, 172, 175, 177

Külün-tepe, 79, 81

L

Levallois, 31, 46

Luvi, 116, 135

M

Macunçay, 31

Malatya, 21, 135

Marmara, 23, 152, 153, 154

Med, 125

megaron, 56, 100

Melendiz, 13

mermer, 101, 102

Mezolitik, 17, 31, 34, 35,
131, 141, 153

Mezopotamya, 37, 55, 101,
102, 128, 129

Mısır, 128, 140

Mousterien, 31

Musular, 38

mühür, 116, 117

N

Nenezi, 38

Neolitik, 17, 30, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
45, 46, 47, 49, 50, 54, 70,
130, 131, 147, 148, 151

Nevşehir, 13, 19, 23, 28, 29,
30, 31, 40, 45, 47, 48, 49,
59, 130, 131, 138, 150,
153, 165, 166

Niğde, 13, 23, 31, 38, 40,
59, 130, 131, 138, 150,
153

O

obsidyen, 25, 29, 30, 31, 44,
50, 53, 131

Orta Anadolu, 12, 18, 37,
75, 102, 116, 127, 129

Orta Kızılırmak Bölümü, 11

Orta Kızılırmak Havzası,
11, 13, 18, 19, 23, 34, 53,
56, 83, 94, 105, 129, 130

Orta Tunç, 75, 94, 95, 97,
100

P

Paleolitik, 17, 19, 20, 22,
23, 24, 25, 26, 28, 29, 30,
31, 32, 35, 36, 45, 46, 70,
128, 130, 131, 141, 145,
148, 151, 177, 178, 183
Paşalı, 79, 82
Pazarlı, 108, 155
Pers, 125
Prehistorya, 74, 147, 154,
159, 178, 186
Protohistorik, 98
Puruşanda, 99

R

Roma, 100, 108, 125, 144,
173, 191

S

Samsun, 152, 160
Samsunhöyük, 51, 52
Saraycık, 77
Sargon, 150
Sarica Tepesi, 64
Sarıkaya, 77, 118
seramik, 35, 55, 73, 77, 108
Seyfe Gölü, 49
silindir mühür, 116
Soğanlıdere, 23, 25, 26
Soğulca Höyük, 65
Son Tunç, 94, 95
Sorgun, 56, 123

Söğütçük Pınarı, 89
Suluca Karahöyük, 118,
119, 120, 138
Sulucatepe, 68
Suvermez, 28, 29, 31

Ş

Şekiller, 78

T

tanrıça, 127
Taşlı Burun, 82
Tavla Höyük, 65
Topaklı Höyük, 118, 120,
121
Toparın Pınar, 40, 44
toplayıcılık, 20, 36
Toplayıcılık ve Avcılık
Dönemi, 20
Trakya, 153, 154
Troya, 127
Tunç, VIII, 17, 42, 46, 50,
54, 56, 74, 75, 76, 94, 95,
96, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 105, 106, 107, 108,
113, 114, 115, 116, 117,
118, 123, 124, 125, 126,
127, 130, 132, 133, 145,
148, 152
Tuz Gölü, 26, 28, 29
Tyana, 110

U

Urartu, 192

Ü

Ürgüp, 28, 29, 30, 45, 47
Ürgüp Kara-in, 28, 29, 30

V

Van, 21, 98, 193

W

Waršama, 118

Y

Yakınoğu, 18
Yassihöyük, 115, 116, 117,
118, 135, 157, 169
Yay Gölü, 41
Yazıhüyük, 83
Yazılıkaya, 160
Yeniyapan, 66, 69, 175
Yeşilhisar, 25, 41, 43
Yılıkcı, 90
yonga, 42, 50
yontma taş, 17, 24, 29, 31,
42, 44, 46, 50, 58
Yozgat, 13, 19, 56, 123,
165, 166
Yunanistan, 94
Yüksek Kilise, 59

Z

Zalpa, 149
Zank Höyük, 118, 122, 133,
175, 176
Zekeriye, 90

978-605-7923-71-4

